KÁRPÁTI SÁNDOR

Meggyőződés és kétely

Kárpáti Sándor

MEGGYŐZŐDÉS ÉS KÉTELY

KÁRPÁTI SÁNDOR

Meggyőződés és kétely

EGY GONDOLATVADÁSZ FELJEGYZÉSEI

BUDAPEST

Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS

Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV

Olvasószerkesztő
Z. KÁRPÁTI ZSÓFIA

© Kárpáti Sándor

Ezt a könyvet feleségemnek, Marikának ajánlom,
aki, miután elolvasott néhány oldalt a kéziratban, azt mondta,
hogy ez rajtad kívül az égvilágon senkit sem érdekel.

„Aki keveset gondolkodik, sokat téved "

(Leonardo Da Vinci)

„Az az ember, aki nem hisz, elvágja az utat a *meggyőződés* felé És akinek nincs meggyőződése, annak nincs igazi, individuális karaktere A *kétely* semmi egyéb, mint a gondolkodás kotelezettsége A kétely és hit egymásból táplálkoznak "

(Goda Gábor)

„Csak *kétkedve* tudok hinni,
Csak *hívőn* tudok kétkedni!"

(Lengyel József)

„Fiatal fővel még érdemes tanulmányozni a bolcsességet, oregkorban már gyakorolni kell "

(Rousseau)

Nyitott szemmel és nyílt lélekkel

Beharangozó

Feleségem egy bamba délutánon elindult az óbudai piacra és útközben eltörte a bokáját. Belépett egy mélyedésbe, elesett, mentő vitte az újpesti kórházba Térdig érő fekvő gipszet kapott. A lakásban is csak a maga előtt tolt székbe kapaszkodva tudott eljutni a szobától a konyhába, s onnan a mosdóba. Egyik nap, szomorúan uldogélve az ágy szélén, mielőtt elindult volna a néhány méteres útra, azt mondta, hogy *jól át kell gondolnia* e dögnehéz gipszcsizmában, melyik lakásrészbe, milyen sorrendbe baktasson, mert takarékoskodnia kell az erejével.

Szóval, *át kell gondolnunk* lépéseinket, szó szerint, és jelképesen is Betegen és egészségesen egyaránt. Átgondoljuk napi programunkat, távlati terveinket, a családi költségvetést, otthoni és munkahelyi tennivalóinkat, emberi kapcsolatainkat, a tanultakat, a hallottakat, látottakat, tapasztaltakat, a magánélet és a közélet fejleményeit, világunk eseményeinek összefüggéseit Az okokat, a miérteket, a hogyanokat.

A gondolkodás az ember legfőbb jellegzetessége, legmagasabb rendű tevékenysége Gondolkodni azonban sokféleképpen lehet. Jól és rosszul, keveset és sokat Gondolkodni szükséges, ám agyunk használata, dolgoztatása nem csupán kényszeres természetesség. Az agytorna, a villódzó meditáció, az elmélyült toprengés nemcsak fárasztó tud lenni, de egyszersmind szép és jó is. Élvezetes folyamat a rádöbbenés, öromteli a felismerés, a talányok megfejtése, a bizonytalanságok, a veszélyek elűzése

Vannak azonban olyanok, akik mindezt még nem ismerték fel. Ők a tévelygők, akik mindent készpénznek vesznek, ezért aztán a legkönnyebben manipulálhatók. Közöttünk, velünk él a gondolati restség, a sekélyesség, a bántó nívótlanság és felszínesség, a szellemi súlytalanság. Ezért (is) született meg ez a könyv, *a gondolkodni is engedd* jegyében, hogy a maga szerény lehetőségével is segítse gondolati kultúránk fejlesztését, kedvet ébresszen a földszintes gondol-

kodás meghaladására. Úgy és azáltal, hogy gyakorló terepet biztosít véleményalkotó képességünk, vitakészségünk csiszolásához, inspirál az önálló álláspontok kialakítására, az itt olvasottak továbbgondolására.

„Gondolati szolgálat" – Thomas Mann kifejezésével élve –, serkentés az igényes gondolkodásra, ez a Szerző nem titkolt szándéka. Lehetséges, hogy a műfaj, a szerkesztés szokatlan, de hát így sikerült, ilyen is van. Nem novellákat, még kevésbé regényt tart a kezében a Kedves Olvasó, hanem rövid írások gondolati láncszemeit, publicisztikai füzért. E kisprózáknak, cikkeknek, gondolatcsíráknak előnye és hátránya a terjedelmük. Nem olyan folyamatosan kell/lehet olvasni, mint a szépirodalmat, hanem lassabban haladva, meg-megállva, viaskodva a gondolatokkal.

Ami pedig a leírtak tartalmát illeti: nem kell, nem is lehet mindennel egyetérteni, inkább a kritikus magatartás a célszerű, az önálló véleményalkotás a kívánatos. A gondolkodás, a gondolkodtatás e sorok írójának kérése, kívánsága, még ha az manapság nem is oly divatos, s az olvasónak nem annyira könnyed és üdítő foglalatosság. Nincsenek illúzióim, nem várok könyvsikert. Tudom, hogy nem túlságosan kapósak a szellemi erőfeszítést igénylő munkák, de a kapott információk, az ismeretek, a gondolati irányok kárpótolhatják a fáradságot. Ez táplálja óvatos bizakodásomat. Ha mégis kellemesen csalódnék a könyv fogadtatásában, akkor az a Szerző és az Olvasók kézfogása lenne – gondolatban.

Budapest, 2000. október 30.

a Szerző

Gondolatok tárlata

Feleselő vélemények – versengő nézetek

Megfigyelések

Róla lehetne megmintázni a halogató, körülményes, *tologató ember* szobrát, de azt állítja magáról, hogy ő megfontolt.

*

Úgy tesz, mintha valamilyen fontos elhallgatnivalója lenne, pedig csak egyszerűen nincs gondolata, mondanivalója.

*

Az emberek többsége inkább hajlamos a rövid távú, egyéni érdekeket előtérbe állítani, mint a hosszabb távlatra szóló, közösségi érdekeket szolgáló szempontokat figyelembe venni.

*

A magyar ember szereti az igazságot, csak nem szereti megtalálni. Ha viszont megtalálja, hamar megunja – idézték Mikszáth Kálmánt a Duna Televíziónak a nagy íróról készült portréműsorában.

*

Sok olyan embert ismerünk – itthon és külföldön –, akiknek eseménydús, változatos, közérdeklődésre számot tartó és megörökítésre méltó élete volt és van. De nincs olyan nagy életút, amely felülmúlná ennek a jelentőségét, amelyet *az ember születése és halála* jelent. Mert születésünk és halálunk az emberi élet két legnagyobb eseménye, titka és csodája.

*

Három unokám első éveinek megfigyelése, fejlődésének átélése kristályosította ki bennem azt a felismerést, hogy három meghatározó, látványos és örömteljes eseménysor van a gyermekek életében: az első az, amikor *elindul, megtanul járni,* a másik csodálatos folyamat, amikor *megtanul beszélni,* a harmadik pedig, amikor valamivel később, az iskolában *megtanul írni, olvasni és számolni.* Minden, ami ezután következik – a szakvizsga, az érettségi, a diploma megszerzése, a házasság, a munkahelyek változásai – már csak az előbb említett három nagy esemény, fejlődési fokozat függvénye és velejárója.

*

Selejtgyártás és *kudarctermelés*. Ez a két szó jutott eszembe és állt össze bennem gondolattá, amikor legutóbb a Nemzeti Színház építése körüli – immár érthetetlen és fárasztó – hercehurcáról hallottam, olvastam. Ez az eseményhullám, mint tudjuk, a Blaha Lujza téri robbantástól napjainkig, tragikomikus, bohózatba illő, lassan minden képzeletet felülmúló, tipikus magyar történet. De az sem semmi – pestiesen szólva –, ahogyan a kilencvenes években elvállaltuk az osztrákokkal együtt a világkiállítás megrendezését és menet közben ejtettük, s miként – ismét közösen a sógorokkal – bejelentkeztünk az Európai Labdarúgó Bajnokság megrendezésére, ám a pályázaton alulmaradtunk. S akkor itt van még a legnagyobb „dobásunk": az, ami s ahogy Bős-Nagymarossal történt, s ami nem történik. Csaknem három évtizede.

Ezek olyan példák – hogy a kisebbekről már ne is beszéljünk –, amelyek szemléletesen illusztrálják *selejtgyártó* és *kudarctermelő* hajlamainkat, képességeinket. Mi lehet ennek az *oka?* Hogyan tudunk ekkorát tévedni? Ha vállalunk és határozunk, miért nem tudjuk végigvinni, megvalósítani? Hiszen vannak jó szakmunkásaink, van nemzetközi rangú szakértelmiségünk, akik értenek a dolgokhoz, nagy alkotásokra képesek. Rendelkezünk tehát megfelelő tudással, szellemi kapacitással. Ám vannak-e hasonló kaliberű politikusaink, nagy formátumú döntéshozóink? Itt kell(ene) keresgélnünk az igazi okokat, s nem a „nemzeti átokban", a „balsors" misztikus feltételezéseiben és nem is csak szegényes anyagi lehetőségeinkben, a külső tényezőkben.

*

Mussolinit aratás közben láthattuk Bokor Péter és Hanák Gábor *Századunk* című tévéfilmsorozatában. A Duce félmeztelenül, sapkában, serényen dolgozott az olasz parasztokkal együtt. Ám nem csak aratott az olasz diktátor. Gyárban is beöltözött a munkások ruhájába és velük együtt foglalatoskodott, miként a pilótaruhát is magára öltötte a repülőgép vezetéséhez – tudtuk meg Ormos Mária történész akadémikustól. Hallottuk, hogy miután 1920-ban kinevezték Mussolinit miniszterelnöknek, rögvest elkezdte „felépíteni magát". Úgy, hogy népszerűvé, közkedveltté váljék. Azáltal (is), hogy sokszor mutatkozott az emberek közelében, a nép között. Mai szóval úgy mondanánk, hogy megtervezte saját imázsát, megvalósította önma-

gát. Ez a szerepjátszás – demokratikus sugallatként – a tömegeknek szólt, miközben ő maga igazi fasiszta diktátorrá vált.

*

Aki figyelmesen hallgatja és nézi a Magyar Rádió és a Magyar Televízió külföldi híreit, közleményeit, műsorait, az megállapíthatja: az Oroszországról szóló adások legnagyobbrészt negatív tartalmúak és gúnyolódó, fanyalgó, kárörvendő hangneműek.

*

Törökországban figyeltem föl arra az érdekes különbségre, amely a mecseteken belüli és az azon kívüli élet között fellelhető. Bent, a félhomály hűvösében áhítatos csönd, nesz nélküli nézelődés, átszellemült fohászkodás, kint pedig csupa nyüzsgés, zsibongás, harsányság, a fölfokozott életritmus.

*

A sokarcú Kairóra ráillik a jellemzés: a *kontrasztok* metropolisza. A világvárosi centrumban hivalkodó elegancia, pompás paloták, fényes, csalogató kirakatok, csillogás, a pálmákkal szegélyezett Nílus-parton bankok, luxusszállodák, épülő felhőkarcolók. Ám a belváros peremén már bérkaszárnyák, az elnöki palota körül félhomályos sikátorok, szemét, ténfergő kecskék, munkanélküli, heverésző emberek a kapualjakban, a parkokban. Az ó-kairói városnegyedben csatornázatlan házak, omló falak, kosz, szutyok, szegénység. A házak tetején összetákolt viskók, a Nílus kiszáradt medrében rögtönzött bódék, kalyibák, a túlzsúfoltság és nyomorúság megannyi jele.

*

A *Tűztekercs* Izrael történelme plasztikában elbeszélve. Egy amerikai szobrászművész alkotása. Az egykori áldozatok utódai hatmillió fát ültettek az emlékhely környékére. Jeruzsálemből szép út vezet föl a magaslatra. A hegyek-völgyek között kanyargó buszból gyönyörködtünk a változatos tájban, amelyre akkor figyeltünk még tágabbra nyitott szemmel, amikor meghallottuk, hogy ez a vidék nemrégen még kopasz kősivatag volt. Most meg a 4–600 méteres hegyek körbe-körbe csupa zöldek a frissen telepített fenyőktől, ciprusoktól és olajfáktól.

Noteszlapok

„Az ember: lehetőség" – írta Márai Sándor. Igen, az ember lehetőség (is). Óriási lehetőség. Kérdés, miként élünk ezzel a lehetőséggel, mivel és hogyan töltjük meg a rendelkezésünkre álló időkeretet? Mire használnak minket és mire használunk mi másokat? Mert az emberből lehet Einstein és Petőfi, de válhat belőle Paprika Jancsi és notórius bűnöző is.

*

Kibeszélni. Janus-arcú szó. Mert nem szép dolog, ha kibeszéljük barátainkat, ismerőseinket a hátuk mögött. Viszont megkönnyítő, kellemes érzés, ha kibeszélhetjük magunkból a belénk szorult gondokat, feszítő dilemmáinkat, bizonytalanságban tartó kételyeinket.

*

Milyen a *„perverz újraelosztás"?* Szociológusok szerint olyan szociálpolitikai kormányintézkedés, amikor a költségvetésben a szegényektől vonnak el pénzügyi forrásokat a gazdagok javára.

*

A munka világából érkező egyik hír szerint nemcsak technikai, technológiai változások mennek végbe, de módosulnak a munkavállalókkal szembeni követelmények is. Harminc évvel ezelőtt például az Egyesült Államokban nyomban elbocsátották azt, aki elaludt a munkahelyén. Ma megúszhatja egy enyhe figyelmeztetéssel. Ugyanakkor a *szexuális zaklatásról* szóló panasz fölött egy vállrándítással napirendre tértek, míg napjainkban ennek következménye az azonnali felmondás. (Persze tisztázandó, mit értunk szexuális zaklatáson?)

*

Mikes Kelemen utolsó levele című írásban olvashatjuk a következő részletet: „Édes néném, attól félek, hogy mi, a bujdosók, hazatérve, a szabadult madár fogságára fogunk jutni. Olyan nagy ez a ránk való emlékezés, hogy hamar kell jönni a feledésnek is. Míg itt voltunk (Rodostóban), sóvárogtak ránk és óhajtottak utánunk, ha otthon leszünk, az emlékezés nevében elfelejtenek majd mindannyiunkat. Kifizetett cselédjévé lesz a mi édes urunk az országának. Mert háládat-

lan lélek a magyar. Aki kint él, azt becsüli, a hazatérőt eltemeti, elfeledi."

Nem mellékes e levélrészlet tartalma, de stílusa sem. Különösen akkor, ha elárulom e sorok olvasóinak, hogy a „levelet" nem Mikes Kelemen írta, hanem a századforduló nemzedékének kiváló publicistája – bizonyítva briliáns íráskészségét –, Cholnoky Viktor, *Kísértet* című könyvében.

*

Többet ésszel, mint erővel – hallottam Gönczöl Katalin ombudsman intelmét a televízió *Alaphangok* című műsorában. Régóta ismert, sokat idézett mondás ez, amely mostanában igencsak aktuálissá vált. Eldurvult világunkban az erő játssza a főszerepet mind a nemzetközi politikában, mind a hétköznapi élet konfliktusainak megoldásában. Ezért tesszük jól, ha nemcsak idézzük a régi, bölcs mondást, de felizzó indulataink ellenszereként használjuk is azt.

*

A *Száz év magány* előszavában írja Kulin Katalin, hogy „Gabriel García Márquez szemléletére az a legjellemzőbb, hogy még a legkevésbé pozitív, sőt kifejezetten negatív alakoktól sem tudja megtagadni a rokonszenvet és az együttérzést, ami természetesen nem e figurák negatív vonásainak, hanem *emberi valójuknak* szól. Az élet valamennyi jelensége, minden ember elragadtatott *csodálkozást* vált ki az íróból. Életszeretete mentes minden illúziótól... Márquez számára a lét – bármily tragikus tényekkel terhes is – abszolút érték, s ezért önmagában vigasztalást sugall."

*

Donáth László lelkész, országgyűlési képviselő (MSZP) egy húsvéti nyilatkozatában így fogalmazott: „Az egyháznak el kell döntenie, hogy a hatalom mellé áll-e, vagy a hatalom áldozatai mellé. Ez az igazi kérdés."

*

A Móricz Zsigmond körtéren, két idősebb férfi csevegéséből kihallatszott a következő megjegyzés, ami az előttük elhaladó fiatal nőkre vonatkozott: „Olyan a járásuk abban a magas talpú, ormótlan lábbeliben, mint a tóban fürkésző gémeké."

*

Olvasom a Béke Nobel-díjas (nálunk is járt) Teréz anyáról, hogy *„a cselekvő szeretet képviselője"*. Szép és találó jellemzés. Ezt azért is érdemes hangsúlyozni, népszerűsíteni, mert nem kevesen vannak olyanok, akik szívhez szólóan tudnak prédikálni, előadást tartani, nyilatkozni, cikket, tanulmányt írni a szeretetről, annak értékéről, erejéről és fontosságáról, ám ha tettekre kerül sor, menten lelohad a lelkesedésük.

*

Jó hír, hogy az osztrák kormány 2000. június 15-én hozott rendelete értelmében október 1-jétől a német mellett a második hivatalos nyelv a magyar, négy burgenlandi községben. (Felsőőrön, Alsóőrön, Felsőpulyán és Vasvárosváron.)

Miért kellett erre ennyit várni, miért nem lehetett ezt előbb megtenni?

*

A népi bölcsesség szerint a járt utat a járatlanért ne hagyjuk el. Igen ám, de előfordul, hogy éppen azért kell elhagyni, hogy a továbbiakban jobb úton haladhassunk az eddigiekhez képest.

*

Elferdített értelmezésben a szolid ember mamlasz, a tisztességes balek, az élelmes vagány, a vállalkozó meg kalandor.

*

Mi a közhely? Az igazság giccses változata.

*

„Jól írni nem kevesen tudnak. Jól gondolkodni már kevesebben."

(Ruffy Péter)

*

Ha bekövetkezett az árvíz, utána rendszerint megerősítik a gátakat. Ha a vihar kidönt egy fát a Balaton partján és agyoncsap egy embert, többet pedig megsebesít, akkor utána megvizsgálják az elöregedett fákat és a korhadtakat kivágják.

Nem lehetne a sorrendet megfordítani? Előbb megerősíteni a gátakat és kivágni a korhadt fákat, mielőtt a tragédiák bekövetkeznek?

Hiszen az egészségügyben sem véletlenül hangsúlyozzák: fő a megelőzés. A betegség és annak súlyosabb következményeinek elkerülése.

*

Kriminalizálódott életünk tényei (no, meg a szenzációéhes műsorszerkesztés) abban is megmutatkoznak, hogy a tévéhíradók anyagainak többségét ma már a természeti katasztrófák, a súlyos közlekedési balesetek, a gyilkosságok, betörések, sikkasztások, vámcsalások, maffiák véres leszámolásai alkotják.

*

Olvasom Montesquieu sorait, s magamban feljajdulok, mennyire igaza van: „Akik jó könyveket olvasnak, abban a helyzetben vannak, mint azok, akik válogatott társaságban élnek. Akik rossz, hitvány könyveket olvasnak, olyanok, mint akik rossz társaságba járnak, és akik – legjobb esetben – haszontalanul pazarolják el idejüket."

Az egyetértés mellett azonban ott motoszkál bennem a kérdés is: vajon mindannyiunknak ugyanaz a könyv jelenti a jót és a rosszat, a silányat? Mint tudjuk, nem így van, mert az igények sokfélék, a műveltségi szintek, az ízlések különbözőek.

Gondoljunk bele

Furcsa dolog, hogy a valóság sokténye zős és ezerszínű, ugyanakkor az élet által feltett kérdésekre általában és lényegében kétféleképpen válaszolunk: igennel és nemmel.

*

Gyakori szavunk a *„korszerű"*. Nemcsak az a baj vele, hogy túl sűrűn használjuk, hanem az is: szinte kizárólag pozitív jelzőként szerepeltetjük. Márpedig nem pusztán pozitív jelentése van, hiszen az ember kiszolgáltatottságát, megalázását is korszerűsítik, a bűnözés módszereit, a tömegpusztító fegyverek gyártását is modernizálják.

*

Peterdi Pál humorista újságíró kedvelt szlogenje: „Akinek humora van, az mindent tud, akinek humora nincs, az mindenre képes."

*

Az ember azért is felelős, amiben hisz. (?)

*

„Apósom, Rodolfó mondta egyszer – emlékezett Gálvölgyi János színművész –, a csoda titka végtelenül egyszerű. Ahhoz, hogy kihúzd valahonnan a piros kendőt, be kell tenni oda."

(Népszabadság, 2000. július 6.)

*

Mi emberek reményekre vagyunk ítélve. Ahol a remények és a tapasztalatok kereszteződnek, ott keletkezik a tudás.

*

Indulatos ember – mondják elítélően. Pedig az indulat természetes emberi érzés. És nem csak rossz. Van jó, teremtő indulat is.

*

Milyen türelmetlen ember! Ne legyél türelmetlen! – hangzik a felszólítás. Kétségtelen: a türelmetlenség negatív tulajdonság mind a politikában, mind a köznapi életben – szemben a türelemmel. Csakhogy ez így túlzott leegyszerűsítés, ha jól belegondolunk. Mert a türelmetlenség is lehet kellemes, ha nem sért másokat, ha ésszerű, előrevivő, célokat szolgál, miként a túlzott türelem is lehet káros, ha túllép a megengedhető, normális határon. Erre mondjuk, hogy birkatürelem.

*

Törekvő gyerek, törekvő munkatárs – halljuk. Ennek általában kedvező, elismerő kicsengése van, mert eleve feltételezzük, hogy jóra törekvésről, dicséretes igyekezetről van szó. Ám, ha ezt is továbbgondoljuk, láthatjuk, hogy lehet rosszra is törekedni, helytelen, elfogadhatatlan módszerekkel. Lehet *történetve is törekedni.* (Teszik is az iskolákban, a munkahelyeken.) A tőkét is nevezhetjük történő tőkének, mert a mindenáron elérendő cél a minél nagyobb profit kikényszerítése, megszerzése.

*

Kimondták a boldogító *igent* az ifjú házasok Ilyenkor még nem gondolnak arra, hogy elkovetkezhet a boldogító *nem* is, amikor néhány év múlva elválnak

*

Ha meghalljuk a szópárt, hogy *kozeledés* és *távolodás* – érthetjuk kozlekedési eszkozokre is, de – elsősorban mégis a férfi-nő kapcsolatokra, a rokoni, barati viszonyokra gondolunk Kozeledés és távolodás az emberek kozott Ez a folyamat azonban nem csak ebből a két részből áll A kozeledés után a távolodással nincs befejezve a dolog Ezután még következhet az *elhidegulés,* sőt a szembefordulás, az ellenségeskedés is. Gondoljon csak mindenki a saját kapcsolatainak alakulására, azok változatos történeteire.

*

Igazság. Milyen szép, megnyugtató szó Ha azt halljuk, hogy ez vagy az igazságos, jól érezzuk magunkat tőle. Igen ám, de ha jelzőt teszunk eléje, máris változik a tartalma, s vele egyutt a mi hangulatunk Nézzuk csak: kellemetlen igazságok, kockázatos igazságok. Kellemetlen lehet ugyanis annak, akinek a szemébe mondják az igazságot, és kockázatossá válhat annak, aki megmondta az igazságot

*

Aggodalmat keltő, hogy az új világban már lassan avittnak tartják a szociális érzékenységet Intő jel az olyan felfogás terjedése, miszerint aki szegény és nyomorult, saját hibájából az, tehát saját magának koszonheti azt, hogy idáig jutott

*

Amikor elhunyt Bossányi Katalin újságíró, a Népszabadság kiváló publicistája, gazdaságpolitikai szakírója, a magyar újságírás egyik csillaga, akkor a váratlan halálhír sok találgatásra, szóbeszédre adott okot

A megfejtések kozul álljon itt most egy lehetséges változat, amelyet Bodor Pál (Diurnus) fogalmazott meg éles kontúrokkal, kemény szavakkal, Kati *Kísérlet* című konyvének bemutatóján· „Bossányi Kati nem félelmében halt meg, hanem undorában Tehetetlen duhében S főleg folháborodásában Aki haragos halálát túlérzékenységgel magyarázza, mint valamiső betegséggel, igazat mond Csak el-

felejti, hogy súlyos járvány van Magyarországon. Járvány, amely előbb talán csak a túlérzékenyeket teszi el láb alól, aztán rendre mindazokat, akik nem képesek belenyugodni az új elviselhetetlenbe."

(Népszabadság, 2000. április 14.)

*

A legutóbbi vasutassztrájk idején tartott egyik sajtótájékoztatón hallottam, hogy „a MÁV Rt. veszteségeiért nem a munkavállalók felelősek, hanem a vezetők". Ilyen és ehhez hasonló véleményekkel, minősítésekkel találkozunk más ágazatok és területek esetében is. Például: a mezőgazdaság jelenlegi válságáért, az egészségügy elkeserítő állapotáért, vagy a magyar labdarúgás hosszan tartó mélyrepüléséért csak az illetékes miniszterek, vezető tisztségviselők, a sportvezetők, az edzők felelősek?

Vitathatatlanul ők az első számú, fő felelősök, nekik kell vállalniuk a következményeket. De csak róluk lenne szó? És akik a szóban forgó munkahelyeken dolgoznak, a focicsapatokban játszanak, azok ártatlanok, mentesülhetnek minden felelősség alól, függetlenek lennének az eredménytelenségtől, a gyenge, rossz teljesítményektől, s kívülállóként nézhetnek az elkövetett hibákra, mulasztásokra, a felgyülemlett problémákra?

*

Megbízható forrásokból származó értesülés szerint Európában Dánia költi a legtöbbet kultúrára. Nem lehet parlamenti képviselő, vezető politikus, nem számíthat választási győzelemre az a párt, amelyik nem a kultúrát helyezi az első helyre – éppen gazdasági megfontolásokból. Szakértők szerint ez a magatartás a *szociáldemokraták* hagyományos kultúrafelfogásából ered.

*

Mit tart Gabriel García Márquez, a világhírű kolumbiai író, a „mágikus realizmus képviselője" a hírnévről, a férfiakról és a nőkről, a magányról? „A hírnév talán csaknem annyira megzavarja a valóságérzetet, mint a hatalom, ráadásul örökösen fenyegeti az ember magánéletét. Ezt sajnos senki sem hiszi el, amíg maga is meg nem szenvedte... Azt hiszem, a nők tartják össze a világot, az ő érdemük, hogy nem esik szét, miközben a férfiak igyekeznek előrelendíteni a történelem kerekét. A végén megkérdezhetjük magunktól, melyik

magatartás a kevésbé józan... A magány az én szememben a szolidaritás ellentéte..." (*A guajava illata*)

Egy mondatban

A minőség soha nem megy ki a divatból.

*

Ha jól meg akarunk ismerni egy embert, próbáljuk magunkat a helyébe képzelni.

*

Az ember életének nagy fordulópontjai legtöbbször jelentéktelen, kis dolgokkal kezdődnek.

*

Az egyéniség elfojtása nem formálja, hanem *deformálja* az embert.

*

A tanítvány akkor lesz leghívebb tanárához, mesteréhez, ha elhagyja, túlszárnyalja azt.

*

A legfőbb termelési tényező a kreatív emberi elme.

*

Mindenki annyit ér, ahogy betölti hivatását. (Arany János)

*

Aligha van lehangolóbb érzés, mint fölöslegesnek lenni.

*

Az egyik legnagyobb bűn, ha visszaélünk a másik bizalmával.

*

A jóság nem gyöngeség.

*

Az érzelmeknek nem törvénye a logika.

*

Az udvariasság ott kezdődik, ahol tiszteletben tartjuk mások idejét.

*

A nyíltság öntisztító, az öndicséret pusztító.

*

Jó ügyet nem szolgálhatunk az igazság elfojtásával. (B. Russel)

*

A szellemi önállótlanság a sznobság gyökere.

*

A tényeket a gyűlölet nem semmisítheti meg.

*

„Csak úgy tudhatom meg az emberek igazi nézeteit, ha inkább arra figyelek, amit tesznek, mint arra, amit beszélnek." (Descartes)

*

A végletek veszedelmesek tudnak lenni.

*

Az értelem is esendő.

*

Az egyszerűség, a rövidség, a világosság még nem zárja ki a mélységet.

*

Nem csak egyetlen szálról lehet felgombolyítani az ember életét.

*

A szerelemtől a gyűlöletig csak egy lépés a távolság.

*

A szegénység egyenlősége azt jelenti, hogy minden rossz mindenkinek.

*

Az igazán jó műalkotáshoz sem hozzátenni, sem elvenni belőle nem lehet.

*

A gyermek a remény hordozója.

*

Tizennyolc évesen még úgy érezzük, hogy a jövő kifogyhatatlan.

*

Az öregség akkor kezdődik, amikor az ember abbahagyja a munkát.

*

Ha a világért nem is, a *világképünkért* felelősek vagyunk.

*

Csak *anyanyelvemen* lehetek igazán én. (Kosztolányi Dezső)

*

Nem a funkció a lényeg, hanem a produkció.

*

„Elveinket életünk munkája szentesíti" (Montaigne)

Képeslapok

A 36 ezer lakosú ausztriai Welsben az osztrák város körülbelül hatszor annyi pénzből gazdálkodik, mint a vele nagyjából azonos lélekszámú Szekszárd vagy Kiskunfélegyháza. A városban 1997-ben összesen 38 kilométer hosszú kerékpárút volt, de már akkor elhatározták, hogy ezt 60 kilométerre növelik.

A McDonald's-ról megoszlanak a vélemények. A fiatalok kedvelik, az idősebbek többnyire elkerülik. A város vezetősége korlátozza a gyorsétkeztetők számát. Vannak olyan utcák, ahol és amelyek környékén nem engedélyezik a diszkózenét. Vendéglők, borozók, cukrászdák működhetnek.

Bécshez hasonlóan Welsben is üzemel szemétégető. Kívülről senki sem mondaná meg, hogy ezeknek a hatalmas építményeknek mi a funkciójuk. Az épületegyüttesek ugyanis teljesen belesimulnak a környezetbe. Létrehozásuk azonban nem volt problémamentes. Először a lakosság heves ellenállásával találkoztak az építtetők, ám később fokozatosan sikerült meggyőzniök a protestálókat.

*

Helyi kísérőnk – egy szakszervezeti újságíró – csemegének szánta a düsseldorfi óváros meglátogatását. Miközben hallgattam a második világháborúban porig lebombázott városrész történetét, és nézegettem az eredetiben felépített, kiglancolt városnegyed – újjávarázsolt, színes, régi mesterségek cégtábláival díszített – polgárházait, sörözőit, játéktermeit, azokra a sebhelyes budapesti házfalakra gondoltam, amelyeken mind a mai napig ott láthatók a főváros ostroma alatt kilőtt lövedékek nyomai.

Az elegáns sétálóutcában, ahol hömpölyög a sokaság és a gyerekek cigánykereket vetnek márkáért, csaknem minden épületnek van valami érdekessége. Ilyen az egyik emeletes épület, Heinrich Heine szülőháza, most egy pékmester tulajdona. (Távolabb van a Heine-hagyaték a Goethe Múzeumban. A sors iróniája, hogy a két nagy költő ki nem állhatta egymást.)

Heine és Goethe emlékének felidézése előhívott belőlem olyan – számomra fontos és kedves – művészettörténeti tényt, amelyről német kísérőnk nem beszélt. Itt élt Munkácsy Mihály, a XIX. század egyik legnagyobb magyar festője, itt tanult a festőiskola vezető mes-

terétől, Ludwig Knaustól. Itt festette az *Ásító inas*t, s ugyancsak düsseldorfi műtermében született meg 1869 végén a bonyolult kompozíciójú, sokalakos, nagyméretű *Siralomház*. De nem csak e tények emléke bizsergette meg a szívemet a „Ruhr-vidék irodájá"-nak nevezett elegáns városban. Azon is elmerengtem a düsseldorfi román és barokk stílusú templomok tövében tett kószálások közben, hogy ez a – jellegzetesen magyar történet, az elítélt betyár utolsó óráit elmondó – kép távol a hazától született meg, s aratott európai sikert.

*

A bicikli ugyanúgy hozzátartozik Hollandia látképéhez, mint a víztükör, a tulipán és a szélmalom. Rengeteg a kerékpár. A hátizsákos kukázó is ezzel jár. Iskolák udvarán, pályaudvarok környékén, a csatornák korlátaihoz támasztva mindenütt ott látjuk a gazdájukra váró, kedvelt kétkerekűeket. Az egész országot behálózzák a jól kiépített és tiszteletben tartott kerékpárutak. A közlekedésben első a biciklis, második a gyalogos és harmadik az autós.

Népszerűek a harangok, a harangjátékok. Itt készítik egész Európa számára a kisharangokat, amelyek megejtően szépen bonganak az órajelzés előtt és után. Delftben, ebben a Hága és Rotterdam között elhelyezkedő, kék-fehér porcelánjairól híres, bensőséges hangulatú, mutatós kisvárosban nézegettük a piactér reneszánsz házait, miközben a magas toronyban elkezdődött a harangjáték. A csilingelő bim-bamozás megsokszorozta a patinás település látványának élményét.

Érdekes, hogy a lakóházak többségének ablakaiból hiányoznak a függönyök; azt sugallva, hogy lakójuknak nincsenek titkolnivalójuk. Az ablakok viszont tele vannak különféle mütyürökkel, giccses tárgyakkal, gipsz kakasokkal, törpékkel. Virág viszont kevés van az ablakokban, miként a köztereken is. Abban az országban, amelyet virágországként is számon tartanak. Ez éppoly *furcsaság*, mint az, hogy a jelentős tejtermelő Hollandiában a sokféle tejkészítmény – sajt, kefír, joghurt – mellett nincs tejföl és túró.

Itt minden működik. Az amszterdami skanzenben forognak a nagy szitakötőkhöz hasonló szélmalmok kerekei, családok lakják a korabeli házakat, s ápolják kertjeiket. A sütödében friss péksüteményt vásárolhat a látogató, végignézhetjük hogyan készül a sajt, megkóstolhatjuk a sokféle finomságot akkor is, ha az ízlelgetés után nem vásárolunk. Madurodamban, ebben a bájos miniatűr mesevá-

rosban, ahol a méretarányos törpefák társaságában maketten láthatjuk az ország híres katedrálisait, ugyancsak minden él és mozog. Gurul a repülőgép a kifutópályán, úszik a hajó a folyón, robognak a vasúti szerelvények, teljes a forgalom a többsávos autópályákon, forognak a helikopterek lapátjai, száguldanak a motorcsónakok és a vízisíelők a tengerparton – különösen, ha bedobjuk a szükséges centeket és guldeneket a perselybe.

*

Bulgáriában lemérik a fagylaltot Először nem akartam elhinni, de később megbizonyosodtam róla. A Napospart délutáni hőségében magam is beálltam a fagylaltvásárlók közé. Már az előttem állónál feltűnt, hogy az árus, miután telerakta a tölcsért, rátette a mérlegre, s ha megvolt, odaadta a vevőnek. Ha kevesebbet mutatott a mérleg, akkor pótolta. De nemcsak a tengerparton dívik ez a gyakorlat, Szófiában ugyanezt tapasztaltuk.

Sok félreértés származik a fejbólintásból és a fejrázásból annak, aki nem ismeri a bolgár szokásokat Az igen, a helyeslés, az egyetértés kifejezése ugyanis nem a nálunk megszokott fejbólintás Ha például valaki megkérdezi az üzletben, van-e pezsgő és bólogat az eladó, akkor nincs. Ha viszont rázzák a fejüket, akkor van

*

Isztambulban, a török építőművészet csúcsát jelentő Kék Mecsetben hallottam a muzulmán vallás ötparancsolatát. Amíg álltunk a több rétegnyi perzsa szőnyegpadlón, a hatalmas kupola alatt, ahol egyszerre 35 ezer hívő borulhat le Allah előtt – és rembrandti félhomályban élveztük, hogy a beszuremlő napfény miként bomlik szét a szivárvány színeire, s gyonyörködtünk a falak kékeszöld virágdíszes fajanszborításában –, megjegyeztük a mohamedánok öt pontját. Ezek a következők: 1. Naponta többször imádkozni. 2 Minden igaz hívő életében egyszer elzarándokolni Mekkába. 3. Legalább egy sort kívülről tudni a Koránból. 4. Betartani a böjtöt (Ramadán) 5. Minden évben legalább egyszer, jövedelmének bizonyos százalékát felajánlani a szegények megsegítésére.

*

A szamár Szentföldön is otthonos. (Ezt olyan örömmel fedeztem fol, mint a gólyát Algériában, vagy a büdoske nevű virágot Mongó-

liában.) Izrael tájaihoz hozzátartozik a csacsi. Jeruzsálemben gyakran tűnt fel a forgalmas utakon, a Mercedesek és a Volvók között. Láttuk, mint lovagolta meg egy fiatalember a Jaffa-kapu közelében, hogyan rakták meg a piacon zöldséges rekeszekkel, miként aggatták tele üzemanyaggal telt flakonokkal a benzinkútnál. S a derék négylábú csak cipelte a terhet. Az igénytelen, szívós háziállatot láttuk vidéken, a beduinok sátrai körül kódorogva, a birkákkal együtt legelészve a sárgászöld domboldalakon.

Heródes hajdani palotájában, Masada hegyi erődítményében – ahova síliften szállítottak fel bennünket – olyat hallottam a szamárról, amit eddig nem ismertem. Masada erődítménye arról híres, hogy a zelóták legtovább állták a rómaiak ostromát, s amikor már nem tudták tartani magukat a túlerővel szemben, valamennyien öngyilkosok lettek. Az erőd kiépítésében jól lehetett használni a vízhordó szamarakat, mert – a lovakkal ellentétben – a csacsiknak nincs tériszonyuk. Lám, mi minden derül ki a jámbor jószágról!

*

Sok kitűnő és rossz, jellegtelen szobrot láttam Egyiptomban. Közülük kiemelnék egyet, amelyik különösen megragadta a figyelmemet. Többször elhaladtunk mellette buszon és gyalogosan, jól megnéztem magamnak és mindig felvillanyozott. Gránitba faragva ott állt a kairói állatkert szomszédságában. A kompozíció két figurája közül az egyik a felállni készülő szfinx, a másik a fátylát levető nő. A szobor neve: *Egyiptom ébredése.* Telitalálat.

Kérdések önmagunkhoz

Ugyanazt a filmet, drámát látjuk, ugyanazt a Csontváry-képet nézzük és Dosztojevszkij-regényt olvassuk, mégis többféleképpen értelmezzük e művészi alkotásokat. Az életet is sokféleképpen éljük. Miért várnánk el mégis egyféle, azonos választ arra: mi az élet titka, mi az élet értelme?

*

John F. Kennedy választási szlogenje volt: „Te mit adsz Amerikának?" Mi is megkérdezhetnénk néha egymástól: „Mondd barátom, mit adsz te Magyarországnak?" A kérdés természetesen önmagunknak is szól.

*

„Az irodalom nemcsak alapját leli a termelésben – írta József Attila –, hanem vissza is hat a termelésre." Vajon hány cégtulajdonos, vállalati igazgató és menedzser hallott, olvasott erről? Tudatában vannak-e ennek a termelésirányítók, a gazdálkodás felelősei?

*

Igaza lenne Sütő Andrásnak, miszerint „a képmutatók között az őszinte halálra van ítélve"?

*

Mikor és hogyan találhat egymásra *politika* és *erkölcs?*

*

Ha nekem nincs, a másiknak se legyen?

*

Mi a különbség utálat és gyűlölet között?

*

Hol húzódik a határ az egészségesen ambiciózus ember és a törtető karrierista között?

*

Hova tűnt a jó modor? Hol vannak az érdek nélküli cselekedetek?

*

Fölfelé hajlongani, lefelé taposni?

*

Kérdőre vonni, perbe fogni önmagunkat. Meg tudja-e tenni, ha kell, ha szükség van rá?

*

A felnőttnek mindig igaza lenne a gyermekkel, a tanárnak a diákkal szemben?

*

Milyen emberre gondolunk, ha meghalljuk, olvassuk a szót *újságíró*?

*

Egy ismert jogtudós szerint – nincs egyedul véleményével – az adócsalás nemzeti sport Magyarországon Miért van ez így?

*

Mibe kerul(het)nek a tehetségtelen, rossz vezetők?

*

Hogyan lett a gorbacsovi peresztrojkából (az átalakításból) katasztrojka?

*

Igaz lenne a mikszáthi mondás „Minden ember annyit ér, amennyit tud?"

*

„Kifejlődott a magyar kozéletben a tehetségtől való félelem" – mondta annak idején Kodály Zoltán Valóban így van? Ha igen, akkor már elmúlt ez a félelem?

*

Hogyan lehetne osszhangba hozni a hatalom hierarchiáját a tudás hierarchiájával?

*

Milyen korszellem az, amelyben egy bortonből megszokott, a rendőrség által korozott whiskys rablónak, profi bűnozőnek drukkol a lakosság egy része? Milyen az uralkodó értékrend, emberideál ott, ahol az egyébként jó megjelenésű, tehetséges gazemberrel, Ambrus Attilával szimpatizál a lakosság, és csaknem népi hősként tekint rá?

*

Forgatom magamban a két szót: *politikai dörzsöltség*. Játsszunk el a gondolattal: kinek, melyik mai politikusnak a neve kattan be először ennek hallatán?

*

Legyenek vagy ne legyenek felhőkarcolók Budapesten?

*

Egy magát baloldalinak, szocialistának tartó ember, szervezet, párt lehet-e *kapitalizmus-párti?* Ha igen, milyen érvek szólnak mellette, ha nem, miért nem?

*

Jegyzeteimet lapozgatva ilyen gondolati finomságokkal is elbíbelődhet az ember: mit tekintünk mesterséges műélvezetnek? Milyen az erkölcsi és szellemi elegancia? Kik azok (és milyenek) az újbátor újságírók? Mi van a demokratikus lakk alatt? Milyen a semmittevés hősiessége? Mit jelent a lélektani elöregedés?

*

Mi a különbség a *rögeszme* és a *meggyőződés* között?

*

Mit ér az olyan műbírálat, amelynek olvasásához szótár kell?

*

Valóban *ülőpont* kérdése lenne a nézőpont?

*

Milyen demokrácia az, ahol a hatalmi hierarchiában elfoglalt hely határozza meg, dönti el, hogy mi igaz és mi nem, mi jogos és jogtalan?

*

1948–49-ben sok kiemelkedő politikai személyisége volt az országnak. Most miért nincs? Az új politikusgárdából miért nem tud kiemelkedni néhány igazi államférfi, olyan karizmatikus egyéniség, akinek van tömegvonzása és jövőformáló koncepciója?

*

Mit kell tennunk azért, hogy megtaláljuk a nemzeti érzés és a nemzetköziség közötti egyensúlyt, a nacionalizmus és az egészséges hazafiság arányát, határát?

*

Vissza-visszatérő, eldöntetlennek látszó kérdés: nemzeti történelmünk alakította-e karakterünket, vagy a magyar karakter(ológia) alakítja történelmünket?

*

Demény Mária *Egy szegény értelmiségi toprengései a sehova sem vezető utakról* című tanulmányának befejező soraiban ezeket írja „Az emberiség érdeke közös. Miként a múltja, a jövője is csak közös lehet. Ez az igazi kérdés. Képes lesz-e az ember a tudatosság eme fokára lépni, s azt élete és cselekvése mércéjévé tenni?" (Ezredvég, 2000 június–július)

Dilemmák

Régóta visszatérő, valós probléma, hogy a magas képzettségű, kiváló szakemberek nem jó vezetők, és a politikusok, a párt- és közéleti tisztségviselők szakmai tudása pedig meglehetősen gyenge. A gond tehát az, hogy a kívánt mértéknél jobban elválik, nem találkozik a tudományosság és a politikusság.

Hogyan lehetne megoldani a gordiuszi csomót? Jacques Chiraknak van erre egy szellemes javaslata. Azt ajánlja a Francia Köztársaság elnöke, hogy újra létre kellene hozni a kapcsolatokat azok között, akik „tudnak" és azok között, akik „döntenek".

*

A *szabadság* az egyik legnagyobb érték (ha nem a legnagyobb). De mindig együtt jár a félelemmel. Attól félünk, hogy nem mondják meg, mit csináljunk. Félünk tetteink következményeitől.

*

„Valahol utat tévesztettünk." Ezt az Ady-verssort már sokan idézték, s nem kevesen próbálták magyarázni, továbbgondolni. Értelmezte

ezt már tobbek kozott Szekfű Gyula, Németh László, Illyés Gyula, Bibó István és mások, politológusok, történészek, publicisták Ismerunk tehát válaszokat arra kérdésre, hogy hol tévesztettunk utat, de úgy tűnik, továbbra is nyitott marad, meggyőző felelet(ek)re vár e kérdéskor

Kozelíthetunk úgy is hozzá egyáltalán jó-e a kérdésfeltevés? Mert a „valahol utat tévesztettunk" kijelentés feltételezi, hogy egykoron jó úton jártunk, de valahol, valamikor, valahogyan letértunk róla Hol? Mikor? Miért? És voltunk-e jó úton, vagy már a kezdetben lemaradtunk, és később mindig, mindenről lekéstunk? Netán képtelenek voltunk kellően alkalmazkodni a változó társadalmi valósághoz? Úgy tévesztettunk utat, hogy még meg sem találtuk? És most, a század- és ezredfordulón van esélyunk, lehetőségunk? Hallani vélem igen, van Csatlakozás az Európai Unióhoz Ennyi?

*

Jó-e a hit vagy rossz? – kérdezik Nem mindegy, milyen hitről van szó, hiszen nem csak vallásos hit létezik Hitre szukségunk van, mert nélkule aligha lehet emberi életet élni, de még legalább ennyire, ha nem jobban szukségunk van arra, hogy megértsuk a vilagot A hitről ugyanis azt is tudatosítani kell, hogy nem veszélytelen dolog Ha csalódunk abban, amiben hittunk, az kellemetlen, elszabadíthatja indulatainkat, s még tragikus is lehet

*

Mondják, nem is kevesen és nem is ritkán, hogy az *indulatok* nem jó tanácsadók Azért nem jók, mert ellentétei a józan, reális mérlegelésnek, akadályozói a megfontolt cselekvésnek Indulatból nem jó felszólalni sem a gyűlésen, sem a konferencián – hallom Attól fugg, kiről és miről van szó, miben kell donteni, hol, mikor kell felszólalni Mert donteni valóban higgadtan, átgondoltan kell Fórumon felszólalni azonban indulatosan is lehet Sokszor nem is lehet másként, ha olyan a téma, a légkor Az indulatainkat azonban *kordában* kell tartani úgy, hogy az mások számára is elviselhető legyen, s a kulturált magatartás keretei kozott maradjon S ne feledkezzunk el arról sem, hogy az indulat nemcsak negatív toltésű Ismerunk *nemes* indulatokat, termékeny indulatokat, hallunk szent indulatokról is Akkor hogy is vagyunk az indulatokkal? Azok is sokfélék?

*

Ottlik Géza ugyan azt mondja, hogy nem tudja, mi az emberi élet értelme, de azért válaszolni próbál rá Illetve elkezdi a választ, amit mi folytathatunk magunkban Először azonban lássuk az író véleményét a *Próza* című konyvéből

„Nem tudom, hogy mi a lényege egy ember életének· a tettei, viselt dolgai, vagy olyasféle megfoghatatlan apróságok, mint egy kodos téli reggelnek a hangulata Nyilván elválaszthatatlanul hozzátartozik életunkhoz minden fűszál, ami az utunkba akad minden gondolatunk, vágyunk, torekvésunk, emlékeink, indulataink, egészségünk, pénzunk, munkánk, hitunk, a szívunkben bujkáló titkos várakozások és a pillanat látható, érzékelhető jelenségei, s nyilván még sok minden "

*

„Mi hát a *globalizáció*? Csupán túláltalánosított gazdasági és főleg pénzugyi jelenség, plusz technológiai és kommunikációs forradalom, vagy kulturális csata és értékháború is? A tőke tatárjárása, a kapitalizmus rákja? Vagy ellenkezőleg mindenkit versenyre kényszerítő – funkcionáló és semleges folyamat?" – kérdezte a Magyar Hírlapban (2000 március 13-án) Galló Béla, a lap publicistája, néhány nappal azután, hogy véget ért az ezredforduló globális trendjeiről tanácskozó akadémiai konferencia Minthogy magam is részt vettem e rangos fórumon, tanúsíthatom a globalizáció koruli tanácstalanságot, hiszen Goncz Árpád is hangsúlyozta bevezetőjében, hogy a tudomány mindmáig adós e fogalom megnyugtató tisztázásával

*

„A durva kő csiszolása" – ez a lényege a három évszázada létező szabadkőművességnek Legalábbis ezt szűrtem le a Kossuth Rádió e témakorrel foglalkozó egyórás műsorából Megtudtam ennek a rejtőzkodő szervezetnek, „titkos szektának" a történetéből, hogy tagjai kozott foglalt helyet Martinovics és Pulszky, Liszt Ferenc és Kazinczy, Ady Endre és Benedek Marcell, Mozart és Garibaldi is Értesultem arról is, hogy a tagok *páholyokba* szerveződnek, de igazából mégsem értem, mit akarnak, mi a céljuk Mentségemre szolgálhat, de az ovékére is, hogy mint mondják, maguk is „a fényt, a világosságot" keresik Újabban meg a nyilvánosságot is

*

A politikus, kulonosen a diplomata, nem mondhatja meg mindig, hogy *mire gondol* Akkor hogyan tudja elhitetni, hogy nem őszintétlen? Ezt mindenkinek magának kell megoldania és kiviteleznie – bizalomvesztés nélkul

*

A fogyasztói világképben inkább a ruha hordja az embert, mintsem az ember a ruhát – írja Beke Kata „ *Mert az ember kétnemű*" című konyvében A szeretet is az ajándék árával méretik meg S az ember folé tolakodó tárgyak magat az embert, az emberi kapcsolatokat is saját képukre formálják

*

Eszmecsere, gondolatcsere, véleménycsere – sokat használt, vitatott szavaink Vannak, akik megkérdőjelezik az eszmecsere használatának helyességét azzal az érvvel, hogy eszméinket nem cseréljuk el a másik emberével Vannak, akik erre úgy válaszolnak, nem is erről van szó, hanem inkább véleménycseréről Elmondom a véleményemet a másik nézetéről, álláspontjáról és megfordítva meghallgatom a partneremét A gondolatcseréről érdekesen szólt Mádl Ferenc koztársasági elnok, éppen a beiktatási beszédében Így példálózott „Ha két ember kicseréli 100 forintját, akkor mindkettőnek továbbra is 100 forintja marad Ha azonban kicserélik gondolataikat, akkor mindegyiknek eggyel tobb, tehát két gondolata lesz "

*

„Sokszor teszem fel a kérdést ha tudom, hogy meghalok, miért félek ettől, hiszen ebben biztos vagyok – írja Goda Gábor *Tűnődések* című konyvében – Félni pedig csak a bizonytalanságtól kell Igen, a halál biztos, de legjobban az izgat bennunket, hogy utána mi lesz? Ez a bizonytalan Hogy alakul mindez, mikor mi már nem tudunk róla? Vajon tényleg semmit sem fogunk tudni róla? Aki el tudja fogadni, hogy a halállal minden megszűnik, az boldog ember De legtobbunk fantáziája nem áll meg a halál kuszobén Nem hiszem, hogy van pokol, azt sem hiszem, hogy mennyország van "

*

Lesz-e világvége? Aminek nincs kezdete, annak vége sincs – felelte a kérdésre Szepes Maria írónő

Kételkedő

Ha azt halljuk és olvassuk, hogy csokken az inflácio, fellendul a gazdaság, javul a kozbiztonság, és mindezt nem érezzuk a családi háztartásban, a mindennapi életben, akkor nem sokat érnek a hivatalos optimista hírek és kozlemények, a kormány győzelmi jelentései

*

Kaifu Tosiki japán kormányfő – akinek személyében 1990 elején először látogatott a szigetországból hazánkba hivatalban levő miniszterelnok – így nyilatkozott pályafutásának mottójáról· A politika az őszinteséggel kezdődik Mindig légy határozott, s akkor az ordogot is megfutamíthatod

Ilyen egyszerű lenne?

*

Ha valami nem sikerul, próbáld keményebben! – ajánlja a híres uzletember, Paul Getty, a *Hogyan gazdagodjunk meg konnyen, gyorsan, amerikai módon?* című konyvben

Ennyi? Ahhoz, hogy sikeruljon valamilyen terv vagy vállalkozás, elég lenne keményebben csinálni? Lehetséges, hogy ez elegendő, de én nem vagyok ebben olyan biztos Inkább arra hajlok, hogy ha valami nem sikerul, akkor próbáljuk meg okosabban, korultekintőbben, ugyesebben

*

„. Nem akarjuk tudomásul venni – mondta Jurij Bondarev a szovjet írók VII. kongresszusán –, hogy a típusházak és típusvárosok típus-gondolkodású embereket nevelnek "

Nem lebecsulendő figyelmeztetés ez, hiszen az építészet, a művészet, általában a kornyezeti kultúra befolyásolja az emberi ízlést és magatartást. Mégis kételkedem abban, hogy a típusházak és a típusgondolkodás kozott ennyire direkt a kapcsolat, és szoros osszefuggés lenne

*

„A tigrist a vadászat előtt gondolatban el kell ejteni, a többi csak formalitás " (Konfucius)

Ez vajon csak a tigrisre vonatkozik?

*

Olvasom, hogy az anyasághoz, apasághoz testi-lelki egészség, kiegyensúlyozottság, érett személyiség és zavartalan párkapcsolat lenne ideális

Igen ám, de hol vagyunk az ideálistól? Hol vannak azok a körülmények, társadalmi, gazdasági, kulturális, szociális feltételek, ahol ezek az anyai, apai tulajdonságok kialakulhatnak és érvényesulhetnek?

*

Egy pedagógiai diskurzusban valaki így fogalmazott: „Az ember onmagát képes a legkevésbé becsapni "

Akkor is kétkedve fogadtam ezt az állítást, és most is megkérdőjelezem Valóban így lenne?

*

Ritkán idézett és elgondolkodtató, szép mondása Kodály Zoltánnak, hogy *„nincs megalkuvás művészetben és magyarságban"*

Ha tuzetesebben szemügyre vesszuk e tomor megállapítást, nemcsak a sorrend érdekes, de a kérdőjel is ágaskodik: valóban nincs megalkuvás? Az kozismert, hogy a nagy művész és pedagógus, a zenei prófétaként számon tartott Kodály a meg nem alkuvó magyar hazafi jelképévé vált, de hát a társadalmi korulmények a legszentebb célok képviselőit is – esetenként – kompromisszumokra, megalkuvásokra kényszerítik

*

Ha az úszás olyan jót tesz az alaknak, mi a helyzet a bálnákkal?

(Egy falfirka)

*

Egy japán ismeretterjesztő filmben hallottam, hogy *4 milliárd 600 millió évre* tehetjuk a földi élet kialakulását. A filmben elhangzottak alapján a tengert tekinthetjuk az élet bolcsőjének

Ez az idő – az Isten teremtette 6 nap legendájához képest – olyan felfoghatatlanul nagy, hogy az ember sem elfogadni, sem cáfolni nem tudja.

*

Nem biztos, hogy a legnépszerűbb politikus a legjobb.

*

Petri György haláláról szóló írását így fejezi be Radnóti Sándor: „Sok van, mi csodálatos, hatalmas, de az embernél nincs semmi csodálatosabb, hatalmasabb": így hangzott valaha – humanista átértelmezésben – az *Antigoné* kardala. Az újabb fordítások szerint „sok van, mi félelmetes, de az embernél nincs semmi félelmetesebb".

(Népszabadság, 2000. július 17.)

Ezek szerint tehát az ember csodálatos, hatalmas és félelmetes. Mi több: a legcsodálatosabb, a leghatalmasabb és a legfélelmetesebb. Csakugyan?

*

Egy minősítés és egy jövendölés Mikszáth Kálmántól: „Nem okos világ ez a mai... Bizonyára a holnaputáni sem lesz az."

Latolgatjuk magunkban, jól ítélt-e kitűnő írónk?

*

Egy székely mondás szerint, ha *csak közepeset* akarunk alkotni aznap, akkor ezért reggel nem érdemes felkelni.

Értem a biztatást a minél jobb és nagyobb teljesítményre, de tudomásul kell venni a realitásokat. Azt, hogy *nem lehet mindenki kiváló dolgozó, tanuló.* Az iskolában sem mindenki kitűnő. Vannak – miként a munkahelyeken is – közepesek, sőt, a többséget talán ők alkotják. Igaz, hogy gyengébbek az élenjáróknál, de megelőzik a lemaradókat, a lustákat, a hanyagokat, a rosszul teljesítőket. Magam részéről ezért aztán azt tudom javasolni a közepeseknek, hogy keljenek fel csak minden reggel, és végezzék a munkájukat legjobb tudásuk szerint.

*

A Kádár-korszaknak nemcsak története van, hanem lélektana is – hallottam egy összejövetelen.

Lehet rá bólintani, lehet tűnődni rajta és szabad cáfolni is.

*

A művelődés, a műveltség a legjobb tőkebefektetés – halljuk nemegyszer. Csakugyan így lenne ez manapság is? Valóban ez hozná a legtöbb hasznot az embernek; a tudás, a kulturáltság lenne az érvényesülés legfőbb meghatározója?

*

Kis lépésenként mindnyájan fejlődhetünk – mondja G. Applegate. Kérdés, miben, mennyit és merre lépünk? Meg az is, hogy elegendőek-e csak a kis lépések?

Dohogások

Tévedni emberi dolog – mondjuk mentegetőzve, ha hibáztunk valahol, valamiben. Ritkábban tesszük hozzá azonban az antik bölcsesség folytatását, amely így hangzik: a tévedéshez ragaszkodni ostobaság. És mi hányszor sértjük meg a régi rómaiak aforizmába sűrített igazságát csak azért, mert nincsen elég erőnk és bátorságunk belátni tévedésünket.

*

Ha az emberek befognák a szájukat (ami persze lehetetlen), sokkal könnyebb lenne az együttélés – fakadt ki Majakovszkij. Gyakran jut eszembe a híres szovjet-orosz költőnek ez a mondása, ha túl sok, fárasztó beszédet hallok. Olyat, amelyre azt mondjuk: csak szó, szó, szó. Sok fölösleges szó.

*

Nehéz dolog emberi *módon* élni rossz anyagi körülmények, életviszonyok között. De legalább ennyire idegborzoló állapot kulturálatlan, felelőtlen, rosszindulatú lakótársak között élni. Olyanok között, akik a felső emeletről eláztatják vízzel az ember lakását, bömböltetik rádióikat, magnóikat, szemrebbenés nélkül szemetelnek a lépcsőházban és a ház körül.

*

Ugyanarról beszélünk és különbözőképpen fogjuk fel. Vegyük például az idős emberek tiszteletét. Az eszkimók megölik saját öregjeiket azért, hogy megkíméljék őket a további szenvedésektől, elhagyatottságuktól, a fölöslegesség-érzésüktől. Itt, Európában, szörnyülködünk ezen. Mi úgy (is) tiszteljük az öregeket, hogy mindent megteszünk azért, hogy soká éljenek. Látszólag. Mert ekozben magukra hagyjuk, az élet perifériájára szorítjuk őket, az öregek otthonába dugjuk apáinkat, anyáinkat, nagyszüleinket.

*

Temetések alkalmával gyakran láthatjuk: annyi koszorút helyeznek el a halott sírjára (amit másnapra ellopnak), hogy azok eltakarják a nevét is. Ez még a kisebbik baj lenne, hiszen a koszorúk eltűnése után előbukkan a név is, s így megtudhatjuk, ki nyugszik a sírban. A nagyobb baj az olyan jellegtelen, semmitmondó temetési beszéd, amelyből nem derül ki, hogy milyen volt az elhunyt egyénisége, melyek voltak életútjának főbb jellegzetességei.

*

Lapozgatom az ajándékba kapott *„Csongrád megye népművészete"* című kiadványt, s közben füstölgök magamban a kötet címén. Szerencsés dolog-e tárgyi népművészeti értékeink összesítése megyénkénti felosztásban: Csongrád megye... Baranya megye... Nógrád megye... A kérdés azért látszik indokoltnak, mert az etnikai határok nem azonosak a megyehatárokkal.

*

Miért fontos az, hogy miként bánik az állam, a hivatal a polgárokkal? Mert ahogyan kezel minket az állam, ahogy bánik velünk a hivatal, hajlamosak leszünk arra, hogy *mi is* úgy bánjunk másokkal.

*

Pintér Sándor belügyminiszter – az eddigiekhez hasonlóan – ezúttal is közzétette (2000 júliusában), hogy javult a közbiztonság, s ezen állítását számszerű eredményekkel is igyekezett alátámasztani. Ugyanezen a sajtótájékoztatón azonban azt a hírt is megerősítette, hogy a közeli hetekben nyolc megyei rendőr-főkapitányság élén lesz vezetőváltás, amitől a rendőri munka hatékonyságának növekedését remélik.

Akkor most hogy van ez? Ha javul a közbiztonság, nyilván jobb lett a rendőrség tevékenysége. Ha ez megfelel a valóságnak, akkor miért kell menesztení (leváltani, kicserélni) nyolc megyei főkapitányt ahhoz, hogy hatékonyabb legyen a munka? Még nagyobb hatékonyságról, még nagyobb eredményességről, fejlődésről lenne szó? Lehet bűvészkedni a számokkal, a statisztikával, lehet így-úgy beállítani, magyarázni a rendőrség munkáját, a hiteles bizonyítványt azonban a *lakosság* állítja ki. Vagyis az a perdöntő, hogy milyen az állampolgárok biztonságérzete, mi az emberek véleménye a közbiztonságról. Ez pedig, mint közismert, évek óta rossz. Még ha egyes területen érezhető is némi, pozitív elmozdulás.

*

Sokat hallunk mostanában az új világrendről. A világrendetlenséget meg úgyszólván mindennap tapasztaljuk.

*

„Az úgynevezett civil szféra ritkán örvendeztet meg akár az állampolgári, akár a szakmai önbecsülés megőrzésének biztató híreivel – írja Mészáros Tamás *Kamara kurázsi* című cikkében –, mert többnyire gyáván és megalkuvón viselkedünk a saját és főként a mások érdekeinek tisztességes védelme helyett. Konformisták vagyunk a munkahelyeinken is, a szakmai testületeinkben is, és általában még a kisebb konfliktusoktól is félünk, ha ki kellene állnunk a meggyőződésünkért. A hétköznapi tapasztalatok azt mutatják, hogy legtöbbünknek épp ezért nincs is meggyőződése; így legalább feladni sincs mit." (Népszava, 2000. július 15.)

*

A történelem az élet tanítómestere – halljuk, olvassuk. A történetírás (meg sokszor) a politika szolgálólánya – tapasztaljuk.

*

A Horn-kormány idején (1994–98) részt vettem a budapesti VI. kerületi önkormányzati lap, a Terézváros szerkesztőségének munkájában, állandó szerzőként. A második vagy a harmadik közmeghallgatáson, amelyről tudósítottam, felállt az egyik lakó, és megköszönte a polgármesternek, hogy a napokban kilakoltatták a korábban önkényesen beköltözőket. Nem sokkal ezután a képvi-

selő-testület egyik (jobboldali) tagja kiigazította a hálálkodó felszólalót. Nem helyeselte, hogy kilakoltatásról beszélt, mert mint mondta, ez már elavult szó. Valamikor kitalálták, mondogatták, de ma már *nem* csélszerű használni. A csúnya, durva „kilakoltatás" helyett mondjuk inkább azt, hogy „törvényes rend helyreállítása". Így elegánsabb, szalonképesebb – tette hozzá az újsütetű „nyelvújító", példáját adva – a manapság oly gyakori – fogalmi retusálásnak.

*

Nem szeretem a világnézet szót – mondja egy interjúban Grunwalsky Ferenc filmrendező.

Szíve joga. Ettől még mások használják és a jövőben is használni fogják, mert régóta elfogadott fogalom, és az is marad.

*

Tetszik – nem tetszik, szeretem – nem szeretem. Ilyen érzések kavarogtak bennem, amikor olvastam a 29 országot összefogó Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnek (OECD) a magyar kormányhoz küldött jelentését. (Vasárnapi Hírek, 2000. július 23.) Ebben a 364 oldalas anyagban egyaránt vannak elemzések, elismerő megállapítások és kritikák, utasításszerű javaslatok. Igazak azok a megállapítások, amelyek szerint növekednek a jövedelemkülönbségek, még mindig magas az infláció, jelentős közberuházások maradnak el, s a bírósági eljárások rendkívül hosszadalmasak. Megfelel a valóságnak az az észrevétel, hogy a törvények és a rendeletek Magyarországon a jogi szakértők számára készülnek. Ezért kedvünkre való az a kérés, követelmény, hogy a jogalkotók egyszerűbb, mindenki számára érthető szóhasználatra térjenek át. Kerülni kell a fontos rendeletek, így például az adójogszabályok túl gyakori változtatását.

Nem tetszik viszont az a megfogalmazás, hogy „a szociális kiadások súlyos teherként nehezednek a költségvetésre". Az is csípi az ember szemét és sérti a fülét, hogy sok a „kell" az OECD jelentésében. Ezt kell tennünk, meg azt kell csinálnunk, így meg úgy kell szabályozni, meg átszervezni. Nem mindegy ugyanis, milyen a hang, a stílus. Tudom, tagja vagyunk a nemzetközi szervezetnek, vannak kötelezettségeink, de ilyen szinten már érezni kell azt, hogy hol a határa a segítőkész bírálatoknak, ajánlásoknak, és a szuverenitást, a nemzeti érzést irritáló kicsinyes, fölényeskedő, parancsolgató beavatkozásnak.

Kérdés – felelet

Mennyit ér az ember? Ki tud erre válaszolni? Annyit ér az ember, mint amit legutóbb a jugoszláviai háborúban láttunk? Annyit ér az ember, mint ládafiában a kavics? Vagy mégis igaz, hogy „legfőbb érték az ember"? Talán elfogadható felelet: annyit ér az ember, amennyit használ a közösségnek, amilyen nyomot hagy maga után.

*

Mit jelent a *közbizonytalanság?* Nem egyszerűen a közbiztonság hiányát, hanem a létbizonytalanságot és a jogbizonytalanságot együtt.

*

Mit nevezünk *szöcske-politikának?* Ide néz és oda ugrik.

*

Hátbizony János. Ki ez az ember? Van-e ilyen egyáltalán? Ha a lakossági jegyzékekben, a személyi igazolványokban nem is találunk ilyen nevű személyt, mégis létezik a közbeszédben. Azt nevezzük Hátbizony Jánosnak, akinek mindig minden úgy van jól, ahogy éppen van. Ilyen értelemben nagyon sok Hátbizony János él közöttünk.

*

Lehet-e fönséges az, ami nem egyszerű? – kérdezte Petőfi Sándor. Igen, lehet. Fönséges lehet a bonyolult, az összetett is, éppen színvonala, izgalmassága okán, szellemi erőfeszítést követelő megfejtése, megoldása miatt.

*

Melyek a színészek életének legfontosabb pillanatai? Amikor felmegy a függöny a színpadon.

*

Mit jelent a *zene* az ember életében? Lássuk a legilletékesebb ember véleményét, Kodály Zoltánét: „Az ember zene nélkül nem teljes egész, csupán töredék... A zene a teljes emberségre nevelés egyik

tartópillére..., ezek a muzsikáló gyerekek azáltal, hogy él bennük a zene, egészükben harmonikusabb emberekké válnak."

*

Szükséges-e, hogy színházba, tárlatokra, hangversenyekre járjunk? Nem feltétlenül. A művészet nem úgy szükséges, mint a pénz, hanem ahogyan a tiszta levegő.

*

Vannak-e abszolút művelt emberek? Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy nincsenek. De közöttünk élnek művelt emberek, s olyanok, akikre azt mondjuk, nagy műveltségűek. Az igazi kérdés talán nem is az, hogy vannak-e abszolút művelt emberek, hanem az, hogy mit kezdenek a műveltségükkel, mire használják, kinek és minek a szolgálatába állítják?

*

Sokan és sokszor feltették már a kérdést: mi az értelmiség feladata? Többféle választ ismerünk. Közülük az egyik: az értelmiség dolga a minél nagyobb tudás megszerzése és ennek minél szélesebb körű terjesztése, minél hatásosabb érvényesítése a közösség, a haza javára.

*

Egy értelmiségi csevelyben hallottam: olyan *hemingwayes* – jellemezte a társaság egyik tagja a szóban forgó művészt. Megérdeklődtem, milyen is az az ember, aki hemingwayes? Hát kérem: egyszerre felszabadult és modoros.

*

A *kutatót* nem kinevezni kell, hanem kinevelni – hallottam egy nagy tekintélyű professzortól. Arra a kérdésre pedig, hogy ki a jó kutató, azt válaszolta: ehhez *négy „T"* szükséges. Tehetség, tudás, a tények tisztelete és tisztesség.

*

Van-e gyógyszere a vitakultúra gyermekbetegségének? Igen, van. A vita.

*

Mikor válik árulóvá az írástudó? Ha lemond arról, hogy a kor ellenőrzője, az igazság nyilvántartója legyen.

*

Féljünk-e a konfliktusoktól? Félni attól kell, ha lefoltjuk, takargatjuk azokat, ha halogatjuk vállalásukat, elodázzuk megoldásukat.

*

Ki a jó politikus? Akit a valóság igazol.

*

Mit tud és mit nem tud a bürokrácia? Tud korlátozni, tiltani, tudja önmagát védeni, de nem képes értéket teremteni.

*

Azonos-e a szűkszavúság és a rövidség? Nem (feltétlenül). Ötperces beszédben is lehet fecsegni-locsogni,és százoldalas írás is lehet tömör.

*

Milyen a *nem nyáj-ember*? Akinek van bátorsága „kilógni a sorból".

*

Mi a tolerancia próbája? A célok, vélemények, nézetek, irányzatok sokféleségének együttes jelenléte. Ehhez kell a legnagyobb megértés, a legtöbb türelem.

*

Miért van szükség az empatikus készség kialakítására? Hogy bele tudjuk magunkat képzelni a másik ember helyzetébe. Hogy meg tudjuk hallgatni a másik embert, el tudjuk fogadni a másságot.

*

Mi a jó a játékban? Játszani jó, nagyon jó, ezt tudjuk magunkról kisgyermekkorunk óta, s tapasztaljuk gyermekeinknél, unokáinknál. Azt is megízleltük, hogy a játék: szenvedély. A játék olyan valami, ami egyszerre jelent kellemeset és kellemetlent, szórakoztató felüdülést és gyötrő szenvedést. A legnagyobb jó persze a nyereség, a győzelem, a siker. Ám mint annyiszor tapasztaljuk, veszíteni is

lehet. Elég gyakran, akár sorozatban is. De még ez is szórakoztat. Pontosabban: annak az útnak, időszaknak az izgalmas feszültsége nyújt élvezetet, amely addig tart, amíg eldől, hogy nyertünk-e vagy vesztettünk?

*

A köznapi ember – tehát nem a tudományos eszközökkel dolgozó, hivatásos jövőkutató – vajon milyen mértékben láthatja előre a jövőt? Azt hiszem, annak arányában, amilyen mértékben részt vesz a társadalmi valóság formálásában.

*

Milyen a szegénység? Konrád György szerint a szegénység tartós, csak a személyek változnak. A szegénység azonban nem csak állapot, hanem *csapás* is, baleset, gödör, amelybe bele lehet esni... A fent és a lent ma távolabb van egymástól, mint harminc éve, aki szegény, az talán még szegényebb. (Könyvhét, 1999. október 21.)

Kiegészítések

Sok igazság van abban, hogy „Amerika a korlátlan *lehetőségek* hazája". Különösen így van ez akkor, ha ehhez azt is hozzátesszük: Amerika a korlátlan *lehetetlenségek* és furcsaságok világa is.

*

Jogosan beszélünk a kultúra sokféleségéről. Gyakran elfeledkezünk azonban a *kulturálatlanság* sokféleségéről.

*

Elszegényedett, lecsúszott alkoholista lett – halljuk. Ha alkoholizmusról beszélünk, jórészt az elnyomorodásra, az egzisztenciális talajvesztésre gondolunk. Pedig van *jóléti alkoholizmus* is.

*

Egy olasz filmrendező nyilatkozata: „A bukást megbocsátják, de a sikert nem." Nem csak a filmrendezőknél, és nem pusztán Olaszországban van ez így.

*

Szeretem, ha van erős konkurencia, ha van összehasonlítási alap – hallottam egy főszerkesztőtől, amikor kollégája a másik folyóiratot dicsérte.

Egészséges gondolkodás. Megvéd az elkényelmesedéstől.

*

Olvasom, hogy csakis az őszinte alkotás lehet jó.

Őszinteség nélkül aligha várhatunk jó műalkotást, de csak önmagában az őszinteség kevés az értékes képhez, filmhez, regényhez, zeneműhöz, szoborhoz. Az őszinteség mellett szükség van még néhány dologra. Mindenekelőtt *tehetségre*, kitartó szorgalomra, ihletettségre, s általában a művészi alkotómunka kedvező adottságaira, az anyagi, technikai, hangulati feltételeire.

*

„Nem a szép kép, hanem a jó kép az értékes" – mondta Frank Frigyes festő.

Valóban, a jó kép az értékes. Nem árt azonban, ha a jó kép egyben *szép* is. Nemcsak azért, mert ez értéknövelő tényező, hanem mert a szép az esztétika alapkategóriája, a művészeti alkotás velejárója, a vonzás, a tetszés lényegi feltétele.

*

„...Egy társadalom nyilvános életét demokratikus eszközökkel (hm...) is lehet manipulálni" – írja Almási Miklós.

(Népszabadság, 2000. május 20.)

De még mennyire! A példatár kimeríthetetlen.

*

Makarenkó azt írja a fegyelemről, hogy „ez minden egyes egyén számára a teljes védettséget jelenti".

Tegyük mindjárt hozzá, hogy itt nem vakfegyelemről, a megfélemlítésen alapuló fegyelemről, hanem a belülről fakadó, értelmes fegyelemről van szó.

*

„Ha van gyönyör a világon, azt *csak* a tudomány és a szeretet adja" – mondta Eötvös József.

Néhányat azért még lehetne említeni.

*

Senecatól származik az a mondás, hogy „semmi sem annyira változó, annyira csapongó, mint az asszonyok kívánsága".

Talán még az időjárás ilyen. Meg néhány sportoló formája és politikus, illetve politikai párt arculata, programja, politikája.

*

Gyakran halljuk: ismétlés a tudás anyja.

Van benne valami. De az ismétlés az unalom anyja is.

*

A parlamenti és önkormányzati választásokon vereséget szenvedett pártok soraiból ismételten halljuk, hogy új arcokra van szükség.

Azt hiszem, nem mindenki helyett kell új ember, mert aki alkalmas a feladatára, jól dolgozott és erkölcsileg is feddhetetlen, az maradjon. Vagyis nem is csak új tisztségviselők kellenek, hanem jobbak, felkészültebbek, megbízhatóbbak, mint elődeik. Ez lehet a frissítő cserék értelme és haszna.

*

Ki az egészséges ember? Freud szerint az, aki tud szeretni és dolgozni.

Kíváncsi lennék, hányan vannak olyanok, akik a kérdésre ilyen választ vártak.

*

Ha az ember megkérdezi valakitől, hogy milyen életet kíván magának, rendszerint ilyen választ kap: jólétet.

Újabban azonban hallani másfajta feleletet is, amely így hangzik: én *félelemmentes* életet szeretnék.

*

Illyés Gyula mondta Babits Mihályról: „Érzékeny ember volt, sokan támadták. Még olyanok is, akiket szeretett."

Ilyesmi velünk is megesik.

*

Egy utcai falfestményen pillantottam meg a feliratot: „...*érdekmentes barátság*".

Ilyen is van? Talán gyermek- és ifjúkorban. Később azonban egyre ritkább, amikor már az érdekek dominálnak.

*

„A labdarúgás gazdasági vállalkozás, ami azért van, hogy néhány játékos és alkalmazott fizetést kapjon. Azért van, hogy profitot termeljen" – mondta Demján Sándor, az egyik legismertebb magyar nagytőkés, amikor elnökévé választotta a Magyar Hivatásos Labdarúgó Alszövetség.

A labdarúgás valóban gazdasági vállalkozás is, de *nem csak* az; több és más is annál. És nem csak azért van, hogy profitot termeljen. A legnépszerűbb sportág, a legnagyobb tömegeket vonzó népszórakoztatás is, hiszen – megfelelő színvonalon – az ifjúság testi és szellemi nevelésének, a nemes versengésnek a győzelem-vereség érzése megtapasztalásának terepe, az izgalmas, látványos szurkolás, gyönyörködtetés, szórakoztatás alkalma. Jó lenne, ha – miközben elismerésre méltó kezdeményezések történnek a magyar labdarúgás megújítására, fejlesztésére, aközben – nem feledkeznénk meg a sport, a labdarúgás eredeti céljáról, értelméről, értékéről. Arról, hogy a foci is *játék,* annak összes szakmai, anyagi, technikai, pedagógiai, lélektani kockázatával és hozamával, szépségével és hordalékával együtt.

*

„Sok logikátlanság, ésszerűtlenség keseríti meg életünket, s ebbe kénytelenek vagyunk úgy-ahogy beletörődni – írja dr. Kölcsei Tamás olvasói levelében. – Azt viszont nem tudom megérteni, hogy miért kell elviselnünk a kerület utcáin bűzölgő kutyaürülékek látványát, és az undort, ha belelépünk ezekbe." (Terézváros, 2000. május)

Nemcsak VI. kerületi jelenségről van szó. Dr. Kölcsei Tamással együtt százezrek kérdezik más kerületekből és vidéki városokból is: miért kell elviselnünk...?

Feleselő

Melyik a legnehezebb kenyérkereset? A bányászé, a kohászé, a pilótáé, a nyomozóé, az artistáé, a csatornatisztítóé?

A legnehezebb kenyérkereset az, ahol szókimondással kell boldogulni.

*

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy az öröm, a bánat, a szenvedés, a kétség minden embernél egyforma.

Ez azonban nem így van. Külön élet, autonóm sors minden emberé. „Mint a fán se nő egyforma két levél" – írja Kosztolányi Dezső a *Halotti beszéd*ben.

*

Tévedés azt hinni – figyelmeztet Illyés Gyula –, hogy csak nagy népeknek vannak nagy eszméi.

*

Nem csak a sikerek minősítik az embert. Hanem az is, hogy miként éli meg kudarcait, csalódásait, hogyan dolgozza fel magában vereségeinek, sikertelenségeinek tanulságait.

*

Az igazi barátság nem a kölcsönös szolgáltatások adásvétele, a váltóként kezelhető kisebb-nagyobb szívességek. Ez is benne van, de az őszinte barátság több ennél. Gazdagabb, mélyebb érzés, tisztább emberi kapcsolat. Olyan, amelyet nem az önző érdek vezérel, hanem a nehézségek idején, a bajban mutatkozik meg leginkább.

*

Tévednek, akik úgy gondolják, hogy a múlt engedelmes, kibír mindent, ezért kedvükre, pillanatnyi érdekeik szerint átértékelhetik a múltat. „A múltat be kell vallani" – ahogy a költő mondja, s egyszersmind vállalni kell.

*

Munkakedvet adni a munkavállalóknak? Igen, de sokan azzal is megelégednének, ha nem vennék el tőlük.

*

A költő alkotására azt mondjuk: vers. Költészet azonban nemcsak versben van, hanem a hétköznapi életben, a szerelemben, az emberi kapcsolatokban, a természetben is.

*

Az író, aki olvasmányosan ír, aki könnyen érthető, az felületes, felszínes? Szerb Antalra is ezt mondták. Kívánok magunknak még sok Szerb Antalt.

*

A művészi korszerűség kritériuma nem a rendkívüliség, hanem a lényegmondás az ember mai problémáiról.

*

A szerelmet nemiséggel pótolni lehetetlen, de nemiség nélkül nincs szerelmi beteljesülés.

*

Állítólag Jászai Maritól származik a mondás, miszerint „kétféle embernek érdemes élnie: Egyik a tehetséges, a másik a lelkes".

Csakugyan? És a szorgalmasnak, a kitartónak, a bátornak, a kezdeményezőnek, a kevésbé tehetségesnek, a nem annyira lelkesnek és a többieknek?

*

Egy elméleti konferencián hallottam, hogy a vezető felelőssége kétirányú: fölfelé és lefelé. Szerintem van harmadik irány is (amelyik talán a legfontosabb): felelősség *önmagunk* felé. Ezt úgy hívjuk: lelkiismeret.

*

„De hát hol a könyv, mely célhoz vezet?" – kérdezte Vörösmarty Mihály. Kérdezzünk vissza: mi a cél? S van-e olyan könyv, amely képes a célhoz vezetni?

*

Egy televíziós vitában hallottam e megfogalmazást: a magyar egészségügy inkább betegségügy. Sajnos igaza van annak, aki ezt állítja.

*

Azt mondják, a rendszerváltás után teljesen és végleg leszámoltak a tervgazdasággal.

És a minden évben elkészítendő, a parlament által jóváhagyandó költségvetés terve, az APEH bevételi terve?

*

„Humortalannak lenni annyi, mint emberietlennek lenni" – így Kosztolányi Dezső.

Kissé kemény, igazságtalannak tetsző vélemény, mert ismerünk értékes, kiváló embereket, akiknek (sajnos) nincs humorérzékük. Erről azonban nem biztos, hogy ők maguk tehetnek, hiszen a humorérzék adottság (is).

*

Hallottam az állítást, miszerint a természetben soha sincs giccs.

Szerintem van: a bárányfelhő, a szivárvány, az alkonyi színek giccsesek tudnak lenni.

*

Olvastam, hogy az Orbán-kormány elsősorban „a munkából élő, tisztességes családokat" támogatja.

Ennek a megfogalmazásnak olyan értelmezése is lehetséges, hogy akinek nincs munkája, az nem is akar dolgozni, következésképp nem is tisztességes.

*

Németh Miklós szerint a rendszerváltás minden kormányának felelőssége, hogy a magyar mezőgazdaság ma minden idők legmélyebb válságát éli át, és az uniós csatlakozási tárgyalásokon várhatóan ez okozza majd a legnagyobb nehézséget.

Nem lehetne ezt a felelősséget kicsit konkrétabban megfogalmazni, úgy, hogy abból *egyes személyek* felelőssége is kiderüljön és nyilvánosságot kapjon?

*

Nemegyszer hallottam már azt a mondást, hogy „aki 25 éves koráig nem forradalmár és aki 30 fölött is az marad, az hülye".

Túlságosan sok az ellenpélda ahhoz, hogy ezt az állítást komolyan vegyük. Legfeljebb azt fogadhatjuk el, hogy az ember fiatalon hajlamosabb a forradalmárrá válásra, mint idős korában.

*

„Én nem fogom be pörös számat." (József Attila)

Tűnődések

Hajlékony alkalmazkodás jellemző rá – hallottam az egyik közszereplőről. Micsoda finom megfogalmazás – gondoltam magamban. Nekem ugyanis a gumigerincű jellemzés jutott eszembe róla. De lehet, hogy nincs igazam. Egyébként nem lehet nagy különbség a kettő között. Nehéz megállapítani valakiről, hogy egészséges módon, elfogadhatóan alkalmazkodó-e, vagy gerinctelenül és elvtelenül mindig arra fordul, amerre a szél fúj.

*

Jóhiszemű könyv – olvasom. Átvillan rajtam a gondolat e minősítés kapcsán. Kellemesen, barátságosan hangzik, de langyosan is. Mert nem tudjuk meg belőle, hogy jó vagy rossz a könyv. Ajánljuk olvasásra vagy ne? Hanem csak úgy vegyük tudomásul. Jóhiszemű, segítőkész, de semmi különös. Nem színvonalas, de nem is árt. Megszületett, van. Elvan. Sok van ilyen. És nem csak könyv.

*

A művészetben hol húzódik a határ a pornográfia, az erotika és az esztétikum között? Mielőtt erre a kérdésre válaszolnánk (ha tudunk), először azt kellene mérlegelnünk, egyáltalán helyes-e, lehetséges-e az ilyen kérdésfeltevés?

*

A kultúra erejét, nagyságát, értékét – egyebek mellett – az is bizonyítja, hogy a történelem színpadáról eltűnt népek (avarok, szkí-

ták, etruszkok) kultúrája fönnmaradt. Ezek szerint nincs olyan fegyver és hatalom, amely elpusztíthatná az emberiség kultúráját?

*

A köztudat úgy tartja, hogy az ideális férfi bátor, erős, határozott és ambiciózus, az ideális nő pedig szelíd, gondoskodó, otthonteremtő. Valóban ezek a tulajdonságok jellemzik ma is az ideális nőket és férfiakat? Csakugyan ilyen élesen elhatárolódnának a jellemző jegyek? Hiszen vannak gyenge és félszeg férfiak, és határozott, ambiciózus hölgyek is.

*

Életünk kisebb-nagyobb történések sorozata (is). Eltöprengem néha azon, mekkora az érzelmek szerepe elhatározásainkban, döntéseinkben. Mert hát az érzelem harcol a tudattal. Melyik az erősebb? Gyanítom, a mérleg nyelve az érzelmek javára billen.

*

Amikor az illetékesek döntenek az üzemek, a vállalatok privatizációjáról, a kórházi ágyak csökkentéséről, a bölcsődék, az óvodák, iskolák bezárásáról, a döntéshozók vajon gondolnak-e arra, hogy ezek mögött családok, emberi sorsok vannak?

*

A jelenlegi magyar parlament tele van ügyvédekkel, történészekkel, közgazdászokkal. Mégis úgy tűnik, hogy az értelmiségi középréteg, a derékhad nem igazán vesz részt a politikában. Nem beszélve a munkásokról.

Vajon miért? Az értelmiségiek – a kutatók, a mérnökök, a pedagógusok, a közalkalmazottak és köztisztviselők, a kultúra munkásai – jórészt sok mindenben csalódtak, kiábrándultak, megunták a szócséplést, az üres ígérgetéseket, a botránypolitizálást. Másrészt emberfeletti küzdelmet folytatnak a mindennapi megélhetésért, az értelmiségi létükhöz méltó szellemi igények kielégítéséért.

Ami pedig a munkásokat illeti: a rendszerváltás óta eltelt tíz évben egy kezünkön megszámolhatjuk, hányszor hangzott el az a szó a parlamentben, hogy munkás. Talán egyszer sem.

*

Ha a szegényekről és gazdagokról beszélünk, én a szegények, az elesettek, a kiszolgáltatottak oldalán állok. Így volt ez eddig is, és így lesz ezután is. Ez azonban nem jelenti számomra azt, hogy a szegény ember mindig jó, és a gazdag ember mindig rossz. Azt sem jelenti, hogy a szegényeknek automatikusan igazuk van. Ha ezt valljuk, leegyszerűsítjük a valóságot. Tapasztalatokból tudjuk, hogy a szegények között is lehetnek rossz emberek, és a gazdagok között is jók, miként a szegények is tévedhetnek, és a gazdagoknak is lehet igazuk.

*

Mit szólunk Dantenek ehhez a megfogalmazásához: „Tudásnál nekem édesebb a kétely."

*

„Mondták már rám, hogy demagóg vagyok – panaszkodott egyik szakszervezeti tisztségviselő –, mert nem vagyok eléggé lojális a gazdasági vezetőkhöz, a cégtulajdonoshoz. Én azonban csak radikális vagyok, nem demagóg."

Ez figyelemre méltó vallomás. Elmorfondírozhatunk ugyanis azon, hogy mi a különbség a demagóg és a radikális magatartás között? Hol, miben és hogyan jelentkezik az egyik és a másik, melyek a jellemzői, hol a határ közöttük?

*

Emberi kapcsolatokban szegényes világunkban érdemes elmerengeni Picasso megjegyzésén: „A művészet a legrövidebb út az egyik embertől a másikhoz."

*

Gondolkodóba ejtő: miért olyan gyakori jelképek az állatok az egyes országok címereiben?

*

Olvasom az újságban, hogy óriási érdeklődés mellett aktfestészeti kiállítás nyílt Pekingben, ahol 135 meztelen nőt és férfit ábrázoló olajfestményt láthattak a Központi Művészeti Galéria előtt hosszú sorokban várakozó érdeklődők. A hatalmas közönségsikernek örvendő tárlattal kétezer éves tabu dőlt meg Kínában. Az ember el-

gondolkodik: hogyan élhet kétezer évig olyan tiltás, amely természetes, amely az életnek, a művészetnek ugyanolyan szerves tartozéka, mint a levegő, a víz, a föld, az ég.

*

„Meditációk nélkül az ember nem tud élni – vallja Goda Gábor író a *Tűnődések* című könyvében. Aki nem tűnődik, nem gondolkodik, nem hozza összefüggésbe a jelenségeket, az lényegében semmit sem csinál. A meditációra való képesség óriási kincse az embernek. A meditációk olyanok, mint az aranyásás, mert az ember gondolkodás közben bukkan rá olyan értékekre, amelyek meghatározóak."

*

Mándy Iván szerint at élményt nem kell keresni, az élmény megtalálja az embert.

Tűnődésre serkentő megállapítás ez. Mert lehet, hogy olyan érzékeny lelkű, kitűnő írót, mint Mándyt, megtalálta az élmény, de ez nem mindenkire érvényes. Úgy tapasztalom, hogy az élményt keresni, akarni, talán tervezni is kell. Ebben az esetben sem várhatunk a sült galambra. Elébe kell menni az élménynek. Ha viszont jön magától, annál nagyobb öröm. Olyan, mint amikor váratlanul pénzt hoz a postás.

Kaleidoszkóp

Az egyenlősdi szemléletének és gyakorlatának bírálata, a minőség- és teljesítményközpontú felfogás támogatása nem új keletű dolog, hiszen már Homérosznál azt mondja a megbántott Akhilleusz: „Mert egyet kap a veszteg ülő, s aki nagyhevesen küzd, és ugyanúgy becsülik meg a bátrat, mint a silányat."

*

A hírlapíró és az író – Mikszáth Kálmán értelmezésében: a *hírlapíró* a holnapnak dolgozik, ami bizonyos. Az író a halhatatlanságnak, ami bizonytalan. Az író a könyveiben él tovább. Hogy meddig? Az nem a haláltól függ, hanem a könyvektől.

*

Tréfás György operaénekes mesélte a rádióban, hogy amikor először találkozott Kodály Zoltánnal ifjúkorában, a mester megkérdezte a nevét. „Tréfás György" – feleltem. „Szép név" – nyugtázta a híres zenetudós. „S amikor később ismét találkoztam vele – folytatta az operaénekes –, Kodály megismert és nevemen szólított. Félelmetes memóriája volt a tanár úrnak" – emlékezett vissza Tréfás György, a „hűséges basszista", a „nagy átélő", aki 7 éves kora óta énekel és negyvenharmadik színi évadját tölti Debrecenben.

*

A most következő soroknak az lehetne a címe, hogy *Változatok a kudarcra*, hiszen Palotai Boris bevallja, bőven volt része kudarcokban. Ez nem meglepő vallomás, hiszen mindannyian részesei, szenvedő alanyai vagyunk kudarcoknak. Az írónő azonban jelzőkkel is ellátja, mintegy csoportosítja kudarcait. Megkülönböztet ugyanis elgondolkoztató kudarcokat, mulatságos kudarcokat és vannak kedvenc kudarcai is.

*

C. Brown írta Mata Hariról: „Pontosan tudta, hogy minden nő karrierjében a legfontosabb kérdés a kitűnő megjelenés. Mindent ennek a szolgálatába állított. Misztikus környezete, fantasztikus toalettjei, rafinált kendőző művészete, amelynél lehetetlen volt megállapítani, hol végződik a természetes szépség, és hol kezdődik a kozmetika, csak arra szolgált, hogy keret legyen és kiemelje megjelenését."

Mata Hari mondta az erősebb nemről: „A férfiak gyakran nevetségesen ostobák. Még olyankor is ragaszkodnak a büszkeségükhöz, amikor mindez már csak hazug látszat. Ügyes nő úgy játszik ezekkel a férfiakkal, mint a sakkfigurákkal." (C. Brown: Mata Hari)

*

Tömeges csókolózási csúcsot döntöttek meg 2000 augusztusában a Pepsi Sziget Fesztivál résztvevői. Az újabb Guinnes-rekord felállítására több mint 1500 pár vállalkozott, így a nagyszínpad előtt 1592 pár csókolta meg egymást Sub Bass Monster vezényletével. (A szigetlakók után egyébként kétezer köbméter hulladék maradt.)

*

Bessenyei Ferenc a Magyar Szalon című tévéműsorában elmesélte, hogyan fogadták Othello-alakítását korábban és most. Mint mondta, néhány évtizeddel ezelőtt a közönség ujjongva ünnepelte őt Othello szerepében, és ellenszenvvel fogadta a cselszövő, fondorkodó Jágót, aki mint tudjuk, úgy segít, hogy árt. A legutóbbi Othellót, jóllehet sokkal érettebben, kimunkáltabban formálta meg, mégis Jágónak lett nagyobb sikere. Önkéntelenül is adódik a kérdés: miért, mi történt? Erre a neves színművész úgy válaszolt: azért történt így, mert *a nézőtéren is Jágók ültek*.

*

Ki is volt tulajdonképpen Casanova? A 275 éve Velencében született – teljes nevén – Giovanni Giacomo Casanovának, a híres szívtiprónak annyi foglalatossága volt, hogy felsorolni is lehetetlen. Nézzük a legismertebbeket: diplomata, kém, spekuláns, szerencsejátékos, nőcsábász. Volt csodadoktor, lantos, hegedűs, katona, bíborosi titkár. Írt verseket, regényeket, színműveket, kritikákat, történeti munkákat. Volt idő, amikor több ország rendőrsége is nyilvántartotta, nemegyszer tömlöc, kórház, adósok börtöne várt rá.

*

Tarján Tamás irodalomtörténész, kritikus mondta egyszer: nem az a lényeg, hogy Tersánszki Józsi Jenő hány lány szoknyáját hajtogatta fel, és hány pohár bort hajtogatott le, hanem az: *mit írt*.

*

Megdöbbenéssel tapasztaljuk, hogy az utóbbi időben megszaporodtak a gyermekgyilkosságok. Nemcsak felnőttek ölnek meg csecsemőket, kisgyerekeket, de brutálisan bántalmazzák egymást az iskolások, a korosztályon belüli fiatalok is. Szakemberek szerint világjelenséggé vált a robbanásszerűen növekvő erőszak. A tévén, a videón azt látják a gyerekek, hogy a pozitív hős is csak erőszakkal, agresszivitással éri el célját. Társadalmunk légköre azt sugallja, hogy elfogadott a bosszú, a sérelmek kemény megtorlása. A fiatalok is úgy érzik, hogy csak az erőszakos a sikeres, csak ilyen módon lehet győzni, boldogulni. Az egészben az a leginkább elkeserítő, hogy a messzi távlatban sem látszik jele annak, hogy kedvező változásban reménykedhetnénk.

*

Az MTI közleménye szerint – francia felmérésekre hivatkozva – mi, magyar tévénézők biztosan őrizzük első helyünket az európai mezőnyben, ami a képernyő előtt eltöltött időt illeti. Utánunk az olaszok következnek, a harmadikok a britek. Világviszonylatban pedig az USA vezet.

*

A köztéri vandalizmusról már unalmas beszélni, de a legutóbbi margitszigeti sétám után mégsem tudok hallgatni. Megint megcsonkították Vilt Tibor kiváló alkotását, a Madách-szobrot. Lefűrészelték bal kezét, jobb kezéből pedig ellopták a tollat. Három évvel ezelőtt már történt ilyen, de most megismétlődött a kártevés. Folytatódnak a szoborlopások, a csonkítások. Megrongálták Lyka Károly szobrát is, újból eltűnt a Radnóti-szobor, szétverték a Zsolnay-kutat, még mindig üresen áll a Jókai-szobor talapzata. Sok milliós kárról van szó. *Ki állítja meg a vandalizmust?* A rendőrség állítólag különös gondot fordít a Margitsziget biztonságára. Nyáron erősebb a rendőri jelenlét, cirkálnak motoros rendőrök, lovas rendőrök vigyázzák a rendet. És mégis!

*

„Nem értem, hogy Budapesten miért kell mindent kiradírozni, ami a múlt része – mondta Gálvölgyi János színművész, a nagy nevettető. – Megmondom őszintén – vallotta egy interjúban –, hogy nem rajongok ezért a városért. Ideges, zaklatott, nem lehet parkolni... Nem tudom elviselni a futballhuligánokat, utálom a bevásárlóközpontok gőgjét és a városban felhalmozódott szemetet. Meggyőződésem, hogy a Lukács környékén utoljára *a törökök* sepregettek egy kicsit... Sok apróság keseríti meg az ember életét. A város vezetői pedig azt hiszik, a huszonharmadik bevásárlóközponttól lesz jobb a közérzetem... Este, amikor megyek hazafelé az alsó rakparton, mindig elcsodálkozom: milyen gyönyörű város Budapest. *Csak lenne hová hazamenni innen.*" (Népszabadság, 2000. július 6.)

*

„Nagyon fontos, hogy újra meg újra felidézzük a malenkij robotot, hogy Ukrajnában újabb meg újabb kopjafákat állítsunk az ott elesett magyar katonáknak. Ám az sem volna kevésbé fontos, hogy a magyar politika végre megfelelő szinten megkövesse az ukrán népet.

Mert addig aligha lesz elfogadhatónak minősíthető az újabb magyar nemzedékek történelmi tudata, amíg fogalmuk sincs arról, hogy az akkori Szovjetunió területét megszálló magyar csapatok nem csupán fraternizáltak a helyi lakossággal, hanem olyan cselekedeteket hajtottak végre, amelyekre aligha lehetünk büszkék. Mondjuk csak ki: a rendelkezésre álló dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a megszálló feladatokat ellátó partizánvadász magyar egységek katonái embereket végeztek ki, falvakat égettek föl..." (Részlet Vida István történész nyilatkozatából.) (Népszabadság, 2000. április 1.)

*

Jacques Chirak francia államfő arra tett javaslatot 1999-ben a Time nemzetközi hírmagazinnak, hogy De Gaulle-t válasszák meg a XX. század emberének. Az érv az volt, hogy az egykori államfő nem csupán Franciaországban, hanem az emberiség egészében gondolkodott. Franciaország és De Gaulle között a kapcsolat személyes, intim és egyéni, csaknem mitikus volt.

Jó lenne tudni, hogy mit jelentett konkrétabban a személyesség, de különösen az intimitás és a mitikusság?

Vélemények

Nem szeretjük, ha az énekesek hamiskásan énekelnek, a zenészek falsul játszanak. A politikusok hamis hangja azonban kifejezetten felbőszít, haragra gerjeszt bennünket.

*

A költészet ugyanúgy az egyetemes emberi létezés kérdéseit teszi fel, mint a filozófia. Ebben hasonlítanak. De különböznek eszközeik és törvényeik.

*

Hiába alakítunk ki magunkról vagy szervezetünkről, munkahelyünkről, a társadalomról egy idealizált önképet, ha ezt a mindennapi gondolkodás és cselekvés nem igazolja vissza.

*

Sokféle indítéka, formája lehet a közösségi eszmének. A lényeg azonban, azt hiszem, az a realitás, hogy az emberek egymásra vannak utalva. A modern társadalmakban is.

*

„Segíts magadon, és Európa is megsegít. Ez az Európai Unió mottója. Erről szól az egész integráció. Amelyik ország ezt érti, az sikeres és boldog. Amelyik nem, az tartósan kívül marad, vagy belül is elszigetelődik... Vagyis nem kell egyszerre lépni, csak célszerű."

(Szanyi Tibor országgyűlési képviselő, MSZP)

*

A *szabadság* és *egyenlőség* mindig alapkérdés volt az emberiség történetében, és az is marad.

*

Egy társadalom egészségének fokmérője, hogy milyen mértékben hatja át a szolidaritás gondolata, érzése és gyakorlata.

*

Igazi feladat: képessé válni arra, hogy a közösségben megőrizzük az *egyén* autonómiáját.

*

Minden politikai tényezőt minősít az, hogy milyen a helyzetfelismerő, értékelő képessége.

*

Valamely állítás nem attól igaz, hogy az államfő, a miniszterelnök vagy valamelyik pártvezető mondja, hanem attól: van-e a valóságban olyan tény és mozzanat, amelynek a szóban forgó állítás megfelel. A személyiségnek, a személy hitelességének ugyanakkor nagy szerepe van a vélemények elfogadtatásában.

*

A féktelen, mohó, mindenáron hatalomra vágyó, önjelölt vezéreket és túlbuzgó váteszeket nem szabad a hatalom közelébe engedni. A hatalomittas, betegesen feltűnési, szereplési viszketegségben szenvedő tisztségviselőket pedig el kell távolítani onnan.

*

Több oka lehet annak, ha valaki – szóban és írásban – hosszan, pontatlanul fogalmaz. A lehetséges okok közül az egyik, hogy kerülget valamit.

*

Gulácsy Lajos festőművész szerint „a semmi és a középszerűség alig különbözik egymástól".

*

„Az a gazdag ember – vélekedik Marx –, akiben él önmaga megvalósításának belső szükséglete."

*

Várszegi Asztrik úgy látja, hogy a génmanipuláció, a klónozás semmi ahhoz a pusztításhoz képest, amit az emberi lélekben a fogyasztói reflexek eluralkodása visz végbe.

*

„Nincsenek a társadalomról és a társadalomnak szóló válaszok" – vélekedik Papp Lajos (az Ezredvég 2000. áprilisi számában). Majd így folytatja: „A kérdések és a kételyek pedig egyre nyomasztóbban, egyre kevésbé elviselhetően sokasulnak körülöttünk."

*

„Az igazi barát nemcsak szüretkor jön – véli Baranyai Tibor –, hanem kapáláskor is. Nem azt kérdezi, hogy van-e a tavalyi borból, hanem azt: van még egy kapa?" (Bányamunkás, 2000. február)

*

Földes Anna írja Szabó István Oscar-díjas *A napfény íze* című legújabb filmje kapcsán, a többi között a következőt: „Elítélem és mindig is elítéltem a múltjukat kényszerűségből mártírrá lett szüleiket és nagyszüleiket gyermekeik elől tapintatból eltagadó zsidók óvatoskodását, az önéletrajz-hamisítók gyávaságát." (Népszabadság, 2000. február 19.)

És mennyien vannak! Nem csak zsidók.

*

„A rendszerváltást csak a politika közegében tekintik némelyek sikertörténetnek" – vélekedik Gyimesi László Varga Rudolf *Köpés a levesbe* című könyvének ismertetőjében, majd a recenzens így folytatja: „Veszteseinek számát mindenki másként becsüli, de tagadhatatlan, hogy a nagyipari munkásság, s különösen a nehéziparban dolgozó tömegek közéjük tartoznak. Azok, akik évtizedekig azt hallgatták (persze, sose hitték), hogy ők az uralkodó osztály tagjai, a jövő letéteményesei, hirtelen osztályon kívüli páriákká, jövőtlen elemekké lettek, szégyellni-letagadni valókká. Attól fosztotta meg őket a hétköznapi történelem, amihez egyedül értettek, a munkától." (Ezredvég, 2000. május)

*

„Oktatásügyünk, az iskolák, a tanítás és a tanárok színvonala valóban fontos kérdés – hiszem, hogy egy ország biztonsága szempontjából a »kiművelt (és nem kivándorolt) emberfők« legalább olyan fontosak, mint a hadsereg."

(Pető Gábor Pál, Sajtóvilág, 2000. április – 2. szám.)

*

„A sajtószabadság minden szabadságunk alfája és omegája – véli Konrád György –, aki ellene vét, az veszteni fog és megszégyenül." (Magyar Hírlap, 2000. március 14.)

*

„... A gazdasági növekedés eddig nem csökkentette, hanem növelte a világméretű környezetkárosodást. Tudástársadalom ide, tehetségforradalom oda, információs technológia amoda, mindezek együtt sem gátolják meg az Egyesült Államokat abban, hogy a világ legnagyobb szennyezője legyen. Velünk, a jövőnkkel fizetteti meg saját luxusfogyasztásának árát. Szó sincs itt értéknövekedésről: kőkemény megatonnákról, szennyezésről és kizsákmányolás-növekedésről van szó. Mindezek fényében egyre hamisabban cseng a »Miért is csináljuk mi ezt?« kérdésre az »Azért, hogy gazdagodjunk!« válasz." (Zágoni Miklós, Népszabadság, 2000. február 7.)

Kommentárok

Seneca szerint nagy hibát követ el, aki nem a jobbaknak, hanem a többségnek akar tetszeni.

Ha igaz Seneca állítása, akkor sokan vannak, akik nagy hibát követnek el, különösen a politikusok. Ugyanakkor az is igaz, hogy a többség rokonszenve nem mellőzhető a politikában, a mindennapi életben. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy a többség is tévedhet.

*

„A fiatalokat munkanélküliségre kárhoztatni annyi, mint megölni a lelküket" – mondta II. János Pál pápa.

Ha ez így van, akkor itt már jó ideje világméretű lélekgyilkolás folyik. És folytatódni fog mindaddig, amíg a kapitalizmus létezik, hiszen a tőkés rendszerhez ugyanúgy hozzátartozik a munkanélküliség, mint az őszhöz a lombhullás.

*

József Attila írta: „A költő igazi véleménye rólunk, olvasókról nemcsak abban rejlik, amit mond, hanem abban is, főleg abban, ahogyan mondja."

Hozzátehetjük: ez nem csak a költőkre vonatkozik.

*

„Én azokat a fiatalokat szeretem – mondta egyik alkalommal Csoóri Sándor –, akik *tudják,* hogy felnőttek lesznek, és azokat az idősebbeket, akik nem felejtették el, hogy ők is voltak fiatalok."

Rokonszenves megfogalmazása ez a nemzedékek kölcsönös megértésének, kívánatos kapcsolatának és együttműködésének.

*

A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank vezetői a legjobban tennék, ha washingtoni ülésükön közfelkiáltással megszüntetnék mind a két intézményt – írta a The Vall Street Journal Europe egyik szemleírója. A cikkíró szerint ez a két dinoszaurusz a hidegháborúból maradt itt. A Nyugat akkor jár el okosan, ha leveszi róluk az infúziós csövet, és inkább közvetlen állami segélyekkel támogatja a világ legszegényebb országait.

Ez egy jó javaslat, széles körű támogatást érdemel.

*

„A viszketegség kiállhatatlan főokos" – olvasom. Vannak ilyenek.

*

„A másnaposság nyomasztó üressége" – hallom. Akad-e felnőtt férfi, aki ne érezte volna?

*

„Ne nyugodjunk bele önmagunk befejezettségébe" – ajánlják. Mondhatnánk így is: amíg élünk, semmi sem késő.

*

„Belülről fakadó elkötelezettség." Vigyázat, nem lekötelezettségről, hanem – a tapasztalatokon és ismereteken nyugvó, meggyőződésen alapuló – okos elkötelezettségről van szó, amely támpontot jelent a mindennapokban. Jelzőbója, iránytábla az emberi élet küzdelmeiben.

*

„Jogállam van, azt csinálok, amit akarok!" – hallom a parkolóban veszekedő egyik feldühödött autó tulajdonosát.

Meglehetősen sajátos értelmezése ez a jogállamiságnak. Nem tudom, mit szólna az illető, ha mások is így gondolkodnának és viselkednének? Mi lenne itt, ha mindenki azt csinálna, amit akarna, fittyet hányva a törvényes előírásokra, az együttélés szabályaira, mások jogaira és érdekeire?

*

Majláth Mikes László Deák Ferencet idézi, miszerint a sajtótörvénynek egyetlen mondatból kellene állnia: *„Ne hazudj!"* Majd hozzáteszi: „A haza bölcse ma éhen is halna."

(Magyar Hírlap, 2000. március 14.)

*

„Korrupt országokban a panamákon szokás legjobban felháborodni. Imádott hazánk pedig igen-igen korrupt ország – írta Ady Endre. Ebből kifolyólag természetes, hogy itt minden ember felháborodik, ha a másik ember is panamázik. Ne tessék ezt cinizmusnak venni. Ez a korrupció természetrajzának egyik erős tapasztalati igazsága. A magyar társadalomban, mint minden fenékig romlott tár-

sadalomban, privátin, kis körökben, bizalmas tereferék közt, vidáman és szemérmetlenül szoktuk tárgyalni mindezt. Vezető státusférfiakról, előkelő politikusokról, társadalmi vezéremberekről, kedves, hízelgő elismeréssel szoktuk megállapítani, hogy nagy gazemberek..." (Nagyváradi Napló, 1903. július 30.)

Mi változott egy évszázad óta? Vajon hogyan vélekedne napjaink állapotáról (az olajszőkítésről, a sikerdíjakról, a Mezőbank ügyleteiről, a maffiákról, a privatizáció ismert és homályban maradt síbolásairól) Ady Endre, ha élne?

*

Mihályi Gábor irodalomtörténész, kritikus írja (a Népszabadság, 2000. július 10-i számában megjelent) az *Itt a kommersz, hol a kommersz* című cikkében, hogy „angolszász területen másfajta esztétikai normák alapján ítélnek. Ott a zsürorok a művészi megvalósítás szintje mellett igenis figyelembe veszik az alkotás közönséghatását is. Ezen a versenypályán valóban nem nyerhet Oscart egy olyan film, amelyet csak az ínyenc műítészek tartanak remekműnek."

Ez olyannyira igaz – tapasztalhatjuk a könyvkiadásban, a filmgyártásban, a televízió műsoraiban –, hogy a közönséghatás (a nézettség, az olvasottság) fontosabb a művészi értéknél. Vagyis nem (annyira) az esztétikai (még kevésbé a pedagógiai) szempontok a lényegesek, hanem az üzleti érdek, az eladhatóság, a pénz, a haszon, amely teljesen megfelel azon társadalom természetének, amelyben a szóban forgó művek megszületnek.

*

A franciaországi változásokra című – 2000. július 14-én a Magyar Hírlapban megjelent – cikkét ezzel a kijelentő mondattal kezdi Hegyi Gyula: „A francia forradalmak a világtörténelem legsikeresebb vállalkozásai közé tartoznak."

Azt hiszem, ezzel a megállapításával nincs egyedül az ismert publicista (MSZP-s) országgyűlési képviselő.

*

„Nálunk, pestieknél türelmesebb lény ennek a világnak egy városában sem él. Az egyszerűen megható és keserűen nevetséges, amit ez a majdnem millió ember itt a drága pénzéért eltűr azoktól a magukról megfeledkezett és kötelességmulasztó emberektől, akik a vá-

ros dolgait intézik" – írja Molnár Ferenc, a kitűnő író, a kedvelt színházi szerző *A türelmes Budapest* című cikkében. (Pesti Napló, 1908. március 8.)

E cikk megjelenése óta *92 év* telt el. Vajon hogyan alakult véleményünk a főváros és az ország többi városának, községének vezető tisztségviselőiről, képviselőiről? Ennek magválaszolását e sorok olvasóira bízom.

*

„Luxus nélkül lehet élni. Csak nem biztos, hogy érdemes" – írta Galsai Pongrác.

De biztos, hogy érdemes!

*

Bartók Béla írta egyik levelében, hogy „ahol a művészet kezdődik, ott megszűnik a napi politika".

A napi aktuálpolitika igen, de a politika aligha. A művészetről szólva pedig figyelnünk kell az egyes művészeti ágak sajátosságaira, különbségeire is. Mert ki tagadhatná, hogy a zenénél politikusabb művészet az irodalom, a film, a színház, a képzőművészet. Gondoljunk például a szociográfiára, a dokumentumfilmekre, a köztéri szobrokra, emlékművekre.

Jut eszembe

Az egyik nap több régi ismerősömmel is összetalálkoztam. Közöttük két olyan férfi barátommal, akik közül az egyik éppen akkor volt válófélben, a másik meg a következő hetekben készült megnősülni. E hírek hallatán egy kínai közmondás jutott az eszembe. „A házasság olyan, mint az ostromlott vár. A kint lévők befelé igyekeznek, a bent lévők meg kifelé."

*

Miközben mustrálgattam a szemközti falakon dr. Szeleczky József főorvos karikatúráit, s hallgattam önvallomását az orvosi és a művészi mesterség együttlétéről a Budapesti Művészetbarátok Egyesületének összejövetelén, eszembe ötlött valami. Az, hogy ifjúsági veze-

tőként az ötvenes évek végén gyakran megfordultam a Pécsi Orvostudományi Egyetem hallgatói között. Akkor vettem észre, hogy a jövő orvosai mennyire érdeklődnek a művészet iránt. Ez a megfigyelésem a későbbiekben csak megerősödött, mert mind a külföldi utazásaim alkalmából, mind a hazai művészeti rendezvényeken tapasztaltam az orvosok átlagon felüli aktivitását a művészeti kultúrában.

Dr. Szeleczky József elmondta, hogy már gyermekkorában egyszerre jelentkezett benne az orvosi hivatás iránti vonzódás és a rajzkészség. Végül is orvos lett, de mindvégig rajzolt, festett, gyakorolta és fejlesztette képzőművészeti tudását is, amelyről számos sikeres kiállítása tanúskodik. S mint vallomásából kiderült, jól érzi magát e kettős szerelemben, mert az orvos és a képzőművész kölcsönösen kiegészíti, felerősíti, gazdagítja egymást. Mindkettőben ugyanis nagy szerepe van a beleérző képességnek, mindkettőben fontos a szépség. És forrásuk is közös: a humanizmus.

*

Hírét vettem, hogy Marcus Aurelius lovas szobra kilencévi távollét után visszaérkezett a Capitoliumra, és a gondos restauráció után megszépülve, ismét elfoglalhatja helyét – ha nem is eredeti talapzatán, de – a Michelangelo tervezte tér egyik épületében lévő múzeumban. A Róma jelképévé vált műalkotás, az ókori római szobrászművészet legjelentősebb aranyozott bronzlovasa – a súlyos károkat okozó környezetszennyezés miatt – nem szabadtéren, hanem az üvegfallal zárt akklimatizált teremben lesz kiállítva.

A hír hallatának idején Márai Sándorról olvastam az Élet és Irodalomban. Arról, hogy a nagy író mennyire gyökértelen volt Európán kívül, milyen rosszul érezte magát Amerikában. Márai szegényen és elhagyatottan várta a halált, nem fogadott látogatókat, restellte elesettségét, de haláláig elbeszélgetett képzelete kedves társaival, Krúdyval, Kosztolányival és a többiekkel. És amikor nem tudott elaludni, Marcus Aureliust, a nagy sztoikust olvasgatta.

Leemeltem hát könyvespolcomról Marcus Aurelius *Elmélkedéseit*, s belelapoztam a filozófus-császár gondolataiba. Ilyen részekre leltem: „Az emberek búvóhelyeket keresnek maguknak: falun, tengerparton, hegyeken. Te magad is szoktál effélékre vágyni. Micsoda korlátoltság! Hiszen megteheted, amikor csak akarod, hogy önmagadba visszavonulj. Mert az ember sehová nyugodtabban, zavartalanabbul vissza nem vonulhat, mint saját lelkébe, különösen,

ha olyan a belső világa, hogy beletekintve azonnal teljes békesség tölti el."

Kezdtem érteni, miért szerette Márai Marcus Aureliust.

*

Gyorsan változtak benyomásaink a Palermói és a Siracusai Dóm megtekintése közben. A Palermói Dóm kívülről nézve régies, keleties, belülről viszont modernnek hat. A siracusai barokk templom külső megjelenésében túl díszes, belsejében a fehér falakkal, a dór oszlopokkal csaknem dísztelen.

Egy korábbi itáliai utazás emlékeként a Milánói Dóm és a Scala jutott eszembe. Az előbbi félelmetes arányaival, fehér márvány anyagával, sok-sok tornyocskájával, égbe törő pillérvonalakkal, dús faragványaival, gótikus oldalfalaival, rengeteg szőbrával kívülről izgatóan lenyűgöző. Magasba szárnyaló, homályos, titokzatos belső tere összehasonlíthatatlanul egyszerűbb. Nem így az utóbbi. A híres dalszínház éppen fordítva: klasszicista rajzú homlokzata puritán, dísztelen. Jelentéktelen külseje nem is sejteti hatalmas belsejét, háromezer férőhellyel és hatemeletnyi páholysorral rendelkező nézőterét, tágas színpadát, színháztörténeti múzeumát.

De hát nemcsak a templomok, a színházak, az épületek külseje és belseje között fedezhetünk fel különbségeket. Az emberben is. Hány jó megjelenésű férfi és csinos hölgy kelt csalódást, ha megszólal, ha megismerjük teljesítményét, szellemi képességeit, és hányan élnek szerényebb külsővel, csendesebb hanggal, de gazdagabb belső tartalommal, nagyobb tudással, szilárdabb erkölcsi értékekkel.

A Palermói Dóm előhívott belőlem más gondolatot is. A szicíliai főváros székesegyházának belseje meglehetősen kusza, diszharmónikus. Attól, hogy minden érsek módosított valamit anélkül, hogy figyelembe vette volna a követelményt: az újnak harmonizálnia kell a régivel. Ennek az elvnek a megsértése az összhang megbomlásával, kaotikus kép kialakulásával jár. Így a hatás is kisebb, ellentmondásosabb.

Tapasztalatból tudjuk, nemcsak az érsekek szeretnek templombelsőket átépíteni, de újonnan kinevezett és megválasztott magyar miniszterek, elnök-vezérigazgatók, osztályvezetők is előszeretettel cserélik ki hivatali szobáik bútorait, ha tehetik. Még akkor is, ha nem illik oda. Így aztán kilóg a környezetből, mint a gyöngyösi toronyház a mátraaljai város szélén. Pedig nem volna szabad elfelejtenünk: *az új nem mindig és nem feltétlenül jobb és szebb a réginél.*

Megállapítások

A jó vezető, a vállalkozó vezető a nemzeti vagyon része, miként a jellem, a tehetség is nemzeti érték.

*

Karinthy Frigyestől szabadon: Így nyírtok ti.

*

Az egyszerűség és a természetesség mindig ízléses.

*

A legértékesebb termelési tényezők: a *szaktudás* és a *szorgalom*.

*

A emberség nagy, életben tartó erő.

*

Sztaniszlavszkij szerint nemcsak tehetséges színészek vannak, de tehetséges nézők is.

*

Az egység nem egyformaság.

*

Az értelmiségi lét mindenekelőtt a létrehozott értékekben, nem pedig szavakban fejeződik ki.

*

Hallgatni csak az tud igazán, akinek van mondanivalója.

*

A cinizmus olyan bűn, amely kikezdi az életbe vetett hitet.

*

A művészet haszna a többi között az, hogy megismerjük önmagunkat.

*

Egy embernek sokféle tulajdonsága van. Ellentétes előjelű tulajdonságok is megférnek egymás mellett.

*

A bölcs mindenből és mindenkitől tanul.

*

Miként az embert, a hatalmat is jellemzi a kritikához való viszonya.

*

Szívjóság. Gyönyörű, összetett szó. Külön-külön, a szív és a jóság is jól cseng, így együtt pedig megduplázódik a hatásuk.

*

Nagyjából ugyanazok, csak másként nevezzük őket. Kik ezek? Politikai kalandorok, elvtelen karrieristák, gátlástalan demagógok, populisták.

*

A jó újságíró legfőbb tulajdonsága az olthatatlan kíváncsiság.

*

A jó filmet nevezhetjük úgy is, hogy *„meg kell nézni film"*. Mostanában azonban egyre ritkábban halljuk az efféle invitálást, minthogy igen kevés az ilyen „meg kell nézni film". Helyüket elfoglalták a tucatfilmek, a kommersz gyártmányok, az olcsó szórakozásra, könnyű emésztésre és nagy nézettségre apelláló bemutatók.

*

Soha nem voltak ilyen hatalmas különbségek és szakadékok államok között a méretekben, a jövedelmekben, a vagyonmegosztásban, a gazdaság, a tudomány és a technika fejlettségében. 1960-ban már harmincszoros volt, napjainkban (2000-ben) *hetvennyolcszoros* a különbség a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmű országok között az egy főre számított GDP alapján.

*

Amikor beteg lesz az ember, mindig rájön, hogy az egészség a legfontosabb.

*

Hazánk a pereskedés országa. Ezzel az állítással aligha lehet perbe szállni.

*

Miként az emberéletnek, a társadalmi rendszereknek és korszakoknak is meg-megtörik a lendülete.

*

„Egyre kevésbé vesszük észre a nyomorultakat" – írja Almási Miklós Bossányi Katalin *Kísérlet* című könyvéről szóló recenziójában.

*

A fájdalom az emberi test, szervezet jelzése, ez jó, de a fájdalom szenvedés is, ez viszont nem jó.

*

Az információs társadalom lehet dezinformációs társadalom is.

*

„Demokrácia egy (lakó)közösségen belül akkor van, amikor a közösen elhatározott szabályokat a magunk örömére önként betartjuk" – állítja Kertész Ákos egyik cikkében.

*

Egy tibeti mondás szerint, aki sokat játszik és sokat dolgozik, az fiatal marad.

*

„Sokáig kell élni ahhoz, hogy fiatal maradjon az ember" – hirdeti Pablo Picasso.

*

„Minden életkornak megvannak a maga örömei – így Pablo Casals –, de ezeket sajnos mindig megkésve ismerjük fel."

*

Az írók, a művészek – alkotó munkájuk során műveikben – saját személyiségüket élik föl.

*

Kiépült a magyar kapitalizmus, reálissá vált az ország Európai Uniós csatlakozása. A következő években kell annak eldőlnie, hogy elég masszív alapokat építettünk-e ki – mondta Belyó Pál, az Ecostat Gazdaságelemző és Informatikai Intézet igazgatója.

(Népszabadság, 2000. március 29.)

*

Konkrét tények bizonyítják, hogy a magyar munkavállalók kisebb bérért többet dolgoznak, mint uniós társaik.

*

A magyar szociális rendszer feszültségei nagyrészt az irreálisan alacsony foglalkoztatási szintben gyökereznek – állapítja meg a hat szakszervezeti konföderáció által elkészített Civil Országjelentés. A munkaképes korú, aktív lakosság 52,9 százaléka dolgozik, szemben a rendszerváltás előtti 85 százalékkal, valamint a 60 százalékot meghaladó EU-átlaggal. Az alacsony aktivitási ráta következménye a rendkívül kedvezőtlen kereső-eltartott arány, valamint a családi jövedelmek alacsony szintje.

A lélek lélegzetvétele

Emlékek, tapasztalatok, következtetések

Reggeli borotválkozás

A szükséges rosszak, a kötelező penzumok is részei mindennapjainknak. Ilyenek a férfiember életében a reggeli borotválkozások. Naponta ugyanaz az unalmas művelet, a változatlanul ismétlődő, automatikus mozdulatok. Mégsem nélkülözhető, mégis van a borotválkozásban valami fontos és érdekes.

Fontos, mert lényegében ekkor ébred fel az ember, s ezzel indul igazán a nap. Érdekes, mert borotválkozás közben tükörbe kell nézni, s ily módon folyamatosan szembesülünk önmagunkkal, arcunkkal, lelkiismeretünkkel. És ez nem akármilyen érzés, ezek nem lebecsülendő percek. Ha őszinte az önvizsgálat, ez a röpke számvetés.

Aztán más is történik, amíg bepamacsolom magam, lehúzom pengével a szőrt a habbal együtt, hogy eltűnjön a borosta és szép, sima legyen az arc. Feltolulnak a tegnap látottak és hallottak, előjönnek az éjszaka rostáján fennmaradt történések, miközben új gondolatok, ötletek, inspirációk születnek. S ahogy a friss élményekkel, felismerésekkel, kezdeményezésekkel bajlódik az ember, aközben megszerveződik a napi program, az irányadó menetrend.

A közös ismerős

Egy rádiós műsorból hallottam, hogy Tasi Jenő ismerte gróf Erdődy Rudolfot. Kisgyermekként én is ismertem a kegyelmes urat (így szólították az alattvalók, a cselédek), hiszen ott születtem a Somogy megyei, Dráva közeli Kastélyosdombón, a grófi uradalomban, ott töltöttem a gyermekkoromat a pusztán tízéves koromig. Érthető hát, hogy felkaptam a fejemet, amikor a *Névjegy* című műsorban a „mi grófunk" nevét hallottam emlegetni.

Ki volt a *Névjegy* főszereplője, interjúalanya, hogyan került kapcsolatba közös ismerősünkkel, a kastélyosdombói uradalom grófjával? Tasi Jenő történelmi földbirtokos családból származott. Ludovikás katonatiszt lett, kisebb ellenállásban is részt vett a II. világháború alatt, majd 1945 után a rendőrség kötelékében szolgált Budapesten. 1946-ban Párizsba, később Amerikába távozott. Újságíróként dolgozott a Szabad Európa Rádióban és az Amerika Hangjánál.

Amikor az ifjú Tasi a Ludovika Akadémiára jelentkezett, hogy a katonatiszti pályára lépjen, három pártfogót is felkért támogatóként. Ezek egyike volt gróf Erdődy Rudolf. Az akkori idők tekintélyes ajánlóinak segítő közreműködése meghozta az eredményt, mert Tasit felvették a Horthy-korszak legrangosabb katonai intézményébe.

Az én bátyámnak viszont nem segített a gróf abban, hogy bejusson a Barcsi Polgári Fiúiskolába. De lássuk a teljes történetet. Amikor Béla bátyám a szülőfalunkban elvégezte a négy elemit, szüleim és nagyszüleim (apám a lovászistállóban dolgozott, nagyapám pedig a bognárműhelyben) azt szerették volna, ha a három fiúgyermek közül legalább egy, az első, a legidősebb elvégezhesse a polgárit. Apám ehhez kérte a kegyelmes úr segítségét, aki azonban sajnos, azzal hárította el a protezsálást, hogy nem kell aggódni a gyerek jövőjéért, mert el lehet majd az apja mellett az istállóban, és még jó lovász is válhat belőle.

Apám könyörgött kenyéradó gazdájának, hogy csak ezt az egy kérését teljesítse, mert saját életéből megtanulta, mit jelent három elemi iskolával felnőni, megélni, családot alapítani, gyermekeket nevelni. (Apám árva gyerek volt, három testvérével együtt. Apjuk elesett az első világháborúban, özvegy takarítónő, mosónő édesanyjuk nevelte a négy gyereket. Közülük apám volt a legidősebb, és 10–12 éves korában már dolgozni kényszerült. Gyermekként került Bábolnára lovásztanulónak, s innen vitték le a kastélyosdombói grófi uradalomba, ahol megnősült, s ebből a házasságból születtünk mi hárman fiúk, és jóval később, már Pécsett, a húgunk.)

A grófot tehát nem hatotta meg apám esdeklése fia továbbtanulásáért. Tasi Jenőért, a földbirtokos család sarjáért – akik errefelé éltek a közelben – viszont latba vetette befolyását. Nyilvánvaló, hogy – a mi családunk támogatásával ellentétben – ez természetes és fontos volt számára. Apámat s az egész családot nagyon megviselte a rideg visszautasítás, mert úgy éreztük, sokévi szolgálat után ennyit megérdemeltünk volna. Apám megalázásként élte meg az elutasítást. Csalódottsága generálta benne a dacot, a dühöt, felerősítette proli ösztönöit és keményen, elszántan odamondogatott a grófnak, mire az felmondott neki, magyarul, kirúgta.

Ez 1942-ben történt, a háború alatt. Apám munka nélkül maradt, nagyapám tartott el bennünket, amíg apám egy esztergomi gyárban talált munkát. Távol a családtól, rokonoknál lakott, s ott

dolgozott mindaddig, amíg 1944 nyarán Pécsre költöztünk, ahol apám a Jószágigazgatói Hivatal portása lett, anyám meg takarítónője.

Ide, ebbe a történetbe, a harmincas-negyvenes évek, grófi uradalmak világába nyúlnak vissza az én életem, gondolkodásom és magatartásom gyökerei. Korán tudatta velem az élet, pontosabban a Horthy-rendszer, hogy mit jelent a származásbeli különbség, mekkora érték a tanulási lehetőség. Láttam, ki a gróf, a főintéző, az intéző, hogyan élnek ők, és milyen a cselédsors. Megtanultam, hol van a fönn és hol a lent. Belém ivódott egy életre, hogy hol a helyem, mit várhatok a továbbiakban, és (nagyjából) mit kell tennem, merre kell mennem.

Ennyit Tasi Jenőről és közös ismerősünkről. Nem haragszom – az emberileg természetesnek tekinthetőnél jobban – gróf Erdődy Rudolfra. Értékelem, hogy évtizedekig megélhetést biztosító munkát adott nagyapámnak, apámnak, családunknak. Nincs bennem gyűlölet, már csak azért sem, mert a „mi kegyelmesünk" nem tartozott a legrosszabb grófok közé. Nem beszélve arról, hogy voltak olyan grófok – Széchenyi István, Batthyány Lajos, Eötvös József, Károlyi Mihály és mások –, akik jelentősen hozzájárultak az ország gazdasági, politikai, tudományos, kulturális fejlődéséhez, magas tisztségeikben a nemzeti történelem kimagasló, meghatározó személyiségeivé váltak, ezért joggal érdemelték ki a magyar nép tiszteletét és megbecsülését.

Kakastollasok

A rendszerváltás óta – különösen a jobboldali kormánykoalíciók idején – gyakrabban emlegetik a csendőrséget. Egyes jobboldali politikusok szinte sóvárogva beszélnek a kakastollasokról. Rendszerint a közbiztonság katasztrofális állapotával kapcsolatban. *Akkor bezzeg volt rend az országban* – halljuk. Mármint a Horthy-rendszerben.

Nekem s gondolom az én nemzedékem többségének, a nálunk idősebbeknek nincs nosztalgiájuk az egyenruhában feszített, hírhedt kakastollasok iránt. Abban a Somogy megyei faluban, a grófi uradalomban, ahol gyermekként találkoztam velük, bizony tartottunk, féltünk tőlük. Családunk, rokonaink egyetlen tagját sem bántották

ugyan, de hallottunk szigorukról, kegyetlenségeikről. Kemények és kíméletlenek, elrettentőek voltak szolgálatukban. Ezért aztán, ha feltűntek a faluban vagy nálunk a pusztán, szinte összehúzták magukat az emberek, inkább az ablak mögül nézték a párban járkáló, gyakran lóháton járőröző, fegyveres csendőröket. Emlékszem olyan falumbeliekre, akik rettegve beszéltek róluk, a cigányok elbújtak előlük. Azt is hallottam, hogy a parasztok, a cselédek soraiból is toboroztak csendőröket, s többen vállalták is az ezzel járó előnyöket és hátrányokat.

Később, 1945 után természetesen többet is megtudtam a Magyar Királyi Csendőrség százhúsz éves történetéről, szellemiségéről, életéről. Azt például, hogy a Horthy-korszak negyedszázada alatt mennyire áthatotta a testületet az antikommunista, antiszemita, nacionalista, irredenta politika.

Megszállás vagy felszabadulás?

Ötvenöt év után érdekes és tanulságos volt hallgatni Márai Sándor 1945-ös *Napló*ját a Kossuth rádióban. Akik nem élték át a sorsfordító időket, azok ismereteket szerezhettek a II. világháború magyarországi drámai hétköznapjairól egy divatos, termékeny és jelentős írásművész élményein, szubjektív tudósításán keresztül. Akik meg személyes tanúi, részesei voltak az akkori eseményeknek, állapotoknak, azok összehasonlíthatták saját emlékeiket és tapasztalataikat az íróéval. Márai Leányfalun élte át a főváros ostromát. Itt találkozott a harcoló, németeket üldöző, bevonuló orosz katonákkal, akiket *megszállóknak* tartott, minthogy a II. világháború történelmi tényét és az azt követő időszakot Magyarország *megszállásának* tekintette.

Magam tízéves fiúként éltem meg Pécsett azokat a napokat, amelyekről Márai Sándor *Napló*ja szól. Emlékeink, értékelésünk ezért – a hasonlóságok mellett – eltérnek egymástól. Nemcsak az akkori életkorunk, az események helyszínei különböznek, de látásmódunk, megítélésünk is. Érthető, hogy Márai a jól menő kassai ügyvéd gyermeke, a „felvidéki polgárivadék" megszállásnak tartotta a szovjet csapatok bevonulását, mint ahogy az is természetes,

hogy én – sokadmagammal – *felszabadulásnak* tekintettem ugyanazt a történelmi jelentőségű eseményt. Máraiék ugyanis *vesztettek* a Horthy-rendszer bukásával, a magamfajta emberek és családok pedig *nyertek* a nyilasok szétverésével, a fasiszta német megszállók kiűzésével, az új élet kialakulásával. Ezért lett – és marad – számunkra ez felszabadulás, meg legfőképpen azért, mert ez felel meg a történelmi valóságnak, a tényeknek.

Több mint fél évszázad múltán is úgy emlékszem rá, hol és mikor találkoztam az első orosz katonával, mintha tegnap történt volna. 1944. november 29-ét írtunk, ekkor szabadult fel Pécs. A németek viszonylag simán, számottevő ellenállás nélkül feladták a történelmi emlékekben gazdag, patinás várost, így nem keletkeztek nagyobb károk. A mi családunk – öcsémmel, bátyámmal, szüleinkkel – a Jószágigazgatói Hivatal Papnövelde utcai épületének (a portást megillető) szolgálati lakásában laktunk. A jószágigazgató és családja néhány nappal előbb felpakoltak és teherautón elhajtottak a nyugati határ felé, Németországba. Hívtak minket is – nyilván cselédnek –, de apám azt mondta, hogy nekünk nincs miért elmenekülni, és nincs hova elköltöznünk, ezért nem megyünk sehova, maradunk.

A vastag falú, erős háznak tágas, biztonságos pincéje volt, ezért itt húzták meg magukat a környék lakói. Azon az emlékezetes reggelen gyanús csönd támadt, csak az ágyúzás tompa hangjai hallatszottak a távolból. A veszélyérzet nélküli gyermeki kíváncsiságtól hajtva egyedül fölmentem a pincéből, hogy a nagykapuból kinézzek az utcára. Ekkor pillantottam meg a szemközti utcasarkon – úgy 10–15 méterre – egy fal mellett lopakodó, géppisztolyos idegen katonát, a másik sarkon pedig a telefonfülke tőszomszédságában azt láttam, hogy egy magyar levente eldobja a puskáját és megadóan, feltartott kezekkel indul az ismeretlen fegyveres felé.

Rohantam a pincébe, és a bejáratnál elkiáltottam magam: *itt vannak az oroszok!* Az ijedtségtől összehúzódtak az emberek, de nem kellett sokáig így maradnunk. Néhány perc múlva idegen hangok hallatszottak, dobogások a lépcsőkön, s az ajtóban hirtelen feltűntek a géppisztolyaikat előretartó, érthetetlen szavakat kiabáló orosz katonák. Emlékezetem és a későbbi elbeszélések szerint azt mondták, hogy mindenki maradjon a helyén, majd gyorsan körülnéztek, s miután sem német, sem magyar katonát és burzsujt nem találtak ott, mindenkit hazaengedtek, ők pedig eltávoztak, mentek tovább.

Rövid időre egyedül maradt a családunk a nagy, emeletes – a sok-

szobás jószágigazgatói lakást is magába foglaló, gazdasági épülettel, udvarral, gyümölcsöskerttel rendelkező – házban. Amikor apámmal fölmentünk az irodákba, minden úgy volt, ahogy a jószágigazgatóék hagyták. Testvéreimmel sóvárogva nézegettük az íróasztalokon lévő szép papírokat, írószereket, színes ceruzákat, apánk azonban feltartott ujjával figyelmeztetett bennünket, hogy semmihez ne nyúljunk, mert ha visszajön a jószágigazgató úr, akkor mindent az eredeti helyén kell találnia.

Nem sokáig maradtunk magunkra a kísértetházban, mert az orosz parancsnokság itt rendezkedett be. Ettől kezdve mindig élénk sürgés-forgás támadt körülöttünk, szinte együtt éltünk az oroszokkal. Apánkat bevonták a munkákba, anyánk főzött, mosott és takarított, a katonák közül többen ott időztek a konyhában. Attól kezdve, hogy megtudták, nem mi vagyunk a burzsujok, barátságosak lettek hozzánk. Játszottak velünk, gyerekekkel, néha dudorásztak, énekelgettek, hoztak élelmet, adtak kenyeret, cukrot. Különösen rokonszenves volt egy idősebb, nagydarab, jószívű katona, a Tyimosa, aki sokat tartózkodott közöttünk, érdeklődött és mesélt, tanított bennünket oroszul, aki később – apám elbeszélése szerint – modelljévé vált a pécsi temetőben felállított emlékmű katonaalakjának.

Mi tagadás, kezdetben tartottunk az idegen jövevényektől, a kényszerű együttléttől – bennünk élt a Horthy-korszak belénk táplált szovjetellenes propagandája, a hírhedt Magyar Futár, Rajniss Ferenc fasiszta szellemű lapjának hatása –, ám ahogyan múlt az idő, oldódott a félelem, a szorongás, kezdtük megszokni jelenlétüket, minthogy a háborús viszonyokhoz képest elviselhető állapotok jöttek létre. Voltak persze olyan orosz, kirgiz, kazah katonák, akik kerülgették anyánkat, miként más nőket, asszonyokat is, „gyűjtötték" a karórákat, loptak és erőszakoskodtak (magyar és német katonák viselt dolgairól az ukrán és orosz emberek tudnának mesélni), de mint hallottuk, ezeket szigorúan megbüntették parancsnokaik.

Nem telt el túl sok idő ahhoz, hogy ha lassan és bizonytalanul is, de kezdett kialakulni az új élet. Családunk számára ebben a legfőbb mozzanat az volt, hogy már 1945 elején toborozni kezdték az új, népi rendőrséget. Apám, munkanélküli lévén, beállt rendőrnek (kezdetben civilben, piros-fehér-zöld karszalaggal, puskával teljesítettek szolgálatot), ám ez olyan tartós munkavállalásnak, sőt hivatásnak bizonyult, hogy onnan is ment nyugdíjba a hetvenes években. Fiai előtt pedig megnyíltak az iskolák kapui, a továbbtanulás

lehetőségei. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején pedig KISZ-vezetőként magam is azok között voltam, akik április 4-én és november 7-én elhelyezték koszorúikat, virágaikat a pécsi temető szovjet emlékművének talapzatán.

Minthogy nagyapám, apám, anyám, bátyám és öcsém közös sírja is az emlékmű közelében helyezkedik el, minden alkalommal, ha Pécsett járok – és tehetem –, kimegyek hozzájuk a temetőbe, és néhány percre megállok Tyimosa szobra és társai sírja előtt.

„Műveletlen ország"

Márai Sándor 1945-ös, 46-os és 47-es *Napló*jában nemcsak a rangos író mindennapi háborús megpróbáltatásaival, nélkülözéseivel, szenvedéseivel, korabeli élményeivel találkozhatunk, de szembesülhetünk olyan gondolataival is, amelyek leszűrt véleménysűrítményként, személyes állásfoglalásként jelennek meg. Ezek bizonyára az akkori nyomorúságos körülmények elkeseredései, szomorúságai, kilátástalanságai hatásaiként (is) születtek, de mindenesetre meghökkentik az embert.

Ilyen megállapításokra gondolok: *„szolganép"* – mondta Márai, *„műveletlen ország"*, itt a *„pucér önzés"* érvényesül, a *„magyarnak nincs erkölcsi felelősségérzete"*. Amikor megtudta, hogy a falun megvásárolt és a postán feladott egy zsák krumpliját útközben ellopták, így fakadt ki: *„Cigányok ezek, nem nemzet."* A következtetés: *„El kell menni innen."* S mint ismeretes, betartotta szavát, elment az országból Amerikába, itt hagyta hazáját, hogy azután 1989-ben, a rendszerváltás hajnalán megöregedve, betegen és magára maradottan, a kaliforniai San Diegóban, önkezével vessen véget kínlódásainak, és távozzék a földi életből.

Márai fentebb idézett vallomásai, megállapításai, minősítései keserűek, dühösek, nagyon kemények. És bántóak, talán sértőek is a magyar népre. Mert persze hogy mindegyikben van valami igazság és megszívlelendő, hiszen Ady Endre és mások is mondtak ezekhez hasonló elmarasztalásokat saját fajtájukra. De Márai kijelentéseiben a nagypolgár úri gőgje szólal meg. Megfogalmazásai azért is ellenszenvesek, mert lenézőek, túlságosan általánosítóak, nélkülözve a mi-

nimális árnyaltságot, az „érted haragszom, nem ellened" érzését és szemléletét.

Idézett kifakadásai előhívják belőlünk azt, hogy mi mindent mondtak már erre a népre. *„Bűnös nép."* *„Birka nép."* Az ostorozó „bizonyítványosztók" azonban már mind elmentek vagy eltűntek, de a nép itt marad és mindig is itt lesz, mert élnie kell, fenn kell tartania nemzetét, országát. „A népet (ugyanis) nem lehet leváltani" – mint tudjuk. S ezt nem szabad elfelejtenünk.

A népet lehet s kell is nevelni – annak, aki képes és alkalmas erre, egyszersmind azonban tanulni is kell tőle és tisztelni is illik. Annak a figyelembevételével, hogy ebben az összefüggésben sem egyszerűsíthető le a problémakör. Nem igaz ugyanis, hogy a nép mindig jó, a hatalmon levő, vezető elit pedig mindig rossz, mint ahogy az is cáfolható: az elit mindig jó, csak a nép nem érti azt, mit miért tesz. Nem mellékes azonban, milyen korról van szó, és kik vannak hatalmon.

Márai, az ember

Egy írónak – miként a festőnek, a szobrásznak, a zeneszerzőnek – a legfontosabb az, hogy mit alkot. Mennyire maradandóak művei. Márai Sándor sokat írt és jól írt. Úgy is, mint újságíró, közíró, publicista, s úgy is, mint regényíró. Életformája, lételeme volt az írás, ezt szolgálta minden, ennek rendelt alá mindent. Hatalmas életművet hagyott maga után, ebből is kiemelkedik az *Egy polgár vallomásai* és a *Szindbád hazamegy.* Ha élne, örülne, mert most a csúcson van, sokan olvassák, s felfedezik Olaszországban, Németországban és másutt is. Talán túl is értékelik, ami érthető, mert a rendszerváltás előtt zárolt írónak számított. Most meg – miután kedvez neki a mai magyarországi világ – talán túlságosan is sztárt csinálnak belőle. Hiába, hajlamosak vagyunk a szélsőségekre.

Magam is olvasom műveit, életbölcseleti *Füves Könyvét* gyakran előveszem, jegyzetelem, idézek is belőle cikkeimben. Tisztelem tehetségét, íráskészségét, imponál igényessége, elismerem teljesítményét. Tetszik Máraiban a bölcselő, bár sok megállapításával nem értek egyet, értékrendemtől némiképp idegen a klasszikus polgárság eszményeinek képviselete. Mégis, jobban elfogadom a liberális

Máraiból az írót, mint az embert. Ez utóbbi meglehetősen ellenszenves. Nem tetszik gőgös magatartása, mások lekezelése, önteltsége. Hallottam, Amerikában Magyarország legnagyobb írójaként reklámozta magát, ami azért Jókai, Mikszáth, Móricz Zsigmond, Krúdy, Babits és Kosztolányi, Németh László és Illyés Gyula mellett meglehetősen szerénytelenül hangzik.

Miközben a gunyoros Márai úgy írt a szuverén emberről, hogy az „nem sértődik meg semmitől, mert aki megsértődik, nem bátor és nem is szuverén", aközben ő bizony gyakran megsértődött, a többi között Lukács Györgyre és másokra. Miközben a fensőséges Márai azt írta, hogy „nincs emberi kapcsolat, mely megrendítőbb, mélyebb lenne, mint a barátság", továbbá: „az ember csak társaságban tudja látni, érzékelni a világot", aközben itthon és későbbi hosszú, önkéntes száműzetésében is kényesen őrizte magányát és mindenkitől elzárkózott. Valószínű, megfeledkezett arról, hogy másokat mire intett: „Senkinek nincsen joga dacból, gőgből vagy hiúságból magányosnak lenni." Másokat arra figyelmeztetett, hogy *„az ember társas lény"*, másoknak azt ajánlotta, tanuljanak szerénységet, győzzék le a hiúságot. A *Füves Könyv*ből sorolni lehetne még a szavak és a tettek ellentmondásait, de talán ennyi is elég. Nem lehetett véletlen, hogy a különc Márait több írótársa sem kedvelte, például Babits, de különösen Németh László és Illyés.

Ezek a tulajdonságai nekem sem tetszenek, ám még inkább taszító Máraiban az, hogy utálta a baloldaliakat, gyűlölte a kommunistákat és az oroszokat. Mi azonban – számos eszmetársammal együtt – nem gyűlöljük Márai Sándort, továbbra is olvassuk, csak oda teszszük, ahová való. Főleg az embert. De ez nem nagy veszteség az ambiciózus írónak, mert az utókornak úgyis csak a művek számítanak, még akkor is, ha az olvasók azért szeretik tudni, milyen ember áll az alkotások mögött.

„Önként és dalolva"

Történészek beszélgettek az első világháborúról a *Fórum az idő tükrében* című rádióműsorban. (2000. július 27.) Elmondták, hogy jóllehet a mi életünkre közvetlenebbül hatnak a második világhá-

ború következményei, de újabban – Európában és Amerikában is – megnőtt az érdeklődés az első világháború iránt. Különös figyelmet kap a háború kirobbanásának, annak folytatásának és elhúzódásának problémaköre.

Arról van szó, hogy a németek tudatosan és tervszerűen készítették elő a fegyveres konfliktust, bevonva ebbe Ausztria-Magyarországot is. Olyan légkör alakult ki 1914 nyarára (bármilyen hihetetlennek tűnik), hogy a hosszúra nyúlt békés évek után az emberek szinte vágytak egy kis hazafiságtól fűtött verekedésre, természetesen a biztos győzelem tudatában. Ezzel magyarázható, hogy a férfinép „önként és dalolva" indult a frontra, akiket a puskájukra tűzött virágokkal, lelkes tömegek – lányok, asszonyok, szeretők, gyermekek – búcsúztattak a vasútállomásokon. Az az ígéret, hogy „mire lehullanak a falevelek, visszatérnek katonáink", luftballonként pukkadt szét. Az elszállt illúziók helyébe jött a kegyetlen, véres valóság: százezrek lemészárlása, a sok sebesült, az iszonyatos szenvedés.

A rádióműsor történész szereplői döbbenetes dokumentumokat idéztek, magyar és német katonák naplórészleteit ismertették, amiből a rádióhallgatók ráérezhettek az évekig elhúzódó háború minden poklára. Arra, hogy éjjel-nappal, melegben és hidegben, fagyban, esőben és hóban, a sáros lövészárkokban, ágyúzásban és golyózáporban hogyan teltek az elcsigázott, éhező, beteg frontharcosok napjai foszló emberhullák, tetvek és patkányok között.

A négy évig tartó, addig a leghosszabb ideig elhúzódó, legtöbb áldozatot kívánó első világháború végét és következményeit ismerjük. (Tanultuk az iskolában, hallottuk a szemtanúk, nagyapáink elbeszéléseit.) A mérhetetlen szenvedéssel és veszteséggel járó katonai vereséggel megkaptuk a történelmi leckét, miként a második világháborúban is. Ezért ismét és ismét hangsúlyozni kell azoknak az uralkodó osztályoknak, kormányoknak, politikai és katonai vezetőknek a felelősségét, akik kétszer vitték bele hazánkat a vesztes háborúkba. Nem lehet elkenni, elfogadhatóvá retusálni, mi több, hősiességgé avatni azt a történelmi tényt, hogy mindkét alkalommal azok közé tartoztunk, akik először támadtak meg más országokat, amelyek minket nem fenyegettek.

Egyebek mellett van más fontos tanulsága is a két véres világháborúnak. Nemzetközi hírű, mértékadó történészek, teoretikusok szerint Európa e két világháborúban vesztette el vezető szerepét a

többi kontinenshez képest. Következményeit jelenleg is van szerencsénk „élvezni".

Borsos Miklós a művészetről

Amikor – 1971 és 1976 között – a Művészeti Szakszervezetek Szövetségében dolgoztam, megadatott az a lehetőségem, hogy közel kerülhessek a művészet világához, megmártózhassam benne, beleláthassak a művészek gondolkodásába, alkotómunkájuk rejtelmeibe. Egyebek mellett azt is megfigyelhettem, hogy a képzőművészek, közöttük is elsősorban a szobrászok – kevés kivétellel –, menynyire nem tudnak beszélni, vagy csak nehézkesen, nyögvenyelősen képesek szóban kifejezni magukat. Ez azonban természetesnek tűnt, hiszen ők kemény anyaggal – fával, kővel, márvánnyal, fémmel, acéllal – dolgoznak, az ezekből készült szobrokkal fejezik ki gondolataikat, életérzéseiket. Így adják tudtára a világnak mondanivalójukat, vagy csak egyszerűen gyönyörködtetni akarnak, díszíteni kívánják azt a környezetet, ahová műveiket elhelyezik.

Egyike a kevés kivételeknek Borsos Miklós szobrászművész bizonyult, aki pontosan és kifejezően beszélt szóban és írásban egyaránt. Bizonyíték erre *Visszanéztem félutamból* című önvallomása, önéletírása, amely élvezetes olvasmány, írói munkának is kitűnő. A remek könyv ugyanolyan egyszerűséget és klasszikus tisztaságot sugároz, mint a tihanyi házában és budapesti műtermében készült szobrai, érmei, rajzai, portréi. Álljon itt néhány kiragadott példa.

„A művészet az emberi élet, egyáltalán az élet, a természet kifejezője... Elég, ha szembe tudunk nézni önmagunkkal, a világgal, és erről képesek vagyunk közölni valamit szóban, írásban, zenében, képben, hallhatóan vagy látva, kapcsolatot teremtünk az emberek és a korok között. Öröm, megindultság, szellemi, lelki emelkedettség – ezt adja a művészet azoknak, akik alkatilag képesek a befogadásra."

„A művészet valami rendkívüli és nagyon komoly dolog." A művészet értelméről ezt írja: „Valami olyan legyen, amivel másképp soha nem találkoznánk. És mégis ismerős."

„Az igazi nagy művek sohasem elképesztőek... Michelangelo

nagysága abban rejlik, hogy művei mindig bensőségesek, sohasem patetikusak, nagyotmondóak. Hangja mindig halk. A dráma belülről jön. És ez a dráma nem lármás... A képeket látni kell tudni."

„A művész a társadalom legérzékenyebb tagja: szeizmográfja. De éppen, mert legérzékenyebb, a legromlandóbb is."

Az anyagról így beszél Frank János *Szóra bírt műtermek* című könyvében: „Az a fontos, hogy az anyagot mi mennyei szellemmel tudjuk megtölteni; aszerint válik művészetté, vagyis szellemi jelenséggé."

Hab a tortán

„Én boldog ember vagyok – vallotta magáról Horváth Teri –, mert szeretem azt, amit csinálok." A boldogságnak többféle forrása és feltétele van, de kétségtelen, hogy a kedvvel, szeretettel végzett munka az emberi élet nagy ajándéka. Örülhet mindenki, aki hasonlókat mondhat saját foglalkozásáról, szakmájáról, hivatásáról, mint amit a tehetséges és az egykoron népszerű színművésznő mondott. Ez meg is látszott azokon a szerepeken, amelyeket a színházban és filmeken eljátszott. Tanúsíthatja ezt mindenki, aki még emlékszik alakításaira, népi habitusára, tiszta, szép, ízes beszédére.

Horváth Teri azonban még akkor mondta ezt magáról, amikor nem volt Magyarországon munkanélküliség. Illetve, igen alacsony volt az állásnélküli színészek száma. Napjainkban azonban a többség nem érezheti magát biztonságban. Sokan vannak – köztük kitűnő művészek –, akiknek labilis a helyzete, akik csak hébe-hóba, nagyon ritkán vagy egyáltalán nem jutnak munkához. A kiszolgáltatottság pedig kényszerít. El kell vállalni nemszeretem szerepeket is. Mint másutt, másoknak is az életben. Nem lehet várni arra, hogy majd azt választom, azt csinálom, amit szeretek. Ha azt tehetnénk, mint amit Horváth Teri tehetett, az lenne a hab a tortán.

Örömfelolvasás

Amikor meghallottam, hogy a Terézvárosi Napok programja részeként a FSZEK Terézvárosi Gyermekkönyvtárban Mikszáth Kálmán műveinek nonstop felolvasására kerül sor a Guiness-rekord elnyeréséért, hirtelen úgy éreztem, itt egy öncélú, a kordivatnak megfelelő, reklámízű, látványos akcióról van szó. Bevallom azonban, miután személyesen is belekóstoltam ennek a rendhagyó rendezvénynek az emelkedett, izgalmas légkörébe, és magam is részt vettem a felolvasásban, módosítanom kellett véleményemet, miszerint egy érdekes, hasznos, emlékezetes eseménynek voltunk tanúi és részesei.

– *Mi történt közben, hogyan született meg a felolvasás gondolata?* – kérdeztem a könyvtárvezetőt, Bencsikné Kucska Zsuzsannát.

– Enyém volt az ötlet. Abból nőtt ki a gondolat, hogy a Szabó Ervin Könyvtár prózamondó versenyt hirdetett Mikszáth Kálmán születésének 150. évfordulója alkalmából. Minthogy magam is szeretem a felolvasást, javasoltam, 24 órán át olvassunk fel. A terv bekerült a Terézvárosi Napok programjába. Célunk nem az volt, hogy zsűrit hozzunk létre, ajándékokat osztogassunk, művészi produkciót mutassunk be, hanem az: jókedvű, barátságos, családias légkörben örömfelolvasás legyen, és Mikszáth művei kerüljenek reflektorfénybe. S eközben érlelődött meg a törekvés: javítsuk meg a felolvasás Guiness-rekordját.

– *S az eredmény?*

– Teljes mértékben megvalósult. Az október 17-én, péntek délután kezdődő hétvégén 57 órát olvastunk 257 résztvevővel. A jelentkezők között volt tanár és logopédus, műszaki egyetemista és nyugdíjas, jöttek baráti társaságok és házaspárok, osztályfőnök a diákjaival, szülők a gyermekeikkel. Mácsai Pál színművész nyitotta meg a rendezvényt, és felolvasott többek között dr. Borsány György terézvárosi polgármester, Vaisz Péter alpolgármester, Lusztig Vera, a Terma ügyvezető igazgatója, aki egyben biztosította a videofelvételeket és az ügyeletek díjait. Részt vett a rendezvényen és felolvasott Praznovszky Mihály Mikszáth-szakértő, a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója is.

– *Milyen példákkal, hogyan tudná visszaadni ennek a két és fél napos folyamatos felolvasásnak a menetét, atmoszféráját?*

– Hullámzó mozgás volt a jellemző. Egyszer 6–7 jelentkező tartózkodott a könyvtárban, máskor meg ötven. Voltak olyanok, közöttük egy kisfiú is, aki két órát várakozott, mire sorra került. A várakozók példás higgadtságot, türelmet, önfegyelmet tanúsítottak. Somogyi Tamás 12 éves terézvárosi tanuló is jelentkezett, s miután felolvasott, rábeszélte szüleit is, akik utána kikölcsönöztek egy olyan Mikszáth-kötetet is, amely itt megtetszett nekik. Ifjabb Riedl Miklós és barátai, valamint Tengely Gábor és barátai elejétől végig felolvasták a Szent Péter esernyőjét.

Volt egy egész iskolai osztály, amely részt vett a rendezvényen. Aktívak voltak a Bajza, Benczúr utcai, a Derkovits, az Erkel Ferenc Iskola tanulói. Ötven-hatvan kötetből válogathattak a jelenlévők. Külön felmérést érdemelne, hogy ki, milyen Mikszáth-kötetet választott, és miért éppen azt. Kis Bernadett, 6. osztályos terézvárosi kislány például a kezdettől a befejezésig velünk maradt, mindenben segített, a könyvek válogatásától a mosogatásig. A végén kb. hatvanan visszajöttek, hogy vasárnap éjféltájban egy pohár pezsgővel közösen ünnepeljék a hivatalos zárást. Hajnalig együtt maradtak a fiatalok, verseltek, énekeltek, gitároztak, így köszöntötték a rekordjavítást, és örültek egymásnak.

– *Gondolom, nagy öröm volt ez a könyvtár munkatársainak is.*

– Jó érzés volt háziasszonynak lenni. Fárasztó, de felemelő, erőt adó program volt. Lelkesen segítettek a belvárosi régió könyvtárosai is. Jólesett az a figyelem is, amelyet a rádió, a televízió, a napilapok, s a munkatársainak személyes közreműködésével is részt vevő Terézváros újság tanúsított e kellemes és érdekes rendezvényünk iránt.

– *A rekordjavításról értesítették az illetékeseket?*

– Igen, elküldtük Londonba, ahol regisztrálták. Hat héten belül megkapjuk azt, milyen adatokat kell megadnunk a rekord hitelesítéséhez. A hangsúly azonban nem ezen van, hanem azon, hogy ismét felhívtuk a figyelmet az olvasás fontosságára. S ez nem mellékes dolog számítógépes világunkban. A résztvevők személyes kapcsolatba kerültek a nagy íróval. Magyar irodalmat olvastak akkor, amikor a bestsellerek, az amerikai tömegkultúra divatjának idejét éljük. Sajnos tapasztaljuk, hogy – a kötelezőn kívül – Mikszáthot sem nagyon olvasnak az emberek. Ezért van mit tennünk, s ebben ez a felolvasás is jelentett némi előrehaladást.

– *Ezek szerint lesz folytatás? Számíthatunk rá?*

– Ez az igény csendül ki a vendégkönyvi bejegyzésekből, s ez a kí-

vánság fogalmazódott meg a beszélgetésekben is. Olyannyira, hogy már írók, költők nevei is elhangzottak: Petőfi, Jókai, Ady.

(Terézváros, 1997. december)

Balzac ne tudná?

„Csak kétféle állásfoglalás lehetséges: a buta engedelmesség vagy a lázadás" – írta Balzac.

Tisztelem és szívesen olvasom a nagy francia írót, de ez a megfogalmazás ellenkezésre késztet. Noha vannak olyan kérdések – elismerem –, amelyekre csak igennel és nemmel lehet/kell válaszolni, előfordulnak olyasféle helyzetek, amikor csak ezt vagy azt tehetjük, amikor nincs más alternatíva, ám az esetek többségében nem pusztán két állásfoglalás között választhatunk. Igenis vannak, kell is, hogy legyenek további lehetőségek, köztes, kompromisszumos megoldások. Számtalan a példa arra, hogy nem csak feketék és fehérek a dolgok. A két szélső véglet között van még a közép, s annak sokféle változata, árnyalata.

Ő ne tudta volna mindezt, az egykori joghallgató, ügyvédbojtár, közjegyző, a sokat látott, kudarcokon edződött, nagy tapasztalatú, termékeny írásművész, hogy mennyire sokszínű, bonyolult az élet? Ezt bizonyítják egyébként Balzac művei – novellái, tanulmányai, ezernyi levele és hetvennégy regénye – is. Ilyen volt a XIX. század első felének francia társadalma is, amelyet könyveiben ábrázolt az író; gazdagon, áradóan, feszítően, totálisan. Nem véletlenül idézi Szerb Antal Taine-t, miszerint „Balzac az emberi természet megértéséhez szükséges dokumentumok legnagyobb tárháza", különösen a pénz és a hatalomvágy bemutatásában.

Legyőzhetetlenek lennénk?

Jó néhány esztendővel ezelőtt, még a hatvanas években, feleségemmel vendégségben jártunk egyik kollégámnál. A pedagógus házaspárnak négy kislánya volt. Ahogy ilyenkor lenni szokott, a ba-

ráti társaságban sok mindenről szó esett. A gyermeknevelés gondjairól cseverésztünk, amikor a legnagyobb kislány közbeszólt, mondván, az ő apukája olyan erős, hogy le tudja győzni még a farkast is.

Magam is szülő lévén, ez a mondat akkor elgondolkodtatott, és sok év után is a fülembe csengett. Természetes dolog, hogy a kisgyermek nagynak, óriásnak, a világ legerősebb emberének látja az apját, a legszebbnek, a legokosabbnak a szüleit. Számolnunk kell azonban azzal is, hogy ha felnő a csöppség, „lehull a lepel" az idealizált szülők képéről. Ezt a fejlődési fokozatot be kell kalkulálnunk a nevelésbe, különben kiábrándító csalódásoknak tesszük ki gyermekeinket.

Ezt az emléket Ernest Hemingway véleménye hívta elő belőlem, aki a következőt mondta: „Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni nem lehet soha."

Optimista csengésű, lelkesítően szép gondolata ez a világhírű írónak, csak hát az igazság az, hogy mi emberek is bizony legyőzhetőek vagyunk. Ez a realitás. Legyőzhetnek bennünket a természeti erők, a földrengések, az árvizek, legyőzhetők vagyunk a forradalmakban, a háborúkban és a sportversenyekben is. Legyőzhetnek minket a halálos betegségek, az olyan káros szenvedélyeink, mint a kábítószer, az alkohol, de saját mulasztásaink és felelőtlenségeink is. Legyőzhet bennünket a másik ember, a társunk, az ellenfelünk, az ellenségünk is.

Arcvonások Gáspár Sándorról

Lapozgattam Lengyel József noteszeit (1955 és 1975 közötti időszak naplóját), és megállítottak ezek a sorok: „... A mi politikánk tulajdonképpeni modellfigurája Gáspár Sándor. Elég jóképű, elég jó szónok, elég okos, elég tisztességes, elég elvhű, és Lenint is követi annyiban, hogy szeret vadászni járni. Most az amszterdami szakszervezettel tárgyal. El tudja majd velük hitetni, hogy az itteni sárgaság vörös, és hogy a sztrájktilalom a proletariátus diktatúrája?..."

Aki figyelmesen olvassa e néhány soros jellemzést, észreveszi, hogy találkozik egy megállapítással és egy kérdőjellel. Az előbbi egyértelműen pozitív, elismerő, dicsérő, hiszen az író Gáspár Sán-

dort a szocialista korszak „modellfigurájának" tartja, ugyanakkor a Lenint követő vadászatra utalásban ott bujkál a finom irónia. Az utóbbiban (a kérdőjelben) pedig Lengyel József kritikus kételye fogalmazódik meg abban, hogy a magyar szakszervezeti mozgalom vezetője el tudja-e fagadtatni nemzetközi partnereivel azt, ami nálunk itthon másként van.

Eltűnődtem azon, hogy Gáspár Sándor vajon olvasta-e ezeket a sorokat, tudja-e, hogy a jelentős író hogyan vélekedik róla? Ha nem, akkor miként reagálna rá. Kíváncsivá tett a dolog, ezért a Bimbó utcai lakásán folytatott rendszeres találkozásaink és beszélgetéseink egyikén szóba hoztam Lengyel József könyvét, és megmutattam neki a fent idézett sorokat.

Nem lepődött meg különösebben. Érezhetően jó szívvel fogadta az információt, személyének írói megítélését. Elmondta, hogy abban az időben kétszer is találkozott Lengyel Józseffel, de hogy beszélgetéseikből mit írt meg, azt nem látta, nem tudja. S most, hogy megismerkedett e rövid szövegrészlettel, nincs ellene semmi kifogása, sőt...

Nagyapának lenni

Bevallom, amíg nem született meg az első unokám, addig különvéleményen voltam „unokakérdésben". Nem nagyon értettem, mit lehet annyit beszélni gyermekeink gyermekeiről. Meglehetősen érdektelennek tűnt, amikor a nálamnál idősebb barátaim, kollégáim, ismerőseim mutogatták a kis csöppségek fényképeit és hosszan meséltek róluk. Unalmasnak éreztem ezt azért is, mert minden kisgyermek egyformának látszott a szememben.

Ha nehezen is barátkoztam meg a nagyapa szereppel, azért belejöttem, s idő múltával kezdett változni a véleményem. Először ugyan nem tudtam mit kezdeni az újszülött Zolikával (Macóval), ám ahogy cseperedett, nőtt, egyre jobban ráéreztem, mit lehet benne szeretni, mitől kell óvni, félteni, miként kell foglalkozni vele. Aztán jött a második, a Csabika, és – néhány éves késéssel – megérkezett a harmadik, a kis Balázs. Mind a hárman fiúk.

Úgy adódott, hogy én lettem a kijelölt „programfelelős". Vittem őket sétálni, hintázni, a játszótérre, később a Duna-partra, a Margit-

szigetre, föl a Budai-hegyekbe, az Állatkertbe, a Vidámparkba, Bábszínházba, múzeumba. Meglestük a verebeket és a rigókat a fákon, hívogattuk a totyogó galambokat, figyeltük a kutyákat, a koromfekete varjakat és a sirályok röptét. Közben sokat cseverésztünk, válaszoltam kérdéseikre (amire tudtam). Lapozgattam velük a színes, képes mesekönyveket, elmeséltem egy-egy érdekesebb történetemet (volt köztük olyan, amelyet tízszer-hússzor is el kellett mondanom). Így kerültünk egymással tegező viszonyba, így szerettük meg egymást szinte észrevétlenül, természetes módon.

Így lettem a világ legtermészetesebb módján nagypapa, illetve „buszpapa" és „írómester". Az előző nevet azért adta nekem az akkor még nem egészen hároméves Zolika, mert a karomba tartva, kiestünk egy hirtelen indulóban levő buszból a betonjárdára, ahol bizony jól megütöttük magunkat. „Írómesternek" pedig nyilván azért keresztelt el, mert a legtöbbször az íróasztalnál látott, ahol ő maga is szeretett matatni a fiókokban, firkálgatni a könyvek, az újságpapírok és töltőtollak között.

Folyamatosan érlelődött meg bennem a felismerés és erősödött meg a meggyőződés, hogy az unokák az élet nagy-nagy ajándékai a nagyszülőknek. A saját gyermekhez képest más, sajátos örömforrást jelentenek az idős(ebb) embereknek. Hiszen öröm látni, átélni, ahogy megtanulnak járni, beszélni, ahogyan ismerkednek környezetükkel, az őket körülvevő világgal, amiként nyiladozik értelmük. Ettől a csodától aztán hajlamosak vagyunk elhalmozni őket ajándékokkal (ha telik rá), nagy a kísértés, hogy elkényeztessük őket, mert könnyen ellágyulunk tőlük, „levesznek bennünket a lábunkról".

Az öröm mellett gond és felelősség is az unokázás. Ha megkapjuk őket szüleiktől egy vagy több napra, bizony fárasztóak is tudnak lenni, mert szüntelenül figyelni kell rájuk, foglalkozni kell velük, és nem is akárhogyan, mert ők is figyelnek minket, utánoznak bennünket. Ha viszont sokáig nem jönnek a kis lurkók, nem látjuk őket, akkor nagyon tudnak hiányozni. Nem könnyű elfoglaltságaink egyeztetése a gyermekek szüleivel, minthogy mindenkinek megvan a maga dolga. Ezeket úgy kell összehangolni, hogy minden szülő és nagyszülő folytathassa saját életprogramját, de úgy, hogy a gyermekek is megkapják a megfelelő figyelmet és gondoskodást.

Nem könnyű feladvány. Miként az sem, hogy a nagyszülők tudomásul vegyék: az unoka nem az ő gyermekük, nem az ő tulajdonuk. Mi szerethetjük, dédelgethetjük őket, segíthetünk nekik – kell is –,

ám a kicsiket szüleiknek kell felnevelniük, iskoláztatniuk, útba indítaniuk az életre. Abban is meg kell találnunk a helyes arányokat, hogy miközben mi, nagymamák és nagypapák sem lehetünk közömbösek unokáink fizikai, szellemi, erkölcsi fejlődése iránt, aközben nem avatkozhatunk bele életükbe oly módon, hogy az keresztezze vagy gátolja szüleik törekvéseit. Ennek tiszteletben tartása és gyakorlati érvényesítése talán a legfontosabb, a legfőbb feltétele a normális, harmonikus együttlétnek.

Utódok – halljuk, mondjuk. Mi, mai nagypapák és nagymamák utódai vagyunk apáinknak és anyáinknak, nagyszüleinknek, s a mi utódaink pedig gyermekeink és unokáink. Bennük élünk tovább, ha meghalunk, ők hosszabbítják meg emlékünket.

Balikával a cirkuszban

Legkisebb unokám – a Balikának becézett – Balázs, kétéves és három hónapos volt, amikor először elvittem a Fővárosi Nagycirkuszba. Két bátyjával – Zolival és Csabával, akik már iskolások, első, illetve második osztályosok – ezt már néhány alkalommal megtettem. Így többszörösen meggyőződhettem arról, hogy nekem, mint minden felnőttnek, kettős öröm a közös program. Először: magam is szórakozom a látványos produkciókon, másodszor – és ez a nagyobb élmény – annak örülök, ahogyan kis unokám élvezi a látottakat. Mindent megér az örömszerzésnek ez a bizsergető érzése.

A meglepetéssel járó csodálkozás már akkor elkezdődött, amikor a helyszínhez közeledve, a főbejárat mellett a cirkusz homlokzatán megpillantottuk a nagyméretű színes műanyagból készült bohóc figuráját, amint jellegzetes öltözékében, piros orrával és óriási cipőivel ott ringatózott a februári szélben. Mondanom sem kell, Balikát alig tudtam becsalogatni az épületbe, annyira lekötötte a látvány. (Valószínű azt hitte, ezért jöttünk, ez a műsor.) A tágra nyílt szemek nem lettek kisebbek az előtérben és a nézőtéren sem, hiszen a porond, a kör alakú nézőtér zsibongó sokasága nemcsak vonzotta a tekintetet, de emelte is a hangulatot, fokozta a várakozás izgalmát.

A csúcs azonban az volt, amikor megszólaltak a fanfárok, rázendített a zenekar, és a cikázó színes fénycsóvák közepette bevonultak

az első állatszám szereplői: két felcicomázott púpos teve, három fekete póniló, két nagy kutya, egy csíkos zebra és a két fiatal idomár, egy csinos hölgy és egy jóvágású férfi.

Az ölembe ülő Balika szinte megmerevedve, megnyúlva előrehajolt, és tátott szájjal, feszülten figyelte a porondon történteket. S én meg oldalról, a kipirult kis arcát figyeltem, miközben azt éreztem, hogyan születnek a nagypapák boldog pillanatai. És így ment ez műsorszámról műsorszámra, amikor jöttek egymás után a bátor légtornászok, az ügyes zsonglőrök és lovasok, a kígyóbűvölők, az idomított leopárdok, a lélegzetelállító ugrócsoport, s közben a jóízű nevetéseket fakasztó, csetlő-botló bohócok, mígnem lankadni kezdett a figyelem a sorozatos káprázattól.

A szünetben eljöttünk Balikával, mert úgy éreztem, jóból is megárt(hat) a sok. Unokáim anyjával, Zsófi lányommal történt meg, hogy még az általános iskola első osztályába járt, amikor elvittem a Nemzeti Galériába. Tettem ezt azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a művészeti nevelést nem lehet elég korán kezdeni. Ez persze nem is lett volna baj, csak a kívánatosnál hosszabb időt töltöttünk a festmények, grafikák, szobrok között álldogálva, nézelődve, beszélgetve. Közben – a kezdeti élénk érdeklődés után – nem vettem észre kislányom figyelmének lanyhulását, fáradtságát, nem tartottam be az ilyenkor kötelező fokozatosság elvét. Ennek aztán az lett a következménye, hogy Zsófit egy jó ideig nem tudtam képzőművészeti tárlatra „beszervezni". Intő jelet kaptam a régi igazságból: mindent idejében és a megfelelő mértékben.

A lélek lélegzetvétele

Felpezsdítő élményben volt részünk a Vasas-Ezredvég VIII. évadjának harmadik előadásán; azon a zenés irodalmi esten, amelyet a Vasas Székház dísztermében rendeztek. A házigazda szerepét ezúttal is Baranyi Ferenc töltötte be. A műsor első felében Kassai Franciska előadóművész és Sztankovics Béla gitárművész működött közre, a második részben pedig Ádám Erzsébet színművészt láttuk-hallottuk, aki József Attila szerelmes költészetéből mutatott be több mint egyórás, ragyogó összeállítást.

A marosvásárhelyi Nemzeti Színház tagjának versmondása méltónak bizonyult a nagy elődökhöz: Ascher Oszkárhoz, Major Tamáshoz, Gáti Józsefhez. Ezáltal egyszerre élvezhettük József Attila zsenijét és egy kiváló előadóművész hatásos produkcióját. Ádám Erzsébet sem szavalt – ahogy József Attila még életében kérte versei tolmácsolóitól –, hanem mondta a költeményeket. Úgy, mintha prózát olvasna fel, vagy egy tanulmányt ismertetne. Gondolkodva.

A közönség érezte, hogy a színésznő ismeri és érti a versek születésének forrásait, körülményeit. Azt, hogy József Attila nemcsak átélte, de megélte azokat a témákat, amelyeket versei tárgyául választott. Ezért lettek olyannyira hitelesek a József Attila-versek, s vált hitelessé tolmácsolásuk is. A tisztán, szépen hangzó előadásban fölfénylettek a veretes gondolatokat reprezentáló, szállóigévé nemesedett kulcsszavak és mondatok. Olyanok, mint a „talpig nehéz hűségben". „Kettős teher s kettős kincs, hogy szeretni kell." „Érted haragszom én, nem ellened." „De úgy kell a boldogság, mint egy falat kenyér."

Akik ott voltunk a Költészet Napját (április 11-ét, a költő születésnapját) köszöntő emlékezetes irodalmi esten, ismét meggyőződhettünk róla, hogy József Attila a XX. század egyik legnagyobb költője, s a világirodalomnak is számottevő alakja (jóllehet itt „csak" szerelmi lírája szólalt meg, közéleti, politikai versei közül egy sem hangzott el). Így is megerősödött bennünk a tudat, hogy a költészet nem pusztán „gyönyörű fölösleg", hanem a szellem, a lélek nélkülözhetetlen tápláléka, hiszen a költő, a vers védi a lelkünket, segíti a lélek lélegzetvételét. A jó vers ugyanis hangulatformáló, pozitív indulatokat fakasztó erő.

Ezért abban is igaza van József Attilának: „...Szükséges, hogy vers írassék, mert különben meggörbülne a világ gyémánttengelye." (Milyen szépséges hasonlat!) S akik pedig nemcsak ünnepi alkalmakkor hallgatnak József Attila-verseket, de a szürke hétköznapokon is olvassák, azok átélhetik annak igazát is, hogy „a mű nem annyira a művész, mint inkább azok által él, akik szeretik a művészetet, s azért szeretik, mert keresik az emberséget".

Marcelina, Kevin és a többiek

Kazincbarcikára kaptam meghívást a Kádár János Baráti Kör emlékünnepségére. A meghívással együtt a társaság elnöke – aki egyben a *Barcikai Históriás* című helytörténeti kiadvány szerkesztője is – megajándékozott a folyóirat ünnepi, a 2000. évi 1-es, millenniumi számával. Köszönettel fogadtam a kedves gesztust, mert sok mindent megtudtam a város és környéke történetéről, mai életéről, amit felhasználtam beszédem összeállításához és a vendéglátóimmal folytatott beszélgetésekben is.

A tartalmas és sokszínű folyóirat *Adatok és Tények* rovatában azonban megállított, elszomorított a névadásokról szóló rész. Ebből ugyanis megtudtam, hogy a Kazincbarcikán anyakönyvezett leány újszülötteknek 65-, a fiúknak 57-féle nevet adományoztak a szülők. Nem a számokon akadtam fenn, hanem a gyermekeknek adott neveken képedtem el.

Mert nézzük csak: a lányok esetében a Fanni utónév a leggyakoribb, utána a Dorina, az Eszter, a Klaudia, a Réka és a Vivien. Új utónévként megjelent a Cintia, a Loretta, a Melissza, a Szabrina és a Tícia. A fiúk között újként szerepel a Flórián, a Kevin, a Krisztofer és a Renátó utónév. A vidéki újszülötteknél ilyen nevekkel találkozhatunk az anyakönyvben: Ariéla, Csenge, Dania, Dézi, Döniz, Glória, Inez, Kármen, Kiara, Kira, Leona, Maja, Marcelina, Nadin és Titanilla (lányok), valamint Dorián (fiú).

Nesze neked magyar nemzeti büszkeség! A millennium évében. Ez lenne a modernség? Hol vagytok Máriák, Júliák, Katalinok, Jóskák, Pisták és Jánosok? Elképzelem majd, amikor az óvodában, az iskolában, a munkahelyen szólítják a Kovács Renátót és a Szabó Dönizt meg Nagy Titanillát. Lehet, hogy én vagyok maradi (névadásban), nem tartok lépést a korral, ám mégis indokoltnak érzek némi morgolódást e jelenség láttán-hallatán.

Tudom, vannak divatok a névadásban (is), amit követni illik, hiszen nem lehet mindenki Gyurka meg Erzsi, de azért van mérték is. És mégiscsak magyarok lennénk, nem kellene (mindig) átesnünk a ló másik oldalára, ha nagy is a hajlandóságunk rá. Képtelen vagyok visszafojtani magamban azt a véleményemet – számolva a kedvezőtlen fogadtatással is –, hogy a fent leírt névadásokban tükröződik a magyar mentalitás: a másolás, az utánzás hajlama, a közízlés álla-

pota, a „cifra nyomorúság" működése, a „szomszéd rétje zöldebb" életérzése, amit persze táplál a mai világ értékválsága, konzumkultúrája, a szuperman-hősök „példája".

Kik a rászorultak?

Amikor a különböző fórumokon elhangzik, hogy elsősorban a rászorult embereket, családokat kell segíteni, ebben általában egyetértés van. Problematikusabb azonban közös álláspontot kialakítani – az adott településen, környezetben – abban, hogy konkrétan kik a rászorultak, s azok között kik, hányan és milyen mértékben részesüljenek szociális támogatásban. Ez a dilemma az Új Óbuda Lakóterületi Egyesület keretében – évek óta jól működő – Rászorultak Megsegítésére Alapítvány (RÁSE) kuratóriumi ülésein, összejövetelein is folyamatosan megjelent. Következésképp egyre erőteljesebben fogalmazódott meg az igény a szociális rászorultság (lehetőleg) pontos és igazságos meghatározására. Ezt a legutóbbi közgyűlésre sikerült kialakítani, írásba foglalni és egyhangúlag elfogadtatni.

Eszerint a RÁSE 2000-ben szociálisan rászorultnak tekinti azt az egyedül élő nyugdíjast, akinek a havi jövedelme nem haladja meg a havi 33 ezer forintot. (Kizáró okok: ha eltartója van, nyugdíjasházban, öregek otthonában lakik, az önkormányzattól vagy valamelyik szervezettől segélyt, adományokat kap, gépkocsival rendelkezik, kivéve a mozgássérültek gépjárműveit.) Szociálisan rászorult az a nyugdíjas házaspár is, ahol a család havi jövedelme – családtagonként – nem haladja meg a 30 ezer forintot. (A kizáró okok azonosak az egyedül élő nyugdíjasokéval.) Ugyancsak szociálisan rászorultként kezelendő az a sokgyermekes család, amelynek havi jövedelme családonként nem haladja meg a 30 ezer forintot. (Kizáró okok: ha lakásfenntartási hozzájárulást – gáz, villany, víz, távfűtés stb. – kompenzációt kap, az önkormányzattól vagy más szervezettől adományokban részesül, illetve gépkocsival rendelkezik, kivéve a mozgássérülteket. Külön, egyedi elbírálásban részesül – orvosi igazolás és környezetfelmérés után – az, akinek a havi jövedelme nem haladja meg a 35 ezer forintot. Továbbá az a 70 év fölötti,

aki tartósan beteg, és folyamatosan ápolásra, felügyeletre szorul, valamint az erősen mozgáskorlátozott ember.

Ez a reálisnak látszó körülhatárolás – ha nem is iktatja ki a sorozatos reklamációkat, de – csökkentheti a veszekedésekkel járó nézeteltéréseket, mérsékelheti az indulatokat gerjesztő félreértéseket, méltánytalanságokat. Hiszen nagyon sok a rászorult ember, a család, s a lehetőségek pedig mindig elmaradnak a szükségletektől.

Két mondat Sartre-tól

Amikor a Spektrum Televízióban végignéztem a Jean-Paul Sartre-ról szóló egyórás filmet, megjegyeztem két olyan mondatot, amelyek később is fülembe csengtek. Az egyik: *Az ember élete műalkotás.* A másik: *Minden ember felelős azért a korért, amelyben él.* Először nézzük az előbbit, azután vegyük szemügyre a másikat.

Az ember élete műalkotás? Így is lehet mondani, de ez inkább hasonlat, hiszen műalkotásként elsősorban az írók, költők, a filmrendezők, zeneszerzők, képző- és iparművészek, az építészek munkáit tartjuk számon. Ha némi engedménnyel mégis elfogadjuk Sartre hasonlatát, akkor csak megszorítással tehetjük azt. Vagyis nem nevezhetjük minden ember életét műalkotásnak, hanem csak a tudatosan felépített, tartalmas, kiemelkedő teljesítményt felmutató életutat, életművet tekinthetjük annak. Hogy valóban az-e, s milyen értéket képvisel, azt ugyanúgy, mint a művészeti alkotásokat – a regényt, a verset, a színművet, a filmet, a festményt, a szobrot, a házat – két tényező döntheti el: az idő és a közönség.

Ami azt a megállapítást illeti, hogy minden ember felelős azért a korért, amelyben él, erről azt mondanám: valamennyire minden ember felelős, de nem egyformán. Ebben nagy különbségek vannak aszerint, hogy ki milyen képességekkel rendelkezik, kinek mekkorák a lehetőségei a beleszólásra. Abba, hogy a körülményekre hasson, a döntéseket, az eseményeket befolyásolja. Nyilvánvalóan mások a lehetőségei a miniszternek, mint a bolti eladónak, egy bankárnak és egy hajléktalannak. Következésképpen különbség van a felelősségükben is.

(J. P. Sartre életútját bemutató filmből még két olyan képsor ragadta meg a figyelmemet, amelyeket sokáig megőrzök. Az egyik egy párizsi utcai harc bemutatása. Azé az utcai harcé, amelyben 1968 májusában a karhatalmi erők gumibotokkal szétverték, fegyverekkel szétlőtték a baloldali fiatalok tüntetését, az emlékezetes diáklázadást.

A másik kép Sartre temetése volt 1980-ban. Ötvenezer ember kísérte utolsó útjára a nagy francia filozófust, az írót, a színműírót, az esszéistát, a közéleti személyiséget, a francia ellenállási mozgalom résztvevőjét, jóllehet életében sokan nem kedvelték. Voltak, akik tisztelték ugyan szellemi teljesítményét, de nem szerették benne az ateistát, és nemcsak egyes gondolatait, írásait, állásfoglalásait bírálták, de kifogásolható életmódját is, különösen, ami a nőkhöz való viszonyát illette. Mégis népszerű volt, hiszen francia filozófust még nem temettek akkora részvéttel, mint J. P. Sartre-t, a *Lét és a semmi* című filozófiai mű, illetve *Az undor* című regény szerzőjét.)

Nincs megalázó munka?

Az egyik ágazati szakszervezet lapjában (még a rendszerváltás előtt) megjelent írás meleg hangon búcsúztatta a nyugállományba vonuló műszaki igazgatót. Az emberi magatartásban is példás gazdasági vezetőről a többi között azt olvashattuk, hogy „nem ismert megalázó munkát. Azt tekintette megalázónak, ha valaki rosszul teljesítette kötelességét".

Szép gondolat, dicséretes emberi magatartás, ám mégis valami motoszkál bennem. Valóban nem lenne megalázó munka? Bizony, hogy van. Megalázó például az értelmetlen, fölösleges munka, az alibi tevékenység. Megalázó az eladhatatlan, selejtes termékek termelése. Megalázó lehet az a munka is, amikor – bár nem munkaköri kötelessége – a beosztott munkatársnak kell megírnia főnöke cikkét és beszédét, gyakran úgy, hogy egy jó szót sem kap érte. Arról már nem is szólva, hogy amikor a főnök – a cikk- és beszédíró beosztott jelenlétében – begyűjti környezete elismerését a megjelent írásért, az elhangzott beszédért. A valódi szerző meg mélyen hallgat, mi több, ő is gratulál felettese „szellemi teljesítményéhez". Nincs meg-

alázó munka? És amikor a főnök felesége elküldi a piacra bevásárolni az állami gépkocsi sofőrjét?

Mindez azonban még a kisebbik rossz ahhoz képest, amit a rendszerváltással érkezett több százezres munkanélküliség jelent az emberek számára. Az, hogy dolgozzék valaki bármily szorgalmasan és jól, ha cége, vállalata csődbe megy, utcára kerülhet ő is. Lehet valaki magas képzettségű fizikus, egyetemi tanár, mérnök vagy újságíró, attól még állásnélkülivé válhat és olyan helyzetbe kerülhet, hogy nem válogathat a lehetőségek között, ha egyáltalán kínálkoznak ilyenek.

Aki meg egy az egyben a nyílt színen akarja látni a nyers, szemrebbenés nélküli megalázást és megalázkodást, az menjen el a reggeli órákban a Moszkva térre, ahol az elszomorító emberpiacon mindenféle munkára vannak vevők, csak pénzhez lehessen jutni. Hogy már a Rákóczi tér, a „türelmi zónák", a „vigalmi negyedek" prostituáltjairól és a felszín alatti feketemunkák egyéb válfajairól és módszereiről ne is beszéljünk.

„Nyitnikék"

A „múltunk kritikus kérdései" sorozat keretében – a Magyar Történelmi Társulat által szervezett – vitaest témája ezúttal a Kádár-rendszer volt. A Magyar Tudományos Akadémia nagytermében Kosáry Domokos megnyitója után meghallgattuk Huszár Tibor és Schlett István előadásait, amelyeket hozzászólások követtek.

A rendszerváltás tizedik évében jól tükrözi a hivatalos politika értékelését az alábbi epizód. A leningrádi egyetemen végzett Huszár Tibor szociológus (a Rákosi-korszak budapesti ifjúsági funkcionáriusa, majd tudományos pályára lépő, egy időben szocialista politikusként is tevékenykedő, legújabban – a többi között – a Kádár-rendszer kutatója) hosszabb, elvont elméleti fejtegetései után (oldandó a légkör) elmondta egy olyan korabeli élményét, ami szerinte kicsiben is jellemzi a kádári időket.

A történet a munkaversenyről szólt, amely, mint mondta, jól preferált mozgalomként működött. Hogyan? Úgy, ahogy az a következő emlékképből kiderül. Akkoriban volt a Magyar Rádióban egy

Nyitnikék című gyermek- és ifjúsági műsor. Itt dolgozott Huszár felesége. Történt pedig, hogy az oroszlányi munkások meghívták a szerkesztőség tagjait családostul egy találkozóra, s ezen a szociológus is részt vett.

Az oroszlányi brigádtagok vendégszerető házigazdáknak bizonyultak, mert kedvesen, kellemes környezetben, jó kajával és sok sörrel fogadták a fővárosi rádiósokat, újságírókat, szerkesztőket. Huszár Tibor – elmondása szerint – nem élt a sörivás lehetőségével, mert őt jobban érdekelték az emberek; az, hogy mit gondolnak, hogyan élnek. Ezért megkérdezte a brigádvezetőt, mi volt a céljuk ezzel a meghívással, mit tudnak a *Nyitnikék* műsorairól, mi a véleményük róla.

A megszólított munkás azt válaszolta, hogy a brigádoknak ilyenfajta vállalásokat is kell tenniük, így aztán nekik a *Nyitnikék*re esett a választásuk. Hogy mit tudnak a *Nyitnikék*ről, és mi a véleményük róla, azt nem szóban mondta el, hanem egy szemléltető mozdulattal. Fogott egy üveg sört, kezében a sörnyitóval, és levette a kupakját. – Na látja – mutatta a felbontott sörösüveget a brigádok képviselője –, nekünk ezt jelenti a *Nyitnikék*.

Vita a barátommal

A minapi telefonhívások között volt egy olyan is, amelyben egyik barátom – jelentős társadalmi egyesület alelnöke – beszélgetést kért tőlem. Mint mondta, fontos és aktuális, közérdekű témában szeretne velem konzultálni, pontosabban egyik cikkemről vitatkozni. Az ellenvéleményt kiváltó írásom a Munka-lap első (2000. áprilisi) számában jelent meg *Kérdések önmagunkhoz* címmel. A jegyzetfüzér egyik darabjában azt kérdeztem, hogy civil szervezetek-e a szakszervezetek?

A feltett kérdésre így válaszoltam: „A szakszervezet nem kör, klub és egylet, hanem érdekvédelmi szervezet, egyszersmind a legnagyobb létszámú és befolyású társadalmi tömegszervezet (még akkor is, ha napjainkban csökken a létszáma és befolyása). Nem véletlen, hogy a több mint száz éve működő szakszervezetek rendelkeznek olyan jogosultsággal, mint a sztrájkjog, amely egyetlen más

szervezetet sem illet meg. Mindezek természetesen nem jelentik azt, hogy a lakossági érdekeket szolgáló civil szervezetek és a munkavállalói érdekeket megjelenítő szakszervezetek ne működjenek együtt a közös célok teljesítésében."

Mit kifogásolt a barátom, miről akart meggyőzni? Azt nehezményezte, hogy a különbségek hangsúlyozásával szembeállítom a civil szervezeteket és a szakszervezeteket. Teszem ezt akkor, amikor a parlamenti választások közeledtével fokozott együttműködésre, a baloldali erők összefogására van szükség. A kívánt választási eredmények érdekében most nem arról kell beszélni, ami szétválaszt bennünket, hanem arról, ami összeköt.

A háromszor kevesebb időt igénybe vevő reagálásomban elmondtam barátomnak (amit persze Ő is tud), hogy magam is az együttműködés, az összefogás, az erők egyesítésének híve vagyok, s ezt az elvet képviselem, ennek a törekvésnek adok hangot – szóban és írásban – minden fórumon. Ez azonban nem jelentheti a fogalmak tisztázatlanságát, összemaszatolását; azt, hogy a civil szervezeteket összemossuk, azonosítsuk a szakszervezetekkel és egyenlőségi jelet tegyünk közéjük. Még akkor sem, ha mostanában politikai divattá vált a fogalmak torzítása, önkényes használata, az eredeti jelentésükkel való durva visszélés.

Igaz, hogy a civil szervezeteknek is van érdekvédelmi funkciójuk, feladatuk, de nem ez az alapvető, egyedüli tevékenységük. Igaz az is, hogy a Létminimum Alatt Élők Társasága nem azonos a Galambtenyésztők Társaságával vagy a Nemdohányzók Egyesületével, de a civil szervezetek fő tevékenységi köre mégiscsak jobban működik a szabadidő eltöltésének hasznos megszervezéséhez, a különböző lobbikhoz, a lakossági érdekvédelemhez.

Igaz az is, hogy a szakszervezeteknek is vannak területi feladataik, a civil szervezetekre emlékeztető vonásaik, módszereik, ám a szakszervezeteknek egyetlen, fő feladatuk a munkavállalók, a nyugdíjasok érdekeinek védelme, képviselete, az érdekek érvényesítése a rendelkezésre álló törvényes eszközök és jogok felhasználásával. A szakszervezetek a létkérdésekkel foglalkoznak, a megélhetés problémáival, az élet- és munkakörülmények javításával. Terepük a munkahely, küzdőterük a munka világa, egyszersmind tevékenységük része a kultúra, a művelődés, a sport, a szórakoztatás. A manapság gyengélkedő szakszervezetek is tapasztaltabbak, erősebbek a még gyengébb és rosszabb feltételekkel rendelkező civil szerveze-

teknél. Anélkül azonban, hogy a nagy múltú szakszervezetek fölöslegessé válnának, a civil szervezetek előtt nagy jövő áll a társadalmi párbeszéd folytatásában és felerősítésében, a közvetlen demokrácia kialakításában.

Az önálló arculatukat, a tipikus és sajátos vonásaikat megőrző civil szervezetek és szakszervezetek egymásra vannak utalva, együttműködésre, összefogásra vannak ítélve anélkül, hogy feladnák jellegzetességeiket. Ez a felfogás és gyakorlat nemhogy akadályozza a parlamenti választások eredményességét, hanem segíti azt. Ha nem így lesz, annak okát nem a civil szervezetek és a szakszervezetek kapcsolatában kell majd keresni.

Az elhervadt dicsőség

Kétezer május elsejét Tatabányán töltöttem. Bányász barátaim ötlete volt, hogy a bányászváros majálisán dedikáljuk könyveinket. A helyi szakszervezettől kapott sátorban négyen ültünk az asztal mögött: Ladányi András, a Bányamunkás főszerkesztője, Hámori István Péter újságíró, Víg Pál költő és e sorok írója. A szépen feldíszített narancsszínű sátorban üldögélve néztük az előttünk elvonuló emberáradatot, hogy aztán mi is felkerekedjünk, körülnézzünk a napfényben fürdő csónakázótó partján, s elvegyüljünk a tarka sokadalomban. Bámészkodó ténfergéseinkben sok ismerőssel találkoztunk, és rövidebb-hosszabb ideig eldiskuráltunk, csak úgy menet közben vagy egy pohár sör mellett.

Így futottunk össze egy magas, erős, feleségével sétáló nyugdíjas bányásszal, akiről azt is megtudtam, hogy a Szocialista Munka Hőse kitüntetés tulajdonosa. Az idősebbek még emlékeznek rá, hogy ezt a Kossuth-díj mellett a szocialista korszak legmagasabb kitüntetéseként tartották számon, amelyet elsősorban a termelőmunkában nyújtott kimagasló teljesítményért ítéltek oda.

Mi sem természetesebb, hogy ez a tény felkeltette érdeklődésemet, tovább fokozta kíváncsiságomat beszélgetőpartnerünk iránt. Megkérdeztem tőle: a rendszerváltás után tíz évvel hogyan gondol vissza azokra az időkre, miként viseli az egykori magas kitüntetést, nem tagadta-e meg azután, hogy megváltozott a rendszer. Azt vála-

szolta, nem tagadta meg, történt, ami történt. Egykedvű feleletéből, arckifejezéséből, mozdulatából az is kitetszett, hogy nem kíván ennél a témánál tovább időzni. Nyilvánvalónak látszott, hogy erről már sokan kérdezték, ezt már sokszor megválaszolta, nincs több mondanivalója róla.

A történetnek azonban itt még nincsen vége. A sátrunk előtt – miközben az arra járók nézegették könyveinket, lapozgatták az újságot, az Ezredvég és az Eszmélet című folyóiratokat – csoportokba verődve tereferélgettünk. Egyik alkalommal, már késő délután, éppen Schalkhammer Antal testvérének dedikáltam az Ezt akartuk? – Társadalmi tükörkép, 1990–2000 című, a rendszerváltás tíz évéről szóló interjúkötetemet, amikor észrevettem egy háttérből figyelő, jóképű fiatalembert. Tágra nyílt szemmel hallgatta polemizáló beszélgetésünket arról, hogy azt akartuk-e, ami most van, ha nem, akkor miért nem, „miért hagytuk, hogy így legyen"? Közelebb kerülvén asztalunkhoz, szóba elegyedtünk. Megtudtam, hogy huszonnyolc éves és szakmunkás. Nős, egy kislánya van, ott álldogáltak mögötte. Elmondta, ő nem látja olyan negatívan a rendszerváltás éveit, mint sokan mások, mert történtek jó irányú változások, és bizakodóbb a jövőt illetően is. Társalgásunk végén jelezte, hogy szeretne könyvet vásárolni, és kérte, írjak bele néhány sort. Megkérdeztem, milyen névre dedikáljam. Amikor bemutatkozott, bekattant nekem – mondtam is a fiatalembernek –, hogy ezt a nevet ma már hallottam valakitől. Méghozzá a Szocialista Munka Hősétől.

– Jól hallotta – hangzott a válasz –, ő a nagyapám. Vele is szoktam vitatkozni, mert egy kicsit másként látjuk a dolgokat.

Ezzel még mindig nem fejeződött be a történet. A majális végén, hazafelé Budapestre menet az M1-es autóúton azon morfondíroztam, hol is találkoztam nem is olyan régen a Szocialista Munka Hősének nevével. Ha nehezen is, de beugrott. Két évvel ezelőtt, amikor a *Miért adtuk föl? – Tanúvallomások a Kádár-korszakról* című könyvemhez válogattam interjúalanyokat az akkori idők reprezentásai közül. A bányászok köréből őt ajánlották a harminchárom nyilatkozó egyikének. Az első megszólításra vállalta is, ám nem sokkal később meggondolta magát, és lemondta a szereplést.

Ki a demokrata?

Sokat idézett mondás Bibó Istvántól: *„Demokrata az, aki nem fél."* De pontos-e, igaz-e ez az egyszerű és népszerű megfogalmazás? Van benne valami – mondhatnánk –, ám mégsem az igazi. Azért is vitatható, mert a félelem természetes emberi tulajdonság, életünk kiiktathatatlan velejárója. Mindannyian félünk, szorongunk – kisebb-nagyobb mértékben. A különbség abban van, hogy egyikünk jobban fél, mint a másik, az egyik ember inkább tudja palástolni félelmét, a másik meg kevésbé.

És van mitől félnünk. A közbiztonság mai állapotában bizony meg-megtámadhatnak bennünket az utcán. Ellophatják autóinkat (már akinek van), betörhetnek lakásainkba, kifoszthatják hétvégi házainkat. Van, aki az egyetemi vizsgáktól fél, van aki a repülőúttól, mások az adóellenőröktől, vagy munkahelyük elvesztésétől, vagy a kilakoltatástól. Az edzők féltik csapataikat az erősebb ellenfelektől, a szülők féltik gyermekeiket, azok pedig szüleiket és nagyszüleiket. Félünk a természeti katasztrófáktól, a háborús konfliktusoktól, félünk a betegségektől, a műtétektől, az elmúlástól, a haláltól.

Van tehát mitől tartanunk: melléfogásoktól, kudarcoktól, rágalmazásoktól, méltánytalanságoktól. Ugyanakkor, ahogy nem nevethetünk és sírhatunk állandóan, nem félhetünk mindig. A félelemmel is együtt kell élnünk, azt is megszokhatjuk, s ami a legfontosabb, legyőzhetjük, ha uralkodni tudunk fölötte. Ez a bátorság. Az, ha legyőzzük a félelmeinket. Tehát a demokrata és félhet, fél is. Ettől azonban még demokrata lehet.

Ki a demokrata? Aki a demokrácia elvei szerint él és cselekszik.

Nem értik...

Heltai András, az ismert külpolitikai újságíró, a tévé Alaphangok című műsorában elmondta, hogy a Budapesten megjelenő német nyelvű lapnál dolgozva sok olyan német és osztrák ember véleményét ismeri rólunk, magyarokról, akik huzamosabb ideje itt dolgoznak, vagy már nálunk telepedtek le. Tették s teszik ezt azért, mert

rokonszenveznek velünk, kedvelnek bennünket. Ám éppen ezért azt is őszintén megmondják, ami nem tetszik nekik; keményen bírálják a számukra érthetetlen negatív jelenségeket, visszás dolgokat.

Nem értik például, hogy szép fővárosunkban miért ilyen sok a szemét, miért fut ennyi benzingázt okádó roncsautó az utakon. Nem értik az ügyintézés bürokratizmusát, az ügykezelés lelketlenségét. Nem értik az *értelmiség* szekértáborainak acsarkodásait, az együttműködés hiányát. Nem értik, miért kapnak felelős közéleti szerepet ilyen súlytalan paprikajancsik, akiket kénytelenek vagyunk elviselni. Nem értik azt sem, hogy a magyarok miért nézik le szomszédaikat, amikor nálunk is találkozhatnak a balkáni állapotokra emlékeztető problémákkal, élethelyzetekkel. Bíráljuk mások nacionalizmusát, de magunk is hajlamosak vagyunk a nacionalizmusra.

Íme egy kis véleménycsokor arról, milyenek is vagyunk német és osztrák szemmel nézve. Mondhatnánk erre, hogy akik itt élünk e hazában, mi sem értünk sok mindent, illetve tudnánk válaszolni valamennyi fent említett nyavalyánkra, koloncunkra. Reagálhatnánk úgy is, hogy történelmi tapasztalataink és a helyi, németországi, ausztriai ismereteink, élményeink alapján mi is össze tudnánk állítani hasonló listát róluk.

De nem ezt kell tennünk. Hanem azt, hogy önkritikusan, minden jó szándékú bírálatra nyitottan, megszívlelni mindazt, amiben akár csak szemernyi igazság is van. Mert van mit bevallanunk, elfogadnunk, van mit leküzdeni, kijavítani, másként, jobban csinálni. Saját érdekünkben. Meg aztán azt se tagadjuk: szeretjük, ha kedvelnek, szeretnek minket. Akkor meg tegyünk érte. Például azzal, hogy tudjuk meg már végre itthon és külföldön, hogy akkor most be van zárva a pápai repülőtér, vagy nincs bezárva! Mert hallottuk és olvastuk azt is, hogy be van zárva, és azt is: nincs bezárva. De már az is megjelent a napilapokban (Népszabadság, 2000. szeptember 25-én), hogy „bezárják, de mégis megmarad".

Böngészni jó

Házi könyvtáram nyári átrendezése során kezembe került *A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége Történet*ének csokoládébarna borítóval ellátott vaskos (669 oldalas) kötete. Belelapoztam, s jó ideig nem tudtam letenni. Nézegettem az 1898-ban összeállított rendőrségi nyilvántartásból előkerült Rádi Sándor vaseszter-gályos, Martincsek István lakatossegéd és a többi fémmunkás arcképeit, a Váci úti gépgyárak munkásainak 1908. május elsejei felvonulásának fotóját, a vasasok Thököly úti székházát az 1910-es években, a Braun Soma által vezetett vasas szeminárium csoportképét 1929-ben. Böngésztem az 1877 és 1986 közötti kongresszusok napirendjeit és a választott tisztségviselők neveit.

Eltűnődtem azon, hogy kiket ismerek a könyv szereplői, szerzői és szerkesztői közül, kik élnek még közöttünk, s kik azok, akik már végleg eltávoztak közülünk. Elmerengtem azon is, hogy mennyi az olyan ismerős témakör a könyvben, amely ma is aktuális, ha azok koronként másként is jelentkeztek. Íme néhány kiragadott példa a tartalomjegyzékből: Politikai nézeteltérések a vasas mozgalomban, küzdelem az egységért, tervek az átszervezésre az 1920–1930-as évek fordulóján. A szakszervezetek anyagi alapjai és szociálpolitikája. Változások a szervezeti felépítésben és a vezetésben. A szakszervezeti mozgalom megújulásának fő vonásai az 1980-as években.

A vasasszakszervezet történelemkönyve kiadásának kelte 1989. szeptember. A rendszerváltás előestéje. Azóta 11 év telt el az újrakapitalizálódó változások sodrában. Most, 2000 nyarán különleges szellemi izgalmat és érzelmi felhangoltságot jelent(het) a könyv olvasgatása, mert rákényszerülünk a múlt értékeinek felismerésére, a történelmi események és összefüggések újragondolására. S ismét meggyőződhetünk arról, hogy a történelem (a szakszervezet-történet is) valóban „az élet tanítómestere".

A drámaíró és a gazdasági vezetők

Shakespeare-t nemcsak a világirodalom klasszikusaként, nagy költőként, az egyik legolvasottabb szerzőként, a legtöbbet előadott drámaíróként tartjuk számon, de azt is tudjuk róla, hogy kifejezetten érdekelték a gazdasági kérdések, folyamatok.

Érdekes lenne tudnunk azonban, hány olyan gazdasági, pénzügyi szakember, vállalati elnök-vezérigazgató, cégvezető, menedzser, mérnök van nálunk, akiket annyira érdekel a drámairodalom, a színház, mint Shakespeare-t a gazdaság?

„Cifra nyomorúság"

„Kormányunk imádja az ünnepségeket és a pompát" – állapítja meg Ágh Attila politológus a *Feltámadt a neobarokk* című, Magyar Hírlapban megjelent cikkében (2000. augusztus 24.), majd következőképpen folytatja: „Az augusztus 20-i nemzeti ünnep végleges formájában visszahozta a neobarokk politikai stílust, amelyet az Antall-korszak után leáldozni véltünk és reméltünk. A körmenetekkel és Szent Korona-másolatokkal terhelt politikai közélet és nyilvánosság azonban a Fidesz-kormány idején még erőteljesebben tért vissza. Időnként egészen szélsőséges, szinte nevetségesen avitt formákban, mint a millenniumi zászlók osztogatása és a faluról falura járó politikusok nagy ívű »történelmi beszédei«; a »terv szerint« az év végére elérik mind az 1200 települést. Az állampolgárok széles körében visszatetszést kelt ez a hamis pompa, az állami és az egyházi életnek ez az egybemosása, a közéletnek a két világháború közötti időszak díszletei közé való »visszaimádkozása«."

Az ismert politológus jól ráérzett a lakosság jelentős részének véleményére, s azt érzékletes fogalmazásban adta közre. Az egyetértők mellett azonban nem kevés azoknak a száma, akik részt vettek ezeken az ünnepségeken, tetszett nekik a „hamis pompa", „az állami és az egyházi életnek ez az egybemosása", kövekezésképpen sértőnek, bántónak érezhetik a fent idézett megállapításokat, netán felháborodnak rajtuk. Ezen nem kell meglepődnünk, hiszen a pluralizmus

viszonyai között élünk, többféle értékrend képviselőiként, politikailag, ideológiailag megosztottak vagyunk. Ezért itt és most úgysem tudunk igazságot tenni – nem is kell, nem is lehet – a másképpen gondolkodók és érzők között, legfeljebb arra vállalkozhatunk, hogy (mint annyiszor ilyen esetben) tovább gondoljuk a dolgokat.

Ezt a folyamatot azzal (is) segíthetjük (vagy szaporíthatjuk dilemmáinkat), ha figyelünk olyan általánosan elfogadott tekintélyes véleményalkotóra, mint Babits Mihályra, aki *A magyar jellemről* című híres munkájában a következőket írja: „... A külföldi krónikások nemegyszer emlegetik a rabló magyarok gyermekes örömét a csillogó tárgyakban, fegyverekben. Ragadozó kedv és művészi ösztön nem állnak mindig oly távol egymástól. A magyar később is *szerette* a pompát! Erről mindig ismertek bennünket. Királyaink és kiskirályaink elégszer kápráztatták az idegent. Még Mohács idején is, a magyar prímás túlragyogta Rómát. Hunyadi Mátyás népe vagyunk s az Eszterházyaké. Íme, megint egy »keleti« vonás. Vörösmarty, drágaköveivel s aranyzsinóraival, igazi magyar költő. Egyszóval örülni tudunk a csillogásoknak."

Most akkor mi van?

Emlékezés Váci Mihályra

Jó ideje tudtam, hogy Ladányi András, a Bányamunkás főszerkesztője a kilencedik könyvén dolgozik. Melyik az eddigi nyolc? *Bányász a történelemben* (riportok), *Adalékok a Bányamunkás történetéhez* (tanulmány), *Toborzó* (riportok), *Harc a bányászokért* és *Harc a bányászatért* (történeti munkák), *Negyedik kapu* (szociográfia), *Homokdombok napszámosai* (szociográfia, még nem jelent meg), *A bőrbányai portyázó* (ifjúsági regény, szintén kiadásra vár). Most jön a kilencedik, a Váci Mihályról szóló interjúkötet.

– *Azt kérdeztem Ladányi Andrástól, miként született meg a könyv gondolata, mi inspirálta arra, hogy éppen Váci Mihályról, s éppen most, 2000-ben írjon az ötvenes-hatvanas évek kiemelkedő költőjéről?*

– Ő is ott született, ahol én, Nyíregyházán, a város szélén. Húsz év különbséggel ugyanolyan társadalmi és természeti környezetben telt el a gyermek- és ifjúkorunk. A hatvanas években fiatal vájár-

ként, Tatabányán kezdtem megismerni és megszeretni verseit, írásait. Különösen tetszett költészetének közéletisége. Az is vonzott, hogy Váci Mihály nemcsak költő volt, hanem irodalmi lapszerkesztő (az Új Írásnál), és mint parlamenti képviselő (1963-tól 1970-ig, haláláig) jelentős közéleti tevékenységet is végzett. Ez azért is ragadott meg, mert – hozzá hasonlóan – magam is írogattam, szerkesztettem és aktív közösségi munkát végeztem a tatabányai ifjúsági mozgalomban.

– *Kik az interjúalanyok és hányan vannak?*

– Harmincegy interjút és két kerekasztal-beszélgetést tartalmaz a kötet. Ez utóbbiak résztvevői: volt osztálytársak és egy Váci Mihály nevét viselő általános iskola pedagógusai és tanulói. A felkért interjúalanyok közül ketten nem vállalták a szereplést, egy pedig közben meggondolta magát, és visszalépett. Kik az interjúalanyok? Írók, költők, kritikusok, szerkesztők, irodalomtörténészek, színészek, szobrászok, festőművészek. Ezek jó része Váci kortársai voltak, illetve tanítványai, követői. Az interjúalanyok között szerepel – másokkal együtt – Ágh István, Baranyi Ferenc, Csák Gyula, Csoóri Sándor, Illés Lajos, Jovánovics Miklós, Keres Emil, Margócsy József, Molnár Géza, Simor András, Szakonyi Károly, Pomogáts Béla, Végh Antal. Vannak sajnos olyan interjúalanyok is, akik közben meghaltak, és már csak fekete keretben szerepelhetnek a könyvben. Ilyenek: Szabolcsi Miklós irodalomtörténész, Bodor Tibor színművész és Eigel István festőművész.

– *Milyen tapasztalatokat szereztél az interjúk készítése közben, milyen kép alakult ki a kötet névadójáról?*

– Jóllehet a szereplők közül nem mindenki baloldali gondolkodású, de mindenki szívesen és tisztelettel beszélt Váci Mihályról. Elsősorban közéleti költőnek tartották, ami ellen ő tiltakozott, ugyanakkor a közérthetőséget nagyon fontosnak tartotta. Sikerének ez is volt egyik titka, forrása. Az interjúalanyok megerősítették, hogy Váci hitt a szocializmusban, annak megreformálhatóságában, megjavításában. Olyan költő és politikus volt, aki mindig az elesettek mellett állt, az alullévők gondjait viselte a szívén. Több interjúalanyt is megkérdeztem: miről írna Váci Mihály most, az ezredfordulón, ha élne? A válaszok egybecsengtek abban: ma is baloldali lenne, s még határozottabban felemelné szavát a szegények, a hajléktalanok, a munkanélküliek, a leszakadók érdekében.

– *Magam tapasztalataiból is tudom, hogy ilyenkor számtalan érdekes-*

séggel találkozik a riporter, több színes sztorit gyűjthet be, amelyeket őrizget magában, s ha úgy adódik, szívesen mesél róluk. Mondanál ilyeneket?

– Váci Mihály és az irántam megnyilvánuló bizalom jeleként fogadtam, hogy a legtöbb interjúalany a lakására hívott meg, de készült interjú műteremben, az Írószövetség székházában és presszóban, étteremben is.

Egyik legmegrázóbb élményem az volt, hogy ifj. Szabó István szobrászművész az interjú után telefonált, meghívott a műtermébe, és kezembe adta Váci Mihály hófehér gipszből készült halotti maszkját. Ezt helybéli szobrászok készítették Vietnamban, ahol meghalt. Amikor kezembe vettem a maszkot, akkor vettem észre, hogy a gipszben még benne voltak Váci szőrszálai is. Megdöbbenésemben úgy éreztem, mintha harminc év után a költőt érintettem volna meg.

Másik élményem: Keres Emil lakásán úgy éreztem, mintha háromszemélyes kamaradarab résztvevője lennék, amelyben a két főszereplő Váci és Keres, én pedig statisztálok. Ez abból adódott, hogy a feltett kérdéseimre Keres Emil Váci-versekkel válaszolt. Keres ugyanis 75 évesen is több mint száz Váci-verset tud fejből elmondani, még akkor is, ha álmából felébresztik.

Haladás és maradiság

Mit jelent a haladás, hogyan határozhatjuk meg? Mit nevezünk maradiságnak? Lehet-e egyáltalán definiálni a haladást? Biztos-e, hogy a haladás ellentéte a maradiság? Egyebek mellett ezekre a kérdésekre kereste a választ a Haladó Erők Fórumának 2000 májusában – neves előadókkal – megtartott tanácskozása.

Köpeczi Béla emlékezett rá, hogy a haladás fogalma a felvilágosodás korában fogalmazódott meg, de ebben az előzmények is fontos szerepet játszottak. Arra is felhívta a figyelmet, hogy amíg a technikában van tökéletesedés, a morálban, a jellemben már kevésbé. A történészakadémikus (a hetvenes évek művelődési minisztere) szerint a haladás egyenlő az előremenetellel, természetesen nem ellentétek nélkül. Kicsit bővebben: a haladás a tudományos-technikai forradalom eredményei és az erkölcs, az emberi szemé-

lyiség fejlődése – együtt. A haladás: eredményesség. És mi a maradiság? Begyöpösödött régiesség.

Heiszler Vilmos úgy vélte, a haladás a kornak megfelelő; a korszerűség. Szöllősi Istvánné az élet minőségét emelte ki. A haladásnak ezt kell szolgálnia. Ami ezt szolgálja, az a haladás, aki ezt segíti, támogatja, az a haladó ember.

– A haladást nem lehet definiálni – cáfolt Pál Lénárd, majd hozzátette: körül lehet írni az adott kornak megfelelően, de nem lehet pontos fogalmi definíciót adni. Az sem biztos – vélekedett –, hogy a haladás ellentéte a maradiság. Ugyanis a maradinak tartott embernek is lehetnek haladó gondolatai, nézetei és megfordítva. Úgy gondolkodjunk a mába – húzta alá –, hogy tudjuk: minden változóban van. Ne csak a történésekre figyeljünk, de arra is, hogy jó irányba mennek-e a dolgok? Ha nem, akkor a lehető legrövidebb idő alatt el kell végezni a szükséges korrekciókat.

Széchy András is megerősítette: új helyzet van az emberiség történetében. Ez a kiindulópont. Széchy Éva pedig azok véleményét támogatta, akik azt tanácsolják, hogy a haladás definíciója helyett egyelőre elégedjünk meg a haladás helyes értelmezésével.

Előfordulhat, hogy egyes olvasók nem elégednek meg ezzel, nem érik be ennyivel. Nekik vigaszul azt mondhatom: a haladás gondolat- és témaköre nincs egyedül azzal, hogy hiányzik a pontos definíciója. Ilyen például a kultúra is. Sok kultúrafelfogás és -magyarázat van forgalomban, de egyiket sem tekinthetjük mindenki által elfogadottnak. Ezért az UNESCO a nyolcvanas években pályázatot hirdetett olyan kultúrafogalomra, amely megszünteti ezt az anomáliát. Több mint száz javaslat érkezett be, köztük tekintélyes szakértőktől. A zsűri azonban nem talált egy olyat, amely minden igényt kielégítve, mindenki számára elfogadható lett volna. Ettől azonban nem áll meg az élet, nem bénul meg a kulturális haladás. Ha azt halljuk vagy olvassuk, hogy kulturális élet, tevékenység, mozgalom, érték, vagy magyar kultúra, népi kultúra, európai kultúra stb. a nagyobb tévedés veszélye nélkül is tudjuk, miről van szó.

Hrabal és az egyszerű emberek

Bohumil Hrabal olyan nekem mostanában, mint József Attila, Bálint György, vagy amilyen korábban volt Móricz Zsigmond és Konsztantyin Pausztovszkij (a kiváló orosz író). Műveik könyvszekrényem első sorából néznek rám, újból és újból előveszem, s rendszeresen olvasom őket. Mert szeretem, amit szerzőik írnak, s ahogyan gondolkodnak. Ez a magyarázata annak, hogy a címben az író neve mellett szerepelnek az „egyszerű emberek".

Emlékszem, még a kádári időkben vita robbant ki akörül, hogy vannak-e egyáltalán egyszerű emberek? Kik azok, s milyenek? Ha az egyszerű emberek pozitív lények, akkor azokat inkább nagyszerűeknek nevezzük. Sokan afelé hajlanak, hogy nincsenek egyszerű emberek, hanem emberek vannak, akiknek van nevük, foglalkozásuk, személyiségük, családjuk stb.

Mit mond erről Hrabal a *Zsebcselek* című interjúregényében? „... Az én hősöm egyszerű ember... Alaposan megtanultam, hogy az író legyen alázatos, úgy éljen, ahogy mások élnek. Ne legyen nagy igényű, sőt bizonyos időszakokban – ha lehet, egész életében – mellőznie kell a fényűzést. Én öt szobától és egy sörgyártól szakadtam el... Azt is mondhatnám, hogy jómódú vagyok, ám időm java részét mégis Kerskóban (Prágától harminc kilométerre egy erdőben) töltöm el a tanyámon, ahol csak úgy jutok vízhez, ha magam húzok a kútból... Nagyon szeretek például begyújtani, egyszerre öt kályhában is tudok tüzelni, ezt élvezem a legjobban... Volt egy nagy kancsónk, azzal jártunk sörért, vagyis hétköznapi emberekkel éltem, akik meg-megszólítottak, megtisztelve éreztem magam, hogy közöttük lehettem... Ezek az egyszerű emberek, akik házinyulat tartanak, akik tudnak krumplit kapálni, akik eljárogatnak a kiskocsmájukba, vagyis akik egészen egyszerű életet élnek, sokkat többet kapnak az élettől, mint az intellektuelek felsőbbrendűségét. Ellenkezőleg, aki alul van, aki a társadalmi ranglétra egyik legalsó fokán áll, az nekem mindig sokkal többet mondott az életről, mint bármelyik intellektuel. Az intellektuel rendszerint csak tudja, az egyszerű ember viszont mélyen meg is éli a dolgokat, és számomra éppen ez az élmény az írói elrugaszkodás szilárd pontja..."

Hogy is mondja a világhírű cseh író? „... Megtanultam, hogy az író legyen alázatos, úgy éljen, ahogy mások élnek." De hát ugyanezt

vallja egy másik orosz kiválóság, Konsztantyin Pausztovszkij (az *Aranyrózsa*, a *Barangolások könyve*, az *Északi történet*, a *Fehér szivárvány*, a *Nyugtalan ifjúság*, a *Nagy várakozások kora* szerzője) is. *Jegyzetek a cigarettásdobozon* című remek könyvében ezt írja Prisvinről, egyik szeretett írójáról: „Prisvin élete tudásra szomjas, tevékeny, egyszerű emberi élet volt. Méltán mondotta, hogy »a legnagyobb boldogság, ha nem különbözöm, hanem olyan vagyok, mint minden ember«." Ebben, hogy „olyan, mint minden ember", rejlik minden bizonnyal Prisvin ereje. Olyannak lenni, mint minden ember: Ez az író számára azzal jár, hogy törekszik mindannak a szépnek és jónak az összegyűjtésére, kifejezésére, amivel „minden ember" él, más szóval – ahogyan „a vele egyívásúak élnek, ahogyan népe és hazája él".

Tudom, ha már idéztem a három írót, citálhatok más bölcsességeket is, mint például azt, hogy „kinek a papné, kinek a lánya", vagy „ízlések és pofonok különbözők". Más szóval: számítok arra, hogy az egyetértés mellett Hrabal, Prisvin és Pausztovszkij gondolatai ellenvéleményt váltanak ki, elutasításra találnak, mondván, avitt ideák, túlhaladott, korszerűtlen dolgok ezek a rendszerváltás után tíz évvel, amikor már munkások, parasztok, alkalmazottak sincsenek, amikor visszajöttek a „királyok, hercegek, grófok", a vitézek, a nemesek, megjelentek a polgárok, a vállalkozók, a menedzserek, a brókerek, a tőkések, amikor a szupermenek a menők, a sztárok a vonzó példák, amikor változatos emberi palettánk résztvevői a melegek, a drogosok, a maffiózók.

De hát éppen ezért vannak az írói idézetek, s – az individualizmus, az önzés virágzásának idején, a magánosítás és a piaci szellem nyomulásakor, az egyirányú nyugatosodás korában – kellenek a Hrabalok, a Prisvinek, a Pausztovszkijok és sokan mások, a hozzájuk hasonlók, akik egy emberibb, élhetőbb élet elfogadott szószólói. Mert ha ők korszerűtlenek az új kapitalizmus mai elsőhegedűseihez képest, akkor vállalni kell a korszerűtlenséget is. Annak reményében, hogy majd az idő dönt. Annak tudatában, hogy az egyszerű emberek sem egyenemberek, nem arctalan, jellegtelen sokaság, hanem olyanok, akiknek saját arcuk, egyéniségük van, akik egyszerűségükben is nagyok, és nagyságukban is egyszerűek. Mint a magyar társadalom többsége.

Hová tűnt a szerénység?

Az biztos: *ez a kor nem a szerénység ideje.* Vagy nem tűnt el (teljesen), csak alulra került az emberi tulajdonságok rangsorában, háttérbe szorult, netán illegalitásba vonult? Igaz, nem támadják, csak mellőzik, leírták, talonba tették, raktárba zárták.

Vigyázat, a látszat ellenére a szerénység nem is olyan egyszerű dolog. Tapasztalataink azt mutatják, hogy vannak emberek, akik külső megjelenésükben – öltözködésükben, beszédükben, viselkedésükben – szerények, de belül, igazi valójukban nem azok. Ugyancsak vannak olyanok, akik a találkozások, az együttlétek, a partneri, baráti, munkatársi kapcsolatok kezdetén, elején még szerények, később, a tartósabb ismeretség során azonban kiderül, hogy mennyire szerénytelenek, nagyravágyók, kivagyiak, akarnokok és harácsolók.

Összetettebb tehát a szerénység annál, mint amilyennek az első látásra látszik. Példa erre az, hogy a gazdag ember is lehet szerény, ha gazdagságát természetesen és normálisan viseli, nem néz le, nem kezel le másokat. Szerénynek tekinthető az olyan embertársunk is, aki beismeri, tudomásul veszi saját képességeinek, lehetőségeinek határát. A valóban szerény ember rokonszenves. Azért hangsúlyozandó a valódi, az igazi szerénység, mert vannak álszerények is. Az alakoskodás, a képmutatás, a gügyeség, az unalmas szürkeség nem azonos a szerénységgel.

Az a jó, ha az embernek van mire szerénynek lennie. Különösen szép az emberi szerénység, ha más (rossz) tulajdonságokkal hasonlítjuk össze. Mert mondjuk igényeinkben, szükségleteinkben is lehetünk szerények, ami nem jelent igénytelenséget. A szerénység ellentéte az önteltség, a beképzeltség, a nagyképűség, a mások lebecsülése, az önzés, a gőg, a hivalkodás, a fölfuvalkodottság, a melldöngetés, a pöffeszkedés. A szerénység része az egyszerűség, a mértéktartás, a puritánság, de a szerénység és az emberi büszkeség, tartás, gerincesség nem zárja ki egymást. Annál is inkább így van, hiszen magára a szerénységünkre is büszkék lehetünk.

Szerénységünk fokmérője nem az, hogy mit gondolunk, hogyan nyilatkozunk magunkról, sokkal inkább ellenőrünk, bíránk, személyazonosító jelünk mindennapi életünk, tetteink, különösen a konfliktushelyzetekben tanúsított magatartásunk. Arról se feled-

kezzünk meg, hogy a szerénység és az alázat párban jár. Ebben az összefüggésben is érvényes az, hogy az alázat nem keverendő össze a megalázkodással, miként a szolgálatkészség a szolgalelkűséggel. Emelt fővel, egyenes gerinccel is lehetünk szerények és szolgálatkészek, segítőkészek, szerényen is lehetünk büszkék teljesítményünkre, értékeinkre.

Mondjunk példákat az egyszerűség és a szerénység közismert emberi példáira? Mindenki találhat magának ilyeneket, hiszen – saját ízlése, értékrendje, életfelfogása szerint – bő a választék a tanítványai lábát mosó Jézustól a biciklijével járó Olof Palmen, az orvul meggyilkolt svéd miniszterelnökön és a Nobel-díjas Szent-Györgyi Alberten át – az életútbeli, ideológiai, politikai különbségük ellenére is – Kádár Jánosig és Göncz Árpádig.

Vészharang

A „harangozó" Molnár Tamás, Amerikában élő és tanító filozófia-professzor, hívő katolikus, a keresztény értékrend képviselője, aki a Lélek és gép című könyvének megjelenése alkalmából interjút adott a Magyar Rádió Gondolat-jel műsorában (2000. szeptember 24-én).

– *Kultúránk végveszélyben* – mondta a többi között a rangos vendég, aki úgy látja, hogy a humanisztikus elvekről és célokról egyre inkább áttérünk az üzleti, piaci alapokra. Átmeneti időszakban élünk, amelyre a dekadencia a jellemző. Értékzűrzavar uralkodik. Olyan intézmények és lobbik működnek, amelyek nem a kultúra barátai, pártolói, hanem közönyös szemlélői és ellenségei.

Az ipari társadalom nagyot fejlődött, jelentős eredményei születtek, de az ipari civilizáció képtelen kultúrát teremteni, a kulturális haladást folytatni. Minden területen a kommunikációs ipar irányít, ez a meghatározó. Az egyetemek is csapdába estek, „lefeküdtek" az ipari cégeknek, vállalatoknak. Ott tartunk, hogy az egyetemi diploma egyenlő lett a szakszervezeti tagkönyvvel. Michelangelo műveit lassan úgy kezelik, mint minden más terméket.

Ma az amerikai civilizáció uralkodik szerte a világba, s uralkodni is fog a következő években vagy évtizedekben. Ha Európa átveszi

ezt a kultúrát, ha az Európai Unió utánozza Amerikát, akkor elvész az európai civilizáció. Az igazán nagy kérdés, hogy meg lehet-e állítani – ha igen, miként – ezt a dekadens tendenciát. Az bizonyosnak látszik: a gépembert nehéz lesz visszalelkesíteni – jelentette ki a tekintélyes filozófus, egyetemi tanár.

Molnár Tamás az interjú közben többször is megerősítette – a rádióriporter meghökkenését, hitetlenkedését érzékelve –, hogy mindezt a keresztény értékrend nevében és védelmében mondja, s azt is hangsúlyozta: sokan gondolkodnak vele együtt vagy hozzá hasonlóan.

Óriásplakátok

„Az egyetlen, mivel a művészt megjutalmazhatjuk, ha megvásárolhatjuk műveit." (Renoir)

„Művészetem nagyrészt a pénztárcámtól függ." (Van Gogh)

„Pénz nélkül bajos művészetet csinálni." (Rippl-Rónai József)

„Minden negyvenéves alak, aki még metróval jár, lecsúszott alak." (Salvador Dali)

„A jó üzlet a legjobb művészet." (Warhol)

Ezeket a rangos művészektől származó idézeteket azon az óriásplakáton olvastam, amely a többi 99 társával együtt a Felvonulási tér szabadtéri plakátkiállításán szerepelt 2000 szeptemberében. Mint látható, valamennyi különböző nemzetiségű és eltérő időszakban alkotott művész gondolata, vallomása – a plakát szerzőjének ízlése, akarata szerint – egy dologról szól, a pénzről, az üzletről. Rippl-Rónaitól és a többiektől is lehetett volna másféle idézetet is közölni, de a plakát alkotója ezeket választotta. Mert ez a módi, a központi téma, ilyen a világ. A pénz körül forog minden.

Nyilvánvaló, hogy a művészi alkotómunka feltételei között fontos az anyagi háttér, hiszen a festőknek is szükségük van műteremre, festékre, utazásra és sok minden másra. S ezek pénzbe kerülnek. Nem mindegy tehát, hogy a kiadások után mennyi az eladott, értékesített képekből a bevétel ahhoz, hogy a művész élni, dolgozni tudjon. A pénz azonban nem az egyedüli, fő eszköz és hajtóerő. Az igazi művészt nem ez motiválja elsősorban, hanem a művészi teremtés belső kényszere, a műalkotás létrehozásának izgalmas öröme; az,

hogy a közönség befogadja, szeresse és élvezze ezeket a festményeket. Ez persze nem mond ellent annak a ténynek, hogy vannak olyan mesteremberek, művésziparosok, akiket kevésbé érdekel a művészi minőség, az esztétikai érték, annál inkább sarkall a termékei árából befolyó pénz mennyisége.

*

E rendhagyó bemutató leleményes ötletnek, vegyes benyomást keltő, sikeres rendezvénynek bizonyult. Akármelyik nap haladtam át a Dózsa György úton, a Városligeti szélén, a 885 pályaműből kiállított 100 plakát között mindig voltak sétálgató, érdeklődő látogatók. Magányosan vagy kisebb csoportokban nézelődtek az emberek, s kíváncsian fürkészték a szemet vonzó, társadalmi üzeneteket közvetítő reklámtáblákat. Egyes plakátok előtt elmélyedve méláztak, mások előtt meg nevetgélve mutogattak, röhigcsélve diskuráltak a fiatalabb és idősebb szabadtéri tárlatnézők. Mert ilyenek voltak ezek a képzőművészet és a reklám határán elhelyeszkedő vizuális glosszák. Kritikusak, gúnyosak, ironikusak. Első látásra is érthetők, és hosszas böngésző töprengés után is érthetetlenek, a jó ízlés határát súrolók. Közhelyesek és a hagyományokra fittyet hányóan frissek, eredetiek, humorosan szellemesek és unalmasan egyhangúak, ötlettelenül szürkék, középszerűek. A tömegkommunikációs tevékenység eredményei, a tömegkultúra termékei.

A szabadtéri óriásplakát-kiállítás első helyezettje Bozsó András és Császma József *Kánaán* című műve lett, amely három hajléktalan férfit ábrázol, akik ujjaikkal mintegy győzelmi jelként hármas és négyes számot mutatnak. A plakát aláírása: „Három gyerek, három szoba, négy kerék."

Sok óriásplakátot láthatunk még az utcákon, a tereken, az aluljárókban, miként eddig is, és sokáig vitatkozhatunk róluk, morgolódhatunk miattuk, ahogy eddig is tettük. Mert a bírálatok nem (csak) a plakátok képi megjelenítésének minőségéről, hanem tömegességükről és tartalmukról, hitelességükről is szólnak. Arról, hogy ezek a plakátok a fogyasztói társadalom – erőszakosságának, profitéhségének – tükörképei is. Mint tapasztaljuk, a szabályozatlan, gátlástalan piaci verseny arra ösztönzi a reklámkészítőket, a médiákat, hogy „bombázzák" a vásárlókat, s maguk is merészebbek, rámenősebbek, keményebbek legyenek. Mint a világ, amelyben élünk.

Kulcsszavak

Az ezredfordulón játékos divattá vált, hogy a mögöttünk hagyott XX. századot kulcsszavakkal jellemezzük. A legtöbb helyen itthon és külföldön ezt *húsz* szóban jelölték meg. Magam is kedvet kaptam e játékos gondolkodtatóhoz, mi több, ehhez hozzá vettem a rendszerváltás óta eltelt tíz év *tíz* kulcsszavát is. Ide másolom ezeket, hogy e sorok olvasói vitassák és korrigálják.

20 szó a XX. század történetéről

1. Világháborúk. 2. Forradalmak. 3. Felkelések. 4. Trianon. 5. Horthy-rendszer. 6. Holokauszt. 7. Jalta. 8. Kádár-korszak. 9. Atomfegyverek. 10. Űrkutatás. 11. Környezetpusztulás. 12. Szegénység. 13. Televízió. 14. Informatika. 15. Antibiotikumok. 16. Kábítószer. 17. József Attila. 18. Bartók. 19. Rockzene. 20. Rendszerváltás.

10 szó a rendszerváltás 10 évéről

1. Jobboldaliság. 2. Privatizáció. 3. Multik. 4. Munkanélküliség. 5. Közbizonytalanság. 6. Szegénység. 7. Újgazdagok. 8. Bevásárlóközpontok. 9. Rasszizmus. 10. NATO.

Meddig fogyunk?

Mármint az ország lakossága. Az utóbbi évtizedekben folyamatos a népesedési mutatók rosszabbodása. 1999 decemberében 10 millió 40 ezer volt hazánk lakossága. Nagy a valószínűsége annak, hogy 2001-ben 10 millió alá csökkenünk. Ha nem nő a születések száma és tovább romlik a halálozások aránya, akkor – a demográfiai szakemberek szerint – 2050-re 8 millió alá csökken lélekszámunk. A legrosszabb változat pedig a 6 milliós Magyarország. Pedig sok szempont szól amellett, hogy megőrizzük legalább a jelenlegi lakossági számot, megállítsuk a népesség lehangoló fogyását, és megmaradjunk a 10 milliós országok sorában.

Ehhez azonban sok minden kell(ene). Gondolkodásbeli váltás, az abortuszok csökkentése, nagyobb gyermekszeretet és gyermekvállalási készség, erőteljesebb családtámogatás, jobb egészségügyi ellátás, javuló életminőség. Minthogy ezek nem egy-két év alatt elérhető célok – a demográfusok szerint –, nincs sok esélyünk a jelenlegi lélekszám megőrzésére. Ezért felmerült a bevándorlás elősegítésének szorgalmazása is. Ez azonban erősen vitatott, kérdéses lehetőség. Mindenesetre olyan jelentős problémakör, dilemma és feladat előtt állunk, amelyek nem hagyhatnak hidegen egyetlen kormányt, pártot, intézményt, egyetlen magyar állampolgárt sem. Hiszen rólunk, mindannyiunkról van szó, a magyar nemzet fennmaradása a tét.

Tőkei Ferenc nélkül

Hubay Miklós a 2000. év augusztusában lezajlott tokaji írótáborban elmondott zárszavában említette ezeket a szavakat: *„ősállandóság"* (Ady Endre) és *„mulandóság"*. Ezek szerves egysége érvényesül a magyar irodalom és költészetben, az írók, költők életében, a társadalomban, a magyar történelemben is.

Meg a miénkben is, mindnyájunkéban. Csakhogy a magam példáját említsem. Ezekben a napokban, hetekben értesültem Vastag Zoltánnak, a Pécsi Tudományegyetem docensének, szociálpszichológus-kutatójának a haláláról, akihez szakdolgozatomat írtam annak idején a Pécsi Tanárképző Főiskolán. Ugyancsak ezekben a napokban bukkantam rá, hogy Várkői Ferenc országos hírű testnevelés tanárról, a magyar tornászválogatott egykori tagjáról neveztek el egy pécsi sportpályát, aki a Pécsi (Kereskedelmi) Közgazdasági Technikumban négy évig tornára tanított, s belőlem is versenyző tornászt akart faragni.

Csaknem egy napon jutott el hozzám Tőkei Ferenc akadémikus, az ismert marxista filozófus, sinológus és Roczkov Ferenc nyugállományú honvéd alezredes, kiváló pilóta tragikus halálhíre. Az előbbivel néhány hónappal előbb többször beszéltem, lakásán is megfordultam, hogy felkérjem készülő könyvem interjúalanyának. Igent is mondott, már a vázlatban is megegyeztünk, az anyag azonban többszöri kérésem, szelíd figyelmeztetésem ellenére sem készült el,

mert Feri mindig haladékot kért azzal az indokkal, hogy nem jól érzi magát, kínlódva megy a munka. Ha nehezen is, de – még reménykedve – beletörődtem. Könyvem elkészült, Tőkei Ferenc nélkül. Őszinte sajnálatomra. A halálhír mindent lezárt. Maradt a temetői búcsú, az emlék és a szellemi hagyaték.

A repülős Roczkov Ferenccel, a szálfatermetű, daliás katonatiszttel – aki lakógyűléseinken elnökölt – szinte naponta találkoztam, szót váltottam, minthogy egy házban laktunk két évtizede, s lakunk ma is a családtagjaival.

A „mulandóságnak" e friss és fájdalmas példái mellett ugyanakkor ott vannak az „ősállandóság" biztató tényei. Egyfelől a nyolcvan fölötti, sőt a kilencvenes közeli ismerőseim, másfelől a három, a hét és fél és a kilencéves unokáim, akik tegnap, tegnapelőtt még tipegtek, s ma már bölcsődébe, iskolába járnak. Körülöttünk járnak-kelnek az óbudai panelházunkban lakó gyerekek, akik nemrégen még kezét csókolommal köszöntek a liftben és a ház körül, ma meg már felnőtt családanyák és családapák. És ott állnak házunk előtt és mögött a tegnapi vékonyka cserjékből megnőtt terebélyes, dús lombú platán- és kőrisfák, mint az „ősállandóság", a majdani elmúlás megtestesítői, szimbólumai.

Sikondai olvasónapló

A sikondai bányászszanatóriumban eltöltött három hét alatt sokat olvashattam. Ez több könyvet jelentett, mert a reumás kezeléseket és az esti sétákat leszámítva, minden időmet olvasással töltöttem. Az alábbiakban álljon itt egy kis ízelítő feljegyzéseimből.

Emberismeret és életbölcsesség – olvasom. Milyen jól fest e két fontos fogalom egymás mellett. Mert az emberismeret nélkülözhetetlen része, feltétele a bölcsességnek, s a bölcsesség pedig tovább bővíti, gazdagítja, hasznosítja az emberismeretet.

A lelkiismeret törvényei. Vannak ilyenek? Törvények szabályoznák a lelkiismeretet? Nem hinném, hogy ez lehetséges. A lelkiismeret belső megérzés, amely az ember értékrendje, meggyőződése és világlátása szerint működteti a döntéseket, a választásokat, a cselekvést. A lelkiismeret figyelmeztető jelzőcsengő, értékelő, elszámoltató „készülék".

Hamis próféták. Mennyi van belőlük! Sőt, az utóbbi időben zavaros, bizonytalan, változó világunkban egyre többen lesznek a hamis próféták. Bőséges az utánpótlásuk az önmagukat kinevező természetgyógyászok, csodadoktorok, a vallási szekták vezetői, a tehetségtelen, tisztességtelen politikusok és egyéb szakmák igehirdetői közül.

Emberséges ember. Belőlük kellene sok. Mert nem minden ember emberséges. S mintha egyre többen lennének ilyenek. A durvák, az önzők, a törtetők, a harácsolók, a másokat legázolók és kizsákmányolók. Nemhiába kérte már József Attila is: „...adj emberséget az embernek..."

Műveltségélmény. Adná a sors, hogy minél több embernek egyre gyakrabban legyen része benne. Mert sokféle élményben van részünk, de a műveltségélményről kevesebbet beszélünk. Előrébb kéne hoznunk az élmények ranglistáján.

Légy ura magadnak – kapjuk a biztató tanácsot. Jól is hangzik, de igen nehéz lecke. Kemény feladvány, mert ez nem pusztán akarat és elhatározás dolga. A létfeltételek, a körülmények a meghatározóak. Igaz, a körülményeket javítani szükséges, meg kell változtatni, csakhogy ehhez egyedül kicsik, kevesek vagyunk, és sokszor a többség sem képes rá. Lemondani róla azonban nem szabad, ellenkezőleg: törekedni kell rá. Azért, hogy magunk uraként másokon is segítsünk, elsősorban a rászorultakon.

Ellenállásra képtelen lelkek. Ez bizony rossz, hátrányos adottság. Az emberi élet ugyanis nem karneváli felvonulás, hanem küzdelem a javából. Védekezni kell a betegségek, a megaláztatás, rosszindulat, az ordas eszmék ellen, ellent kell állnunk az önteltségnek, a káros szenvedélyek kísértéseinek, az elnyomásnak, az igazságtalanságoknak. Aki erre nem képes, drága árat fizet érte; elvész. Az emberi élet harmóniája abból (is) áll, hogy egyszerre kell valamiért dolgoznunk, harcolunk és valami ellen küzdenünk. Nincs felmentés egyik alól sem, hiszen az építés egyben a pusztítás elleni fellépést is igényli.

Nemes kíváncsiság. Tehát a kíváncsiság is többféle, lehet ilyen is, olyan is. Az egészséges, jó szándékú, törekvő kíváncsiság a tanulásnak, az ismeretszerzésnek alapvető eszköze, felhajtóereje. A nemesnek nevezett kíváncsiságról elsősorban a kutató, az újító, a felfedező, a gondolkodó ember jut az eszünkbe. De mint tudjuk, van beteges, káros, elítélendő kíváncsiság is. A pletykaízű, -szándékú kíváncsiskodás. A kukkoló férfi is kíváncsi, de mire? Az ő kíváncsisága be-

teges, ízléstelen és gusztustalan. Segítsük ezért a kíváncsiság első változatát, és ítéljük el az utóbbit.

Barátságos ember, de nem barátkozó. A mondat első fele világos, a második fele elgondolkodtató. Olyan emberről lehet itt szó, aki barátságosan viselkedik mindenkivel, ám ez nem jelenti azt, hogy mindenkivel barátságot is köt. A barátait megválogatja. Miközben barátságos, nem haverkodó, nem bizalmaskodó, bizonyos mértékig távolságtartó, nem enged akárkit túlságosan közel magához. Ez védekezést is jelent a túlságosan közeledőkkel, a tolakodókkal szemben. Sokan vannak ilyenek, s ez nem baj. A barátságos, de nem gyorsan barátkozó viselkedés tartást is sugall, egyszersmind.

Szerető szigorral nevelni. Ez ellentéte a majomszeretetnek, a mindent megengedésnek, aminek sohasem lesz jó vége, mert visszaüt. Kell a szigor mind a gyermek-, mind a felnőttnevelésben, s ha szerető a szigor, annál jobb. Ez az igazi. A szerető szigor más megfogalmazásban: „Követelek tőled, mert tisztellek." Vagy: „Érted haragszom, nem ellened." Mindaz, ha kezdetben nem is tetszik az érintetteknek, később busásan kamatozhat a személyiség fejlesztésében.

Az idegrendszer felkelései. Mondhatnánk úgy is, hogy az idegrendszer forradalma. Akkor következik be a felkelés, a lázadás, ha az idegek túlfeszültek, elkínzottak, nehezen bírják a további megterhelést. Az idegek jelzik a túlhajszoltságot, a pihenés, a nyugalom, a kiegyensúlyozottság hiányát. Ezt komolyan kell vennünk, mert ellenkező esetben jön a kimerülés, az összeomlás, a neurózis. És ez sokba kerülhet.

Indira Gandhi igazsága

Indira Gandhi életéről szóló, *Az én igazságom* című interjúkötetét különös figyelemmel olvastam, a szokásosnál is többször és tovább időztem egy-egy számomra érdekes részletnél. Tettem ezt azért, mert a kontinensnyi ország leghíresebb családja, a Gandhi-família három miniszterelnököt adott Indiának, s őket sem kímélték a csapások, a véres események, miként Amerikában a Kennedyeket. Figyeltem Indira Gandhi életútjának alakulására azért is, mert a függetlenség elnyerése utáni első miniszterelnöknek (1964-ig), Dzsavaharlal Nehrunak volt az egyetlen lánya, aki viszont kétszer (1965 és

1977 között, illetve 1980-tól 1984-ig) töltötte be a kormányfői posztot. Ekkor oltották ki életét – saját kertjében – szikh származású testőrei. Fokozták érdeklődésemet Indira Gandhi könyve iránt azok az élmények és tapasztalatok is, amelyeket indiai utazásom során szereztem, s amelyeket megpróbáltam összevetni az olvasottakkal.

Mint minden embernél, Indira Gandhinál is fontos szerepet játszott a gyermek- és ifjúkor; azok a körülmények, amelyek közepette élt, azok az élmények, amelyeket szerzett, amelyek meghatározták felnőttkorának értékrendjét, pályájának alakulását. Ezekről az évekről így beszél: „Szeretettől és erélytől övezve éltem... Kisgyermekkoromat kivéve, szinte spártai módon nevelődtem." Érdekes, hogy ugyanakkor már fiatalon beutazta csaknem egész Ázsiát és Európát. Egy következtetés neveltetéséről: „A felnőttek gyakran hajlanak arra, hogy a gyerekeket játékszernek nézzék." Olvasmányairól: „Mély nyomot hagyott bennem a *Nyomorultak*. Ez az olvasmány erősen befolyásolta társadalomfilozófiámat, mert fogékonnyá tett a szegénységgel kapcsolatos problémák iránt." A természethez fűződő viszonyáról: „Még egészen kicsi koromban csodáltam a természetet... Azt hiszem, ennek is meghatározó szerepe lett gondolkodásomban." Mikor s hogyan jött a politika? „A politikai mozgalomba való bekapcsolódásom úgy kezdődött (családi hatások), hogy hétnyolc éves koromban fonókört szerveztem gyermekek számára."

A könyv mottója – amelyből e vallomásos sorokat kiemeltem – apjának, Dzsavaharlal Nehrunak a börtönből írott levelének egy részlete lett: „Ne csinálj semmit titokban, bármit szeretnél is elrejteni. Ha valamit titkolni akar az ember, az azt jelenti, hogy fél, márpedig a félelem hitvány érzés, nem méltó hozzád. Légy hát bátor, a többi magától jön."

Egy olyan nagy formátumú ember, mint Nehru, nyilván átgondolta, hogy mit ajánl egyetlen lányának életvezetési elvként és magatartásként, s ezt az apai tanácsot a legjobb meggyőződésétől vezéreltetve tette. Mégis elgondolkodik az olvasó, miért éppen ezt a vitatható tanácsot adta Nehru. Mert szerintem vitatható. Azt gondolom, nem lehet titkok nélkül élni. Mi lenne, ha mindent kibeszélnénk, s nem maradnának olyan titkaink, amelyek csak a mieink. Ha valamit titkolunk, az azt jelenti, hogy félünk? Nem hinném. Miként azt sem, hogy a félelem hitvány érzés lenne. A félelem természetes emberi érzés, amely nem csak elhatározás, akarat kérdése. Elhatá-

rozás, akarat ahhoz kell, hogy a félelmet csökkentsük, legyőzzük. Ezt nevezzük bátorságnak. Amely nagyon pozitív tulajdonság és bő erőforrás, de nem minden. Nem mondhatjuk, hogy ha bátrak vagyunk, akkor a többi már magától jön. A bátorság mellé azért kell még egy és más az élethez. Ezt bizonyítja egyébként Indira Gandhi életútja is.

Az emberi méltóságról

„Tiszteld mindenkiben az emberi méltóságot"
Deák Ferenc

Méltatlan állapotok... Megalázó bérek... Kiszolgáltatott munkavállalók... Méltóságos trafik – ez Szép Ernő *Kispanasz* című könyvének legelső cikke. „Méltóságos ember volt" – írta Kardos G. Györgyről Bäcker Iván a Népszabadságban (2000. május 10.). „Méltóságon alulinak érzem reagálni azokra az acsarkodó, utálatos, gyalázkodó rágalmakra, amelyek az utóbbi időben érnek" – nyilatkozta a 83 éves Vásárhelyi Miklós a rádió *Gondolat-jel* című műsorában (2000. július 2.). „Nemcsak a méltó halálhoz, de a méltó élethez is jogunk van" – mondta az egészségügyi dolgozók – Hősök terén tartott – tüntetésén Cser Ágnes, a szakszervezet elnöke.

Mit jelent az emberi méltóság? Erre kereste a választ az a nemzetközi konferencia, amelyet a leköszönő Göncz Árpád tiszteletére rendeztek a Magyar Tudományos Akadémián 2000. június végén. Keressük azokat az embereket – mondta megnyitójában Glatz Ferenc, az MTA elnöke –, akikkel megerősíthetjük emberségünket. Kellenek az olyan személyiségek, akik együttéreznek minden emberrel, a gazdaggal és a szegénnyel egyaránt. Ilyen ember a visszavonuló Göncz Árpád, aki tízéves államfői tevékenysége során a megbízhatóság és az állandóság jelképévé vált, aki nemcsak pártokban gondolkodott, hanem nemzetben is. Ezt a minősítést megerősítette Enyedi György, az MTA alelnöke is, aki szerint az emberi méltóságról mindenkinek van véleménye, de ezek rendszerint csak a külső jegyekre szorítkoznak, holott az emberi méltóság – a szeretet, a tisztelet, a türelem – elsősorban a belső tulajdonságokban jutnak kifejezésre.

Az igaz, hogy az emberi méltóságról mindenkinek van elképzelése – vélekedett Wole Soyinka Nobel-díjas nigériai író –, ám ezek ritkán ugyanazok. Az emberi méltóság eltérő módon és formában jelenik meg a különféle kultúrákban, társadalmakban, történelmi helyzetekben és korszakokban. A rabszolgaság nem terepe az emberi méltóságnak, noha a rabszolgaság különféle formái ma is léteznek, beleértve a bérrabszolgaságot is. Ezernyi példát lehetne hozni az emberi méltóságra, de sokkal szembetűnőbb, amikor megsértik azt. Nem elég az egyetemes konszenzus az emberi méltóság érdekében, ha gyakorlásához hiányoznak a feltételek. Ahogy önmagában nem elég egy igazságügyi reform sem, ha az emberekben nem tudasul, mit jelent ez a fogalom. Ennek jelentősége azért nagy, mert az emberi méltóság áthatja mindennapjainkat, s az egyének mindig erre vágynak.

– A szegénység sem terepe az emberi méltóságnak – állapította meg Andrei Plesu, volt román kulturális, majd külügyminiszter, aki az emberi méltóság fogalmát úgy határozta meg, hogy az bátorság és az emberiesség keveréke. Soros György gyermekkorának antiszemita légkörét elevenítette fel és aláhúzta: a romák helyzete nem hasonlítható össze a zsidók korábbi helyzetével. Mario Soares, volt portugál miniszterelnök és államfő kiemelte: a demokráciában nemtől, fajtól, vallástól függetlenül fontos az emberi méltóság megtartása. Várszegi Asztrik azt hangsúlyozta, hogy a vallások nyitottsággal, neveléssel járulnak hozzá az emberi méltóság megőrzéséhez. A pannonhalmi főapát rámutatott: a dolgoknak értékük van, az embernek pedig méltósága.

A leggyakorlatiasabb előadást Gönczöl Katalin, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa tartotta, aki a kallódó emberi méltóság magyarországi veszélyeire irányította a figyelmet. Kijelentette: jóllehet az alkotmány tartalmazza minden embernek a jogát az élethez, az emberi méltósághoz, az elmúlt tíz évben mégsem teljesültek a szabadsághoz, az egyenlőséghez, a szociális biztonsághoz fűzött reményeink. Sajnos, sokféle módon sérül az emberi méltóság, kivált a legkiszolgáltatottabb csoportok esetében.

Sérti az emberi méltóságot jó néhány rendőri intézkedés, sértőek az elhúzódó bírósági ügyek. Hasonlót lehet elmondani a bevándorlók elhelyezéséről. Az idősek otthonában nincsenek elzárható szekrények. Sok gonddal küszködnek a mozgáskorlátozottak, dívik a diákok testi fenyítése, a hivatásos katonák illegális munkavállalásra

kényszerülnek. A szólás- és sajtószabadság gyakran átcsap a szabadosságba. Hiányos a tolerancia, a másság tisztelete, elgondolkodtató és megoldandó a társadalom piacosítása és a piac társadalmasítása. A szociális panaszok közül a legtöbb figyelmet kívánják a hajléktalanok, a nyugdíjasok, a rászorultak, a kirekesztettek problémái, s nem utolsósorban a gyermekek kiszolgáltatottsága. S nem lebecsülhető, külön nagy témakör az emberi méltóság állapota az emberi kapcsolatokban, a magánéletben.

Az emberi méltóság, mint nagyon fontos érték, természetesen nem pusztán rangos konferenciák témája, de jelen van a közbeszédben, a médiában, a mindennapokban. Eddig is így volt, s ezután még inkább így lesz. Sokan és sokszor beszélnek, publikálnak róla. Érzékeltetésül egy-két példa. Dr. Goják János püspöki tanácsos mondta az MSZOSZ szakszervezeti akadémiáján, hogy a kapitalizmus ellenkezik az emberi méltósággal, hiszen itt nem a személyek számítanak, hanem a megtermelt javak. Véleménye szerint az egyik legsúlyosabb gond a munka kérdése a kapitalizmusban, ahol elvész az emberi méltóság.

Megérdemli a figyelmet olyan jelentős gondolkodó, mint Konrád György is, aki *Tegnapi elitek ételmaradéka* című cikkében – már a jövővel foglalkozva – ezt írja: „Az emberi méltóság igénye a kisgyermekekben is megvan, és mint valamely tehetség, ápolható és kifejleszthető. A jövő kérdése így is megfogalmazható: tudnak-e a mai felnőttek a gyermekeikből szabad, méltányos és tisztánlátó embert nevelni? *A szabadságra nevelés – emberi méltóságra nevelés.*" (Népszabadság, 2000. június 10.)

Befejezésül álljon itt Bibó Istvánnak a *Szabadságszerető ember tízparancsolatá*ból az ötödik pont: „Az emberi szabadság és az emberi méltóság egy és oszthatatlan, és az egyik ember ellen akár társadalmi helyzete, akár származása, akár neme vagy kora címén elkövetett minden sérelem mindenki más szabadságát és méltóságát veszélyezteti. Ezért az emberi szabadság minden korlátozása, önkényes letartóztatás, fogva tartás, egyéni vagy hatósági hatalmaskodás, s az emberi méltóság mindenféle megalázása ellen azonnal együttesen, de ha az rögtön nem lehetséges, magában is fellép."

Mi az élet értelme?

Mióta ember él a Földön, azóta kérdés ez, s ameddig emberi élet lesz a Földön, addig kérdés is marad. Nagyon régóta és folyamatosan, sokan, sokszor nekifogtak már a rejtély megfejtésének, de nem tudunk olyan válaszról, amelyet mindenki elfogadott volna. És ilyen – azt hiszem – nem is várható.

Hallunk, olvasunk olyan véleményeket, miszerint az élet értelme az emberi létezés maga. Az egyszeri és megismételhetetlen emberi élet, annak felfedezéseivel és tanulságaival, szépségeivel, élvezetével és gyötrelmeivel, fájdalmaival együtt. Egy további kedvelt nézet szerint a boldogság elnyerése, a minél több jó dolog, a minél hosszabb ideig tartó kellemesség, örömteliség elnyerése a legfontosabb. Dobogós helyre számíthat az a törekvés, amely a munkában, az alkotásban, a teljesítményben, a használni tudásban fejeződik ki. Ezzel függ össze az a szándék, akarat, vágy és óhajtás, hogy jelet, nyomot hagyjunk magunk után, miután eltávozunk a földi életből. Ennek talán a legelterjedtebb formája, lehetősége gyermekeinkben, unokáinkban van. Ők a szülők, a nagyszülők kiszemeltjei ahhoz, hogy utódaik vigyék tovább és őrizzék emlékeiket, amíg maguk is élnek.

A válaszokat még folytathatnánk a címben feltett kérdésre, de inkább kérdezzünk: megválaszolható-e egyáltalán, hogy mi az élet értelme? A szeretet lenne a kulcsszó? A tudás? Az emberség? Az igazságosság? A létharc? A jólét és a siker? Az egészség? Ki mondja meg? Ki tudja megmondani? Vajon csak egy értelme van az életnek vagy több is? Mennyit segít ebben Madách: „Ember, küzdj, és bízva bízzál!" És mennyit segít a filozófia, a tudomány, a vallás, az emberiség felhalmozódott történelmi tapasztalata?

Talán egy válasz látszik reálisnak és célravezetőnek. Mindenkinek magának kell megtalálni a számára elfogadható feleletet. Kinek-kinek ki kell izzadnia, termelnie – saját adottságainak és igényeinek megfelelően – azt, amit a rendelkezésére álló időben szeretne elérni, megvalósítani, amit életében a legfontosabbnak tart. Mások segítségével, a lehetséges források és eszközök felhasználásával nekünk, magunknak kell megdolgozni, megküzdeni, megszenvedni ezért.

Azért, hogy teljes életet, értelmes életet élhessünk.

A gondolkodás szeretete

Felismerések, történetek, vallomások

Érdekes

Goethe szerette a feleségét, de saját bevallása szerint sem volt hűséges férj. A szép hölgyeknek nem tudott és nem is akart ellenállni. Egész életében nők rajzottak körülötte. A szerelem ugyanolyan fontos volt számára ifjúkorában, mint a hetvenedik életévén túl. A női szépségek azonban nemcsak mennyei magasságokba emelt gyönyöröket nyújtottak a „weimari klasszicizmus" vezéralakjának, hanem lelkiismeret-furdalásokat is okoztak. Ezekből viszont igazi remekművek születtek.

*

Bolyai János születésének 130. évfordulója alkalmából írott cikkből tudtam meg, hogy a zseniális magyar matematikusról, erről a tragikus sorsú lángelméről nem maradt fenn egyetlen hiteles kép sem.

*

Ha Ady verseit és publicisztikáját olvassuk, sok érdekes dolgot figyelhetünk meg. Számos olyan megfogalmazással találkozhatunk például, amelyeket a legkülönbözőbb pártok, politikai irányzatok tűzhetnek lobogójukra. Kevés ilyen központi alakja van a magyar kultúrának.

Mi lehet a magyarázata annak, hogy Ady a magyar nemzet összes kívánalmait meg tudta testesíteni? Talán az, hogy a költő maga is tele volt ellentmondásokkal, s ezek ütközése, drámai ereje feszült írásaiban. Ilyen értelemben találónak tekinthetjük Lukács György megjegyzését, miszerint Ady minden és mindennek az ellenkezője.

*

Voltaire-ről, a francia felvilágosodás eszmevilágának reprezentánsáról olvasom, hogy kistermetű, vékony testű, korán ráncos arcúvá vált férfi volt. A világirodalom egyik legszellemesebb csevegőjeként számon tartott csúnya kis ember mégis figyelemre méltó férfiúi vonzerővel bírt. Igaz, a világhírű író-költő-gondolkodó egyben jómódú üzletember is volt. Tudjuk róla, hogy hosszú életében (82 éves korában halt meg) soha nem nősült meg. A szellem fejedelme jobban szeretett független hölgyek otthonában vendégeskedni, ahol az

asszonyok társaságában kiélte legendás mesélő-, verselő- és nevettetőkedvét.

*

József Attiláról mondja Nagy Lajos *A menekülő ember* című könyvében: „Vitatkozó hajlamú ember volt Attila, a vitában leszerelhetetlen. Makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy mindig neki legyen igaza. Róla szól az az anekdota, hogy egyszer a tenger színéről vitatkozott egy barátjával: a barát azt állította, hogy a tenger kék, Attila meg azt, hogy a tenger zöld. Egyszer csak Attila feladta nézetét, de így: Igazad van, a tenger csakugyan kék, de nem úgy, ahogyan te gondolod. Vitáiban csaknem a gutaütésig felbosszantotta ellenfeleit..."

*

Sükösd Mihály írta Németh Lászlóról, hogy amilyen kérlelhetetlenül magabiztos volt írásaiban, olyan kedves és szerény a magánérintkezésben. Miközben a legtöbb írásával vitát fakasztott, megosztotta olvasóit, ő maga nem szeretett vitázni. Vagy hallgatta a vele szembeni másikat, vagy kíváncsian kérdezett.

*

Epistulák könyve – ez a címe Hegedűs Géza kilencvenedik (!) megjelent könyvének, egyben tizedik verseskötetének.

*

Szomorú érdekesség, hogy Bartók zenéje jobban otthon van Európában és a világban, mint itthon, hazájában.

*

Robert Maxwell – a nálunk is ismertté vált, a rejtélyes körülmények között meghalt – milliárdos, angol sajtómágnás a váci börtönben tanult meg magyarul, részt vett a normandiai partraszállásban, féltucat egyetem díszdoktora volt, de csak három elemit végzett.

*

Nem sokkal azután, hogy Károlyi Mihály 1946 májusában hazaérkezett franciaországi emigrációjából, kinevezték Magyarország párizsi nagykövetének. Állomáshelyének elfoglalásakor – ahogy ez

lenni szokott a nagykövetek megbízóleveleinek átnyújtásakor – találkozott a francia államfővel. Olyan élénk beszélgetésbe kezdtek, hogy Károlyi elfeledkezni látszott a megbízólevél átnyújtásáról. Amikor erre tapintatosan figyelmeztették, az újdonsült nagykövet benyúlt a zsebébe, de nem találta az iratot. Kiderült, hogy otthon hagyta. Szólt a titkárának, menjen vissza a követségre, és hozza el a megbízólevelet. A titkár indult is azonnal, de azzal a kellemetlenül kínos hírrel tért vissza, hogy az be van zárva a páncélszekrénybe, és a kulcsot nem találta sehol. Nem baj – mondta Károlyi –, majd holnap elküldjük postán.

Ezt a történetet Hajdu Tibor történész mesélte – nagy derültség közben – azon a tudományos emlékülésen, amelyet a Politikatörténeti Intézetben tartottak az 1918-as forradalom kormánya, majd az általa proklamált független Magyar Köztársaság elnöke, Károlyi Mihály születésének 125. évfordulója alkalmából.

*

Versolvasási szokásaikról nyilatkoztak az interjúalanyok az újságban. Egy hölgy ezt mondta: Nem igaz, hogy csak ünnepi formaságok között lehet verseket olvasni, hallgatni. Én például legszívesebben a fürdőkádban olvasok.

*

1990-ben 53 millió dollárért kelt el Van Gogh *Napraforgók* című festménye.

*

A Fiatal Képzőművészek Stúdiójának tagjai egy sor egyéjszakás kiállítást rendeztek Budapesten a Bajcsy-Zsilinszky úti galériájukban. Az érdeklődők este tíztől tekinthették meg az ifjú művészek munkáit.

A tárlatlátogatók számáról nem érkeztek jelentések.

*

A labdarúgó Bajnokok Ligájában – 2000 tavaszán – hatalmas érdeklődés kísérte az angol Chelsea és az olasz Lazio összecsapását. Már a csapatok összeállítása is érdekesnek bizonyult. A londoni székhelyű angol csapatban ugyanis egyetlen angol játékos sem szerepelt, valamennyien külföldi idegenlégiósok – csehek, hollandok,

norvégok, románok, olaszok, nigériaiak, franciák, spanyolok, uruguayiak – voltak, de az olaszok között is csak négy olasz futbalista játszott, a többiek más országokból verbuválódtak.

*

– Volt olyan válóperem – mesélte dr. Andreánszky Judit bírónő –, hogy a felek imádták egymást, de képtelenek voltak együtt élni. A tárgyalóterem előtt szenvedélyesen csókolóztak. Szinte fájt a szívem kimondani a válást. (Metro, 2000. május 5.)

Emlékeztető

Nem is olyan régen még Magyarország volt Európa legnagyobb almatermelője, a világ legnagyobb almaexportőre. És most?

*

„A földek elkótyavetyélése az Antall-kormány idején már lezajlott – emlékeztet Nagy Frigyes, volt miniszter. A gazdáknak akkor kellett volna tüntetniük, amikor szemük láttára árverezték el földjeiket olyanoknak, akiknek a mezőgazdasághoz semmi közük, köztük szép számmal külföldieknek is. A jelenlegi nyomorúság és kilátástalanság oka nem a korábbi nagyüzemi mezőgazdálkodás, hanem annak szétverése, az integrációk, struktúrák összerombolása, a működő vagyon ebek harmincadjára juttatása." (Népszabadság, 1999. szeptember 11.)

*

A politika egyik fontos törvényszerűsége: sem előreszaladni, sem lemaradni nem szabad.

*

A politika nem hálára épül, a politikus ne várjon hálát.

*

Semmiből sem lehet gyorsabban hasznot húzni, mint mások hibájából. A politikában is.

*

Gyűjteni nemcsak pénzt és tárgyakat lehet, de szellemi vagyont is.

*

„Főkönyvelői politika." Az a szemlélet és magatartás kapta ezt az elnevezést, amely csak tartozik-követelben gondolkodik, csak a pénzt nézi, csupán a gazdaságot látja, holott a kultúra, a művelődés, az oktatás, az egészségügy nélkül nincs jó politika, nincs tartalmas élet.

*

Társadalmi, gazdasági, kulturális előrehaladás csak attól várható, ha fejlődik az ember. Ha műveljük a tehetséget, pallérozzuk az elmét, tornáztatjuk az akaraterőt.

*

Az emberek egy bizonyos életkoron túl felelősek saját arcukért – emlékeztet Anatole France.

*

Egy vezérigazgató vallomása: „Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy mi sem születtünk igazgatónak."

*

Régi igazság: a döntés önmagában semmit sem ér, ha azok, akiknek végre kell hajtaniuk, nem fogadják el.

*

„A gazdasági gyarapodásnak az embert, az egész társadalmat kell szolgálnia" – fogalmazták meg 1996-ban a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevelében.

*

A szakszervezetek nemcsak a munkavállalók, a nyugdíjasok érdekeit védik és képviselik, hanem az általuk hordozott értékeket is. Ezek érvényesítéséért munkálkodnak, harcolnak. Erre azért szükséges emlékeztetni, mert erős a hajlam az érdekvédelmi szervezetek szerepének lebecsülésére, a szakszervezetek tevékenységének leegyszerűsítésére, akadályozására, egészen addig, hogy kétségbe vonják létjogosultságukat, életképességüket. Mindezek cáfolatához a legkézzelfoghatóbb érv a többi mint százéves történetük.

*

A szépirodalom elképzelhetetlen anélkül, hogy az írás szép legyen. Ha azonban az író csak szép akar lenni – idézhetjük Németh Lászlót –, akkor szajha.

*

Emlékezni nem csak egyénileg lehet. *Kollektív emlékezet* is van.

*

Minden nemzet arra alapozhatja helyét a világban, hogy milyen teljesítményekkel gyarapítja önmagát és az emberiséget.

*

Szidjuk bűneikért a diktátorokat. Joggal. De csak róluk lenne szó? És akik körülöttük voltak, vannak? Akik asszisztáltak, bólogattak, hallgattak, tűrtek, ahelyett, hogy szóltak, cselekedtek volna?

*

Életünk egyszeri jelenség, s nagyrészt tőlünk és a körülményektől függ, hogy mivé, milyenné formáljuk.

*

A tömeges munkanélküliség nálunk a rendszerváltás hatásaként jelent meg. Amíg 1990-ben a regisztrált munkanélküliek száma még nem érte el az 1 százalékot, 1993-ban viszont már 13 százalék fölé emelkedett, akkor 700 ezer állásnélkülit tartottak nyilván. Ez volt a csúcs. Azóta folyamatosan csökken, jelenleg (2000 nyarán) 7 százalék körül van a munkanélküliség.

*

Nacionalizmusra nem szabad nacionalizmussal válaszolni. Ezt már sokszor hallottuk – mondhatná valaki. Így igaz. De az is, hogy az igazságtalanságokat, a torzításokat, a hamisságokat, a téveszméket is gyakran ismétlik.

*

Széchenyi István aforizmává nemesedett mondásainak, kifejezéseinek egyike ez: „szájhazafiak". Nem hinném, hogy magyarázni kellene, kikre gondolt „a legnagyobb magyar". Babits mintha erre

válaszolt volna 1927-ben, miszerint a magyar író magyarságát nem a keresztlevél, nem a családfa, hanem a művei alapján szabad megítélni.

*

Amikor Belgiumban jártam a hatvanas évek második felében, egy iskolán kívüli oktatással foglalkozó nemzetközi konferencián hallottam, hogy a belgák idős korukban is tanulnak. Természetesnek tartják, hogy hetven-nyolcvan évesen is beiratkozzanak az egyetemekre.

*

Melyek Brüsszel számára a legfontosabb témacsoportok, amelyek az uniós csatlakozáshoz elengedhetetlenek? Németh Miklós exkormányfő szerint ezek a következők: az intézményrendszer stabilitása, a jogállamiság, az emberi jogok és a kisebbségek védelme. Ezen feltételek teljesítése nélkül egyetlen csatlakozásra jelentkező ország sem tekintheti magát felkészültnek.

*

A vesztegetés már a Bibliában és Szent István *Intelmei*ben is szerepel.

*

„Vén fát nem lehet átültetni."

*

Hogyan születnek a mesemondók? Nem feltétlenül úgy, hogy valaki elhatározza, mesemondó lesz. Sokkal inkább azáltal, hogy nagymamává vagy nagypapává válunk. Mert akkor mesélni kell az unokáknak. Ez személyes tapasztalatom is. Ilyenkor előjönnek a régi emlékek és mesélünk a gyermekeknek. Részint a tanult mesékből, részint pedig a valóságos élet és képzeletünk társításából kreált saját történeteinket. Egyet gyakran többször is. Ennek viszont az a kockázata, hogy a kisgyerek megjegyzi, megtanulja a mesét, s ha „hibázunk," nem ugyanazt, nem ugyanúgy mondjuk, akkor számolhatunk a kiigazító figyelmeztetéssel.

Figyelmeztetések

Az emberek leginkább akkor és úgy változtathatók, ha nem tudják, hogy meg akarják változtatni őket.

*

A hatalom egyszerre jelent lehetőséget és veszélyt. Van, aki tud vele élni és van, aki képtelen vele bánni, inkább visszaél vele. A hatalom valódi tesztelés. Nemhiába tartja a közmondás: ha meg akarsz ismerni valakit, adj hatalmat a kezébe.

*

„Ha nem vigyázunk – figyelmeztet Romány Pál (Népszabadság, 1999. augusztus 7.) –, Magyarország megélheti azt a csúfos időt, hogy mivel nem lesz elegendő hazai termés, külföldi élelmiszerre szorulunk... Ha folytatódik a mezőgazdaság leépülése, megtörténhet, hogy csabai helyett német kolbász lesz az üzletekben."

*

Tekintélyes szakemberek szerint az agrárgazdaság sorsa, a demokrácia jövője függ attól, hogy sikerül-e megvédeni a szövetkezeti mozgalmat a nyílt vagy burkolt szétverési kísérletektől.

*

„Akik a politikai közéletben szerepelnek, akarva-akaratlanul erős mintát is adnak az emberek számára – nyilatkozta Fodor Gábor országgyűlési képviselő –, és ez a mai minta nem arra ösztökéli az embereket, hogy a becsületesség, a tudás, a tisztesség kifizetendő lenne, épp ellenkezőleg: a törvények kijátszása, a korrupció, a gátlástalan hazugság az, ami előrevisz, és ami a sikert garantálja."

(Hetek, 2000. június 24.)

*

A politikai kommunikáció aranyszabálya, hogy a vonzó ígéretek csak akkor hatásosak, ha egyben hihetők is.

*

Tomka Miklós vallásszociológus szerint az egyházaknak tudomásul kell venniük, hogy modern kor nem a többségi kereszténység időszaka. A sokszínű társadalom egyik részecskéje sem diktálhat, és nem erőszakolhatja másokra akaratát... A kereszténynek hitelessé kell válniuk ahhoz, hogy higgyenek nekik.

(Népszabadság, 2000. április 22.)

*

Ha a szappanoperákról, melyekben egyetlen hiteles emberi érzés és gesztus sincs – írja Kertész Ákos –, csak műkönny, műérzelem, műszínjátszás, elhihetik, hogy a néző valódi érzelmeket, valódi életet lát, ha az ízlés alatti show-műsorokkal, velejéig hazug akciófilmekkel összezavarják az egyén tájékozódását a világban, akkor az egyén és társadalom egyaránt széthullik, és a legprimitívebb manipuláció magatehetetlen eszköze lesz. (Népszava, 2000. július 1.)

*

Horváth Ádám rendező mondta a televízió Alaphangok című műsorában (2000. július 15-én), hogy hiába keres hiteles embereket a médiában, nem találja őket. S azt hiszi, a közeljövőben sem talál ilyeneket. Eltűntek a tekintélyes személyiségek, hiányoznak az emberi példák.

Szomorú, kiábrándulást tükröző, keserű szavak. Kemény, súlyos ítélet ez olyan ismert és elismert televízióstól, aki évtizedekig volt meghatározó szakembere, főrendezője – s egy időben elnöke is – a Magyar Televíziónak.

*

Ha 2002-ben, a parlamenti választásokon csupán 50 százalékos lesz a részvételi arány, akkor a bizonyítványunkba *szekunda* kerül. Márpedig a botránypolitizálás következtében az országban terjed az apátia, a közügyektől való elfordulás – jelentette ki Németh Miklós egy budapesti rendezvényen. (2000. július 13.)

*

„Az olvasáson kívül az írásról is beszélnünk kell – ajánlja Grunwalsky Ferenc filmrendező. – Minthogy már az iskolában sincs fogalmazás, észre sem vesszük, hogy egy csomó ember úgy él, hogy életében az elkerülhetetlenül kötelező kérvényeken és beadványo-

kon kívül nem írt le semmit. Az emberek ma már a szüleikkel sem leveleznek, hanem telefonálnak. Valóban az a tragédia, hogy egy látensen írástudatlan közönséggel nézünk szembe... Az iskolában fogalmazás helyett örökké teszteket kell kitölteni, így azon sem csodálkozom, hogy nem olvasnak az emberek. Miért olvasnának, ha írni sem tudnak?" (Magyar Nemzet, 2000. július 21.)

*

Komoly figyelmeztetést kaptunk (néhány nappal az egészségügyi dolgozók országos méretű tüntetései után) a WHO jelentéséből, amely a világ jelenlegi egészségi állapotát tartalmazza. Eszerint: az egészségügyi ellátás – a végeredmény, vagyis az egészségi állapot alapján mérve – Ománban, Máltán, Olaszországban és Franciaországban a legtökéletesebb, de Spanyolország, Görögország és Szaúd-Arábia is az élbolyban található. Ezen a listán Magyarország a 191 vizsgált ország sorában a 105., és nemcsak az összes közép-európai ország, hanem Irak, Ukrajna és Banglades is megelőzi. Ami az ellátás általános színvonalát illeti, ebben az összehasonlításban hazánk a 66. A magyar egészségügy finanszírozási rendszerét csupán a *105.-nek* rangsorolta a WHO-felmérés, és ez rosszabb, mint Afganisztán, Mongólia vagy Botswana pozíciója. (Népszabadság, 2000. július 24.)

*

„A tájékozódáshoz két pontot kell rögzíteni, és örökösen rajta tartani a szemed: ahonnan indultál és ahova el akarsz érni." (Váci Mihály: Összegyűjtött művei)

*

„Minden reformot az embereknél és különösen önmagunknál kell kezdeni." (Széchenyi István)

*

„Vigyázzon mindenki – figyelmeztet Eötvös József –, aki meghajlik: nehéz felegyenesedni."

*

Ha megoldottunk egy problémát, az később még újra nyitott kérdéssé válhat.

*

Csák Gyula egyik regényének címe: *Közös magány.* A cselekményes, fordulatos, meseszövésű történet arra (is) figyelmeztet, hogy közösségben is lehet magányos az ember. Meg arra is, hogy ha valahol, valamiben sokan vannak együtt, az még nem jelent feltétlenül közösséget.

*

„Ne adjunk mindig az utolsónak igazat – figyelmeztet B. Gracián: – Vannak emberek, akiknek az utolsó értesülésben való hite az ésszerűtlenségig megy. Gondolkodásuk és akaratuk olyan, mint a viasz: az utolsó benyomás minden előbbit kitöröl. Az ilyenek sohasem nyerhetők meg, mert éppoly könnyen elveszíthetők."

*

Ha jó társalgó akarsz lenni, légy jó hallgató; más szóval: légy érdeklődő, ha érdekes akarsz lenni – tanácsolja D. Carnegie.

*

Lao-Ce figyelmeztetése: Habzsolni az életet baljós előjel.

*

Kis szikra is okozhat óriási tűzvészt. (Livius)

*

„Tartsd mindig eszedbe – intette Imre fiát Szent István –, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség."

(Szent István király *Intelmei és Törvényei)*

Ezt ajánljuk mi is a mai és mindenkori hatalmat gyakorlók figyelmébe.

*

Míg fiatal valaki, addig se halogassa a filozofálást – figyelmeztet Epikurosz –, s amikor öregedni kezd, akkor se ernyedjen el a bölcselkedésben. Hiszen senki sem túl fiatal és senki sem túl öreg lelke egészségének megszerzésére.

Ellenvetések

„Az öröm komoly dolog – halálosan komoly. Nem azért van kevés örömünk, mert komolytalanok vagyunk?"

Íme, egy – ellenvetésre késztető – állító és kérdő mondat Ancsel Éva *Bekezdések az emberről* című kitűnő könyvéből. Nekem eltérőek a tapasztalataim. Az öröm inkább vidám dolog, mint komoly. Kérdezni is másként kérdeznék. Nem azért van kevés örömünk, mert túlságosan komolyak, sőt komorak vagyunk?

*

Gyakran találkozhatunk azzal a figyelmeztetéssel, hogy az írónak, az újságírónak mindig *az igazat* kell írnia. Ez helyénvaló intelem. Ám aki igazat ír, még nem biztos, hogy író, újságíró.

*

A közfelfogás azt tartja, hogy egyenes háttal nehéz terhet hordani. Súlyos hátizsákot cipelni valóban lehetetlen. De egyenes háttal is lehet terhet vinni, ha nem is túl nehezet. Gondoljunk például a vizeskorsót hordó falusi, tanyasi asszonyokra. Ami igazán nehéz: egyenes gerinccel élni.

*

Marx egyik nagy tévedése volt az a feltételezés – olvastam jeles pedagógus írónktól –, hogy az erkölcs történelmileg változó kategória.

Miért tévedett volna (nagyot) Marx? Magam is úgy látom, hogy az erkölcs történelmileg változó kategória. Ez a megállapítás nem zárja ki, hogy az erkölcsnek ne lennének minden koron átívelő, minden társadalmi rendszerben érvényes állandó elemei, egyetemes és maradandó értékei. Ugyanakkor tagadhatatlanok változó vonásai és hangsúlyai. Ha minden változik a múló időben, az emberi életben, miért és mitől lenne kivétel az erkölcs, amely éppen a konkrét körülmények, a társadalmi valóság által meghatározott. Beszédes bizonyítékai ennek a rendszerváltás óta bekövetkezett alapvető változások.

*

Ha a politika fogalma után érdeklődünk, általában az értelmező szótár meghatározását halljuk vissza. A társadalom, az állam vezetésére, a hatalom megszerzésére és annak megtartására irányuló tevékenység.

Ennél azonban több a politika. Nem csupán a hatalom megszerzésének és megtartásának technikája, hanem cselekvő, alkotó részvétel a közösség ügyének intézésében a társadalom életében.

*

Ne politizáljunk? De hiszen ahol ember van, ott politika is van, mert ott társadalom van. Ott szünet nélkül zajlik az érdekek, akaratok, törekvések, igazságok és tévedések csatája, folyik a problémák megoldása.

Persze az sem jó, ha a politika túlságosan ráterepszik az életünkre, mert a túlpolitizáltság elszegényíti, elszürkíti a mindennapokat, elidegeníti az embereket.

*

Elég a szóból, jöjjenek a tettek – halljuk sűrűn, amikor már unjuk a fecsegést, a szócséplést, a „rizsát". Csak beszélni, dumálni valóban nem elég – az érdektelen, hamis szöveg meg egyenesen ellenszenves, felháborító –, ám nem felejthetjük, hogy a szó is tett. A szó is cselekvés. Az adott szituációba illő, tiszta, őszinte, világos és tartalmas beszéd a (közéleti) ember leghatásosabb fegyvere (lehet).

*

Az igazi politikai meggyőződés nem olyan, mint a lóverseny, ahol mindig a reménybeli befutóra tesznek.

*

Felejtsük el a múltat, zárjuk le, ne foglalkozzunk vele, nézzünk előre a jövőbe – halljuk nemritkán. Az ilyen vélemények hangoztatóinak ajánlhatjuk egyebek mellett Faulkner intelmét, aki ezt mondta *Requiem egy apácáért* című színdarabjában: *A múlt sohasem halott.*

Valóban, magunk ellenőrizhetjük: a múlt sohasem (egészen, teljesen) halott. Ezért sem törölhetjük el, tagadhatjuk meg. Él, munkál bennünk, velünk van. Tudatunkban, szóhasználatunkban, gesztusainkban, cselekedeteinkben. Kérdés, ki, mikor, mire használja mind-

azt, amit múltnak nevezünk. Annak a népnek, nemzetnek nem lehet jövője, amelyik nincs tisztában múltjával.

*

Azt halljuk és mondjuk, hogy az ember a természet legtökéletesebb teremtménye. Ez bizonyára – valamilyen mértékben – így is van. Érdekes ugyanakkor, hogy miközben mi vagyunk a legtökéletesebb teremtmények, mennyi hibánk van. A jó keveredik bennünk a rosszal, az érték az értéktelennel, a szorgalom a lustasággal, a teljesítmény a mulasztással, a silánysággal.

„Vegyes összetételünket" mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az ember minden elképzelhető és valóságos szerepre kapható, a tudományos felfedezéstől a bérgyilkosságig, a hősiességtől az árulásig, a hűségtől a hűtlenségig, a köpönyegforgatásig. Ezért is kell csínján bánnunk a „tökéletes" jelzővel. Az emberek úgyanis nem angyalok és ördögök. Ezek is, azok is, meg a kettő keveréke is.

*

Tévedés azt hinni, hogy csak Hitlerhez és a történelemből jól ismert diktátorokhoz hasonló zsarnokok vannak. Mindenki ismerhet maga körül kisebb zsarnokokat: szülőket, testvéreket, rokonokat, szeretőket, vezetőket, közéleti szereplőket.

*

Az utóbbi időben gyakran idézzük Voltaire-nek azt a mondását, hogy „mélységesen nem értek egyet azzal, amit hirdetsz, de az életem árán is megvédem azt a jogodat, hogy kifejthesd a nézeteidet".

Eddig magam is úgy hittem, hogy ezt Voltaire mondta. Ám mint Ungvári Tamás irodalomtörténésztől, műfordítótól megtudhattuk, ez nem így van, mert miként *Albérletek* című cikkében írja: „Elérkezett az ideje annak, hogy gyámoltalan (reszkető térdű) liberálisaink tudomására hozzuk, ilyet Voltaire sohasem írt. Az apokrif mondást egy huszadik századi életrajz tulajdonította Voltaire-nek."

(Népszabadság, 2000. július 13.)

Tapasztalati hozamok

Írni lehet sokat és sokféléről, de írni csak akkor érdemes, ha van mondanivalónk.

*

Sok jel mutat arra, hogy türelmet tanulni nehéz feladat.

*

A múzeumok, a színházak, a hangversenytermek az érzelmek karbantartásának, a lélek felüdülésének aligha nélkülözhető helyei.

*

Döntéseinkben leggyakrabban ott követjük el a hibákat, amikor céljainkat és érdekeinket egyeztetni kell másokkal.

*

Elvben könnyű közösségi embernek lenni. Általában könnyű szeretni az emberiséget. Elvonultan könnyű hűnek maradni az elvhez. De konkrétan, tevőlegesen, kockázatokat is vállalva, bent a forgatagban, a hétköznapok ütközeteiben, taposómalmában, az az igazi!

*

A sérelemgyűjtés a legrosszabb stratégia a politikában.

*

Az ember saját tevékeny részvétele nélkül nem lehet sem elégedett, sem boldog. Akarata és közreműködése nélkül senkinek az érdekeit nem lehet védeni és képviselni.

*

A környezetvédelmi törvény és rendelet akkor tölti be szerepét, ha az érintettek is akarják azt, ha a közös felismerés és érdek fejeződik ki benne.

*

A családi élet rendezettsége, bensőséges harmóniája a legelemibb, a legfontosabb életértékek egyike. A kiegyensúlyozott családi élet egyszersmind a személyes lét stabilitásának is lényegi feltétele.

*

Mindenben mértéket tartani – talán ez az egyik legfőbb életszabály.

*

A megfontoltság lényeges tényezője, feltétele választásainknak. Vannak azonban olyan dolgok, amelyekben a megfontoltság, a hosszú töprengés sem nyújt biztosítékot a helyes döntésekhez. Ilyen például a párválasztás, az élettárs megválasztása, a házasság.

*

Az akarat szép, fontos és fejleszthető emberi tulajdonság. Kell a tanuláshoz, szükséges ahhoz, hogy leszokjunk a dohányzásról, a túlzott italozásról, megszabaduljunk rossz szokásainktól, káros szenvedélyeinktől. Ugyanakkor sok mindenhez nem elegendő csak akarni. Tehetség, képesség, adottság nélkül nem lehetünk írók, zeneszerzők, festők, feltalálók, olimpiai bajnokok, kimagasló politikusok, tudósok.

*

Ahol az egyes embert, az individuumot nem becsülik, ott a társadalom, a nemzet és ezen belül a kisebb közösségek is komoly bajba kerülnek.

*

Ahogy a forradalmaknak, a háborúknak, úgy a békés reformoknak is megvannak a maguk nyertesei és vesztesei.

*

Minden hatalom legnagyobb veszélye – a helyi polgármestertől a miniszterelnökig és a rendőrkapitánytól az államfőig – az ellenőrzés hiánya, gyengesége. A folyamatos, demokratikus kontroll a legfőbb feltétele, hogy ne szaporodhassanak el a hibák, a mulasztások, ne alakulhasson ki a tekintélyelvű, diktatórikus vezetés.

*

Nem irigylésre méltó az igazukat kereső munkavállalók sorsa. Nehéz, mert az eljárások bonyolultak, a jogviták elhúzódnak és egyre több pénzbe kerülnek. Ezért csak nagyon kevesen indulnak el az igazságkeresés útján. Inkább tűrnek az emberek, illetve a legsú-

lyosabb, legkirívóbb esetekben fordulnak csak munkaügyi bíróságokhoz. A következmények nélkül maradó jogsérelmek azonban nemcsak az érintettek közérzetét rontja, de a munkahelyekét és a társadalomét is.

*

Hatvanadik születésnapja alkalmából Gantner Ilona interjút készített Gregor Józseffel, a népszerű operaénekessel. A párbeszédben szó esett a múló időről, egészségről, a színházak operatársulatairól, szerepekről, pénzügyi nehézségekről, s végül felmerült a becsület és a tisztesség kérdése is. Ez a problémakör azonban kérdőjelével a levegőben maradt, mert „a beszélgetés végén még megállapodtunk: tisztességgel, becsülettel ma már nem megyünk semmire sem".

(Vasárnapi Hírek, 2000. július 23.)

*

Vörös Győző egyiptológus szerint tudatosság és kitartás kell a kutatáshoz.

*

A Magyar Újságírók Országos Szövetsége állásnélküli zsurnalisztákat tömörítő szakosztálya (ÁZSIÓ) meghívott az „Akiktől tanulhatunk..." sorozat előadó vendégének. Néhány nappal később pedig Deák Sándor nyugállományú színművész vallamását hallottam a Kossuth rádióban, akivel közeli ismeretségbe kerültem 1971 és 1975 között a Művészeti Szakszervezetek Szövetségében. A két eseményt azért említem egyszerre, mert mindkettőben hasonló problémával találkoztam.

A munkanélküli újságírók szomorúan mesélték, hogy olyan kollégáik, akikkel korábban egy szerkesztőségben dolgoztak és még ma is státuszban vannak az írott sajtó, az elektronikus média különböző posztjain, csak többszöri bejelentkezésre, kényszeredetten vagy egyáltalán nem fogadták őket. Nem találtak időt és lehetőséget arra, hogy egykori társaiknak segítséget nyújtsanak vagy egyszerűen csak meghallgassák őket.

A 91 éves Deák Sándor is fájdalmasan panaszolta hallgatóinak, hogy azok a „gyerekek", akik ott nőttek fel körülötte a Vígszínházban, akik egykoron csókolomot köszöntek neki, s ma már valamennyien vezető színészek, nem képesek felvenni a telefont. „Nem

jut eszükbe, hogy megkérdezzék: *Hogy vagy, Sanyi bácsi?* Pedig amikor a Színházi Dolgozók Szakszervezetének elnöke voltam – s ezt magam is tanúsíthatom – minden színészkollégának segítettem, ahogy tudtam. Azoknak is, akik ma még egy telefonbeszélgetés idejére sem találnak meg."

*

Aki nem megy el választani, az is választ (valamit). Aki nem szavaz, az is szavaz (valakire vagy valamire).

*

Hányszor mondjuk, jelezzük, hogy ez is rossz, meg az is hibás.

Igen, halljuk, tudjuk mi is – válaszolják a címzettek. Értik tehát az illetékesek, hogy miről van szó, de nem érzik. És marad minden a régiben. „Nem érzem, csak értem aggodalmad" – írta József Attila. Hát ez az.

Felismerések

„Aki nem gondolkozik önállóan, egyáltalán nem gondolkozik."
(O. Wilde)

*

Mindenkinek a felfogását legfőképpen azok a viszonyok határozzák meg, amelyek között él és dolgozik.

*

Nemcsak az eredményeink, a hibáink is kölcsönhatásban vannak egymással.

*

Azért kell gyűjtögetnünk ismereteinket, tapasztalatainkat, gazdagítanunk szellemünket, erősítenünk erkölcseinket, hogy legyen mit felhasználnunk és szétosztanunk. Minél jobban feltöltjük magunkat, annál többet ki- és átadhatunk magunkból. Ezzel nem leszünk szegényebbek, ellenkezőleg: minél többet szétosztunk magunkból, annál teljesebb emberek leszünk.

*

A megszerzett ismeretek úgy kopnak ki emlékezetünkből, mint szervezetünkből a vitamin, ha nem pótoljuk azokat.

*

„A vidék-Magyarország helyzete az egyik legégetőbb társadalmi probléma, amelyet nem elegendő néhány üres retorikai gesztussal vagy fővárosellenes kirohanással kompenzálni."

(Nagy Tamás, az MOSZ elnöke, Népszabadság, 2000. április 5.)

*

André Kostolany, a kilencvennégy éves korában elhunyt magyar származású, amerikai tőzsdezseni életfilozófiáját Albert Einsteintől vette: *A fantázia fontosabb, mint a tudás.*

*

Az ezredforduló táján mindinkább általánossá kezd válni az a felismerés, hogy világnézeti, esztétikai, erkölcsi ítéletek és vélemények nem olyan egyértelműek, mint az: kétszer kettő négy.

*

A korrupció ellen többféle módon lehet harcolni. A leghatékonyabb fegyvernek azonban a nyilvánosság látszik.

*

Az emberi érintkezésben először a másik ember külsejét – ruháját, alakját, mozdulatait – vesszük észre, és ez természetes – mondta Dániel Mária festőművész kiállításának megnyitóján Kerékgyártó István művészettörténész. – Nem jó azonban – folytatta –, ha figyelmünk leragad az ember külsejénél, hiszen lényeges, mi van benn, a külső mögött. Dániel Mária képein ugyanis a fák, a növények nem konkrét fák és növények, hanem belső tájak, amelyeket az alkotó magából kivetít, megjelenít vásznain. Az ilyen belső tájak – gondolatok, benyomások, érzelmek – minden emberben megvannak, csak nem művészi módon, hanem másképpen jutnak kifejezésre. E belső tájak, értékek gondozása és felhasználása, „értékesítése" fontos dolog.

*

Miben ragadható meg Széchenyi István szellemiségének lényege? Nagy valószínűséggel állíthatjuk: reformpártiságában. Abban, hogy az emberi tehetséget és adottságot a fejlesztésekre fordította.

*

„A szerencse útja olyan – vélekedik Francis Bacon –, mint a Tejút a mennybolton: külön-külön nem látható kicsinyke csillagok tömege vagy halmaza, amelyek együttesen fénylenek. Éppígy az apró és alig észrevehető erények, vagyis inkább képességek sora az, amely szerencsésséé teszi az embert."

*

Az igazi közéleti öröm, ha tanúi lehetünk az emberek boldogulásának.

*

Minden igény mögött van valamilyen szükséglet, de nem minden szükséglet válik igénnyé. Az érdek pedig nem más, mint tudatosult szükséglet.

*

A könyvre kiadott pénz csak látszólag eldobott pénz – mondta Gárdonyi Géza –, mert olyan, mint a vetőmag.

*

Utazni annyi, mint duplán élni, még egy világot kapni az ismeretek mellé.

*

Nincsenek olyan szerény körülmények, amelyek közt a bölcsesség meg ne nyilvánulhatna. (L. N. Tolsztoj)

*

Einstein szerint *nehezebb* egy kialakított véleményt megváltoztatni, mint egy atomot részeire bontani.

*

„Az emberi kultúra nem fényűzés és nem szórakozás" – fogalmazott Sőtér István. A kultúra emberré válásunk, öntudatosulásunk iskolája. Akik ezt az iskolát elmulasztják vagy félig végzik el (vagy akiket megfosztanak attól, hogy részesülhessenek benne), kívül rekednek az emberi élet egyik nagy lehetőségén.

*

Az élet értelmét nem keresni kell – vallja Palotai Erzsi –, hanem nekem kell értelmet adni az életnek.

*

Csupán az lehet hős, aki megvalósítja mindazt, amire képes.
(Romain Roland)

*

Ismerünk olyan véleményformálókat, akik szerint a szabadság és a biztonság két különböző dolog, nem függnek össze. Magam Ferge Zsuzsával értek egyet, aki szóban és írásban ennek ellenkezőjét bizonyítja. Vagyis azt hangsúlyozza, hogy e két fontos érték igenis összefügg, kiegészíti és feltételezi egymást.

Ha ugyanis az ember állandóan szorong, mert nem tudja kifizetni a közüzemi költségeit, ha szegény, nincs létbiztonsága, akkor sérül szabadsága is, hiszen nincs választási lehetősége. Akinek napi fejfájást jelent a megélhetése, elemi szükségleteinek kielégítése, lakhatása, gyermekeinek iskoláztatása, annak minden erejét a létfenntartás gondjai kötik le, nincs semmi ideje, sem kedve azzal foglalkozni, hogy mi van a közéletben, a politikában.

Elkeseredésében, fásult közönyében hátat fordít a nagyobb közösség ügyeinek, nem megy el szavazni sem, s ily módon veszélybe kerül a szabadság is. Tehát éppen a szabadság szempontjából káros, ha nincs létbiztonság. Olyan társadalom az igazi, ahol a szabadság és a biztonság – kiegészülve a harmadikkal, a demokráciával – együtt valósul meg és válik mindennapi gyakorlattá.

*

A politikai kultúra négy fontos kulcsszava: műveltség, pluralizmus, tolerancia és kompromisszum.

Hasonlatok

Konrád György szerint a demokráciát is ugyanúgy hosszú ideig kell nyírni, mint a füvet, hogy tömötté és dússá váljék.

*

A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján jegyeztem fel egy üzemi szakszervezeti értekezleten: nálunk olyan lassan változik a szemlélet, mint egy diófa.

*

A remény az egyik legszebb szavunk. Ám ha csalfa vagy sanda reményről van szó, mindjárt megváltozik a szó jelentése, hangulata. Olyan lesz, mintha a mézbe ecetet csöppentenénk.

*

Montaigne-től származik a mondás: az értelem fénye ragyogóbb a déli napnál.

*

Ott van minden kilométerkőnél, akár Láng Vince.

*

A jó szakszervezet olyan, mint az orvos: tudja, kinek mi és hol fáj. És segít a fájdalom csillapításában, megszüntetésében.

*

Az őszintétlen kapcsolatok olyanok, mintha a gyengén befagyott tó jegén járkálnánk.

*

A holtidőben elkövetett szabálytalanság nemcsak a vízilabdában büntetendő, hanem a munkahelyen, a lakóterületen, a közéletben is.

*

Értékes irodalmat olvasni olyan érzés, mintha áporodott levegőjű, szellőzetlen szobában kinyitjuk az ablakot.

*

A kórházi betegszoba és a fodrászüzlet abban hasonlít egymásra, hogy ott mindenről szó esik, mindenről hallani.

*

Miként a magasra nőtt fákat, a kiemelkedő embereket is gyakrabban sújtja a vihar.

*

Egy unalmasan kezdődött, de felpezsdült konferencia félidejében súgta oda a szomszédom: figyeld, kivirágzott a vita, mint a tavi liliom.

*

Már színházba járó ember voltam, de még nem tudtam pontosan, mit jelent a megjelölés: dramaturg. Kit neveznek dramaturgnak, mit csinálhat? Később azonban megtudtam, mi több, amikor a művészeti szakszervezetbe kerültem dolgozni, több dramaturggal személyesen is megismerkedhettem. Olyan frappáns megnevezéssel azonban mind ez ideig nem találkoztam, mint amilyent Vinkó Józseftől olvastam. Az ismert újságíró, színpadi szerző, fordító, tévériporter, dramaturg egy interjúban így válaszolt arra a kérdésre, hogy milyen a mai színházi dramaturg: „Némi túlzással: kurva, aki az irodalommal kokettál, de a színházzal fekszik le."

*

Dr. Czoma László országgyűlési képviselő, a Keszthelyi Kastélymúzeum igazgatója így jellemezte az ország politikai hangulatát 1990 első napjaiban: „Addig, amíg nézegettük a bezárt fedelű konzervet, csönd volt. Most, hogy a konzerv nyitva van, mindenki szeretne belőle enni, mindenki éhes. Most mit csináljunk? Ez van. Sokáig azt figyeltük, ki az, aki a parázsra pisil, és ki az, aki a parázsra benzint önt. Most mindenki a parázsnál akar melegedni..."

*

Szőnyi Jenő festőművész szerint a magány szellemi kategória. Aki nem használja az agyát – vélekedett a 88 éves mester –, az úgy tesz, mintha szennyesládába dugná a múltját.

*

Nyári viharfelhő közeledtével mondta a buszmegállóban egyik asszony a másiknak: olyan hirtelen lett sötét, mintha elfújták volna a gyertyát.

*

Ha nem tudjuk felmérni valós lehetőségeinket és reális esélyeinket Európában és a világban, akkor ez olyan, mintha térkép nélkül indulnánk az őserdőbe.

*

Az információs technológia olyan lesz – mondta egy interjúban Dessewffy Tibor szociológus –, mint a szex: nyolcéves gyerek még nem tud vele mit kezdeni, képtelen elképzelni, milyen lehet, később belépve bűvkörébe, rengeteg gyönyörűség és borzalom okozójaként formálja át az életét. Csak éppenséggel az információs társadalomból sokkal többen fognak kimaradni, mint a szexualitásból.

(Magyar Hírlap, 2000. július 1.)

*

Határ Győző írja *Intra Muros* című könyvében: „... Ahogyan a beteg epehólyag epekövet termel, úgy termeli az öregedő szervezet a »bölcsek kövét«, melyet zsigereiben hord; már mélyérzéseiben tudja, hogy »bölcsességével« viselős."

*

A rendszerváltásról szólva Hegyi Gyula publicista, országgyűlési képviselő így fogalmazott: „Ezúttal nem a nép fia, hanem éppenséggel az uraság vett elégtételt magának. Most Döbrögi verte el háromszor Ludas Matyit, amiért az néhány évtizedig egyenlőnek képzelte magát a mindenkori urasággal. Ezek az elverések sarc formáját öltötték. Az utóbbi tíz év uralkodó elitjei kegyetlenül megsarcolták a magyar társadalom nagyobbik részét."

(Népszabadság, 2000. június 13.)

*

A korrupció olyan, mint az AIDS – mondta Dávid Ibolya igazságügyminiszter –, amely gyengíti az ember immunrendszerét. A korrupció legyengíti a társadalom immunrendszerét.

*

Egy festő barátomtól hallottam a piacon: nézd, olyan a szőlőfürt, mintha Cézanne festette volna. (Csakugyan, annyira szép, áttetsző volt.)

*

Az igénytelenség a kultúrában olyan, mint a járványbetegség. El lehet egymástól kapni.

*

A politika olyan, mint a síelés, esés nélkül nem lehet megtanulni.

*

„Vitányi Iván olyan – írta róla születésnapjára Hankiss Elemér –, mint a parafa dugó. A víz alá nyomják itt, kipattan ott. Hol csizmás, fehéringes népi táncosként ugrik ki a dobozból, hol forradalmárként, hol reformistaként, hol szocialistaként, hol szociáldemokrataként, hol tudósként, hol népművelőként, hol pártvezérként, hol kóbor értelmiségként. Csélcsap, szélkakas, bukfencművész? Nem hiszem... " (Népszabadság, 2000. július 13.)

Emlékképek

A nyolcvanas évek közepén, a Prágába érkezett munkahelyi kirándulócsoportunk a Vencel téren szétszóródott. Ahogy elindultunk a színes kockaköveken, három csoportra bomlottunk. Az első mindjárt a kirakatokat mustrálgatta, a második betért egy bisztróba, a harmadik meg elővette az útikönyvet, tanakodott, majd lassan nekilendült felfedezőútjára. Meg-megálltak egy-egy érdekesebb ház előtt, belestek a kapualjakba, s fölpillantva, fürkészték a paloták homlokzatát.

Volt mit nézniük. Felfedezhették a barokk építészet emlékeit, a Wiehl-palota nagyméretű zsánerfestményeit, az Európa Szálló szecessziós díszítését és a modern külsejű Jalta Hotelt. Gyönyörködhettek a neoreneszánsz stílusú Nemzeti Múzeum méreteiben és arányaiban, a római Pantheont utánzó kupolájában, az impozáns épületen elhelyezett allegorikus szobrokban és domborművekben. Komótosan körbejárhatták Szent Vencel (a csehek István királya) lovas szobrát, s elmerenghettek a lovak lábánál elhelyezett négy cseh védőszent (Ludmilla, Prokop, Ágnes és Vojtech) jelentésén, üzenetén.

Egyik oldalon le, a másikon föl. Ezen az útvonalon kószáltunk a Vencel téren, mígnem egy passzáson áthaladva kiértünk az egykori

ferences kolostor hangulatos kertjébe, ahol ismét összeverődött szétszóródott társaságunk. Jólesett leülni a kőrengeteg e zöld szigetén, sütkérezni a vénasszonyok nyarának melengető sugaraiban és elcseverészni arról, ki mit vett, ki mit látott. Mondta is, mutogatta is mindenki a magáét. Előkerültek a megvásárolt játékok, pulóverek, cipők, tréningruhák, lemezek, képeslapok és az ilyen-olyan mütyürkék.

A vidáman hangos kompániában azok voltak a legcsendesebbek, akik még nem vásároltak semmit, mert mással voltak elfoglalva. Ők nem tudtak semmit felmutatni, mert amit láttak, magukba szívták és elraktározták, azt nem lehetett a szatyorból előhúzni. De nem szomorkodtak és nem irigykedtek a hivalkodó cuccok láttán. Ellenkezőleg: elégedett derű, kielégült kíváncsiság nyugalma tükröződött megszépült arcukon.

*

A horvát tengerparttól, Crikvenicától indulva, hazafelé jövet Zágráb külvárosában lerobbant a buszunk. Miután a sofőr – önkéntes segítőktől körülvéve – elkezdte a javítást, a turistacsoport tagjai szétszéledtek. A mi baráti körünk is addig ténfergett, mígnem talált egy vendéglőt. Keresésére nemcsak szomjúságunk inspirált a júniusi hőségben, hanem az is, hogy névnapján felköszöntsük társaságunk Margit tagját. A halk szavú Margó a társadalombiztosításban dolgozott, özvegyasszonyként élt két fiával.

Beültünk az árnyas kerthelyiségbe, s miután koccintottunk, kedélyes traccsparti kerekedett. Elégedetten nyugtáztuk a kellemes üdülést, jókedvűen idéztük a szép napok érdekesebb eseményeit. Így került szó arról, kinek melyik a kedvenc fája. Az első válasz természetesen az ünnepeltet, Margót illette. Kissé elgondolkodva, de határozottan felelte: a fenyő, a hárs és a fűz. Mi is elméláztunk egy pillanatra a válaszon. Úgy találtuk, a fák jellege, hangulata jól illik Margó egyéniségéhez.

Miközben ezt a megállapítást ízlelgettük, körbejárattam tekintetemet az asztalok körül, s mit ad isten, mit látok a kerthelyiségben? Három fát. Egy fenyőt, egy hársat és egy fűzfát. Mi a virágzó hársfa alatt ültünk. Amikor közzétettem felfedezésemet, a baráti brigád nem akart hinni a szemének. Ez a legszebb névnapi ajándék – mondta Margó. S a szerencsés véletlen által született bizsergető érzést Attila, a Margóhoz legközelebb álló, jó svádájú barát azzal

duplázta meg, hogy letört egy vékony, illatos hársfaágat, és két nagy puszi kíséretében átnyújtotta az asszonynak.

*

Rokonszenves bolgár kísérőnk, Burja mesélte, hogy a híres üdülőpart, az Aranyhomok építését annak idején egy időre fel kellett függeszteni. A sűrű erdőben ugyanis olyan mennyiségben nyüzsögtek a mérges kígyók, hogy nem lehetett dolgozni. Úgy oldották meg a problémát, hogy néhány teherautó sündisznót szállítottak a helyszínre, s a kis tüskés állatok még az írmagját is kiirtották a kígyóknak.

*

II. Rákóczi Ferenc fejedelemről sok mindent tudunk, de emlékszünk-e arra is, hogy hat nyelven beszélt és írt? Tőle származik az a mondás is, hogy „nélkülünk döntöttek, rólunk". Ő alkotta meg a világ első kisebbségi törvényét. Amikor a róla készült híres portréfestményt, Mányoki Ádám olajképét látjuk, vagy a fővárosi Rákóczi úton közlekedünk, a parlament előtti lovas szobrát nézegetjük, gondoljunk arra is, hogy gyakran idézte Szent István *Intelmei*ből azt, hogy „a békés uralom feltétele a hatalom önkorlátozása". És ne feledkezzünk meg arról sem, hogy 24 évet élt (még) száműzetésben Lengyelországban, Párizsban és (Mikes Kelemennel együtt) Rodostóban. Amikor törökországi társasutazásunk során ott jártunk a tengerre néző emeletes emlékházban, a mi turistacsoportunk is igyekezett összerakni a nagy fejedelem emberi értékeinek mozaikjait, és végiggondolni ma is elevenen élő gazdag, tanulságos életútját.

*

Alighogy megérkeztünk jeruzsálemi szálláshelyünkre, a Windmill Szállóba, szinte ki sem pakoltunk, máris bevetettük magunkat a városnézésbe. Jól jártunk falánk kíváncsiságunkkal, mert Jeruzsálem Váci utcájában magas fordulatszámon zajlott az esti élet. Örömünnepbe csöppentünk, farsangi bolondozásokat láttunk, a mohácsi busójáráshoz hasonló atmoszférával találkoztunk. Álarcot viselő, maskarába öltözött fiatalok jöttek-mentek, élvezettel tréfálkoztak, hangoskodtak. Zöldre, kékre, sárgára, lilára festették hajukat, színesre pingálták arcukat. A tizenéves lányok és fiúk körül apróbb, göndör hajú gyerekek ugráltak, rohangáltak, petárdákat robbant-

gattak, leadtak egy-egy sorozatot játékpisztolyaikból. A zabolátlanul virtuskodó ifjak minket sem kíméltek. Feleségemnek hárulról befújták a haját és nyakát borotvahabbal, s amilyen váratlanul elkövették a csínyt, olyan hirtelen kereket oldottak jóízű hahotázás kíséretében. A következő utcasarkon egy fiatalember csokoládészeletekkel kínált a tenyeréből, de a tálalás miatt nem éltünk ezzel a lehetőséggel.

Ilyen hangulatban csavarogtunk a kora tavaszi estén a lejtős sétálóutcákban, s bámészkodtunk a kivilágított kirakatok előtt, nézegettük a fiatal, kekiszínű egyenruhájukban lépkedő katonákat, akik a vállukon lógó géppisztolyaikkal szolgálatba mentek, vagy onnan jöttek. A mókás örömünnep, a tomboló csikókedv keveredett a fegyveres katonák sűrű látványával. Az ifjúság életkedve, a béke élvezete így vegyült a háborút idéző, a feszültségeket érzékeltető komor képekkel, szorongató érzésekkel. Úgy éreztük ott a tenyérnyi sarki kávéház teraszán, mintha a felszolgált kávénkból kimaradt volna a cukor.

*

Egy Indiáról szóló – a Duna Televízióban bemutatott – filmösszeállításban Gál István filmje is szerepelt. *Az én Indiám* című filmet maga a rendező kommentálta. A magyar filmes azt mondta, hogy a kontinensnyi országban látható, tapasztalható sok-sok érdekesség és különlegesség közül őt legjobban az indiai emberek tekintete ragadta meg. Az az éles, figyelő, érdeklődő fekete arcú tekintet. Ebből lehet ugyanis – vallotta a művész – a legtöbbet s a legjobban megtudni, megérezni és megérteni a hatalmas ország életéből.

Valóban így van – másokkal együtt –, magam is tanúsíthatom. Turistacsoportunk bejárta Delhit, megismerkedett Bombay nevezetességeivel, kirándult Elefanta-szigetére, ellátogatott Agrába, ahol megcsodálta a világhíres Tadzs Mahalt. Mégis az egyik legemlékezetesebb élményünk maradt Jaipurban „a fiatal szüzek" népünnepélye. A rózsaszínű nagyvárosban (rózsaszínű téglákból épültek a házak, a paloták) több mint egymillió ember gyűlt össze a hatalmas téren, hogy tanúja és részese legyen a színpompás karneválnak, amelyen feldíszített elefántok hátán, gyalog, szekéren, autókon, színes öltözékben, harsány zenebona kíséretében vonult a dísztribün előtt a végeláthatatlan menet.

Mi a kezdés előtt félórával érkeztünk az emberekkel zsúfolt térre,

s amikor már a tömegtől nem tudtunk tovább haladni, kiszálltunk a buszból, hogy onnan gyalog menjünk az emelvényig, ahol a helyünket a házigazdák kijelölték. A busz mellől azonban jó ideig egy lépést sem tudtunk mozdulni (később szabadítottak ki bennünket a rendezők), mert a kíváncsi indiaiak olyan szorosan közrefogtak és fürkésztek bennünket, hogy szinte egymáshoz tapadt a testünk, összeért az orrunk. Mi meg megadóan, tehetetlenül csak álltunk és néztük őket, hagytuk, hogy vizsgálódjanak azokkal a nagy, mély és tiszta, szénfekete szemeikkel, amelyekben ott fénylett India egész történelme. A szembenézésnek ezek a percei egyszerre voltak csodálatosak, félelmetesek és felejthetetlenek.

Tisztázzuk a fogalmakat

Mi a bátorság? A legyőzött félelem.

*

Mi az a SI-faktor? A nyolcvanas években kérdezték tőlem, de fogalmam sem volt róla. Másoktól tudtam meg a helyes megfejtést: a sárga irigység.

*

És mi az irigység (sárga nélkül)? Nekem az a meghatározás tetszik a legjobban, ami így hangzik: az irigység „a tehetetlenség és a tehetségtelenség lázadása".

*

Kik a rágalmazók? Azt olvastam valahol, hogy ők „az erkölcs besurranó tolvajai". Érzékletes és szellemes megfogalmazás. Kiegészítésként talán hozzátehetjük: az okozott kárt azonban soha sem lehet behajtani rajtuk. Ezért is veszélyesek.

*

Mi a napló? Megkövült titok. De csak addig, amíg egyedül írója tud róla. Nyomban szertefoszlik azonban a titok, ha valaki más is elolvassa, megismeri.

*

Mi a humor? Sokféle válasz van forgalomban. Ezúttal válasszuk a következőt: a humor „a reménytelenség udvariassága".

*

Mi az építészet? A tudomány, a technika és a művészet ötvözete, együttese.

*

Mi a tánc? Hallottam már azt, hogy a tánc „a szem zenéje", és olvastam ezt is: „a tánc néma költészet". Ezek ugyan nem szakmai, tudományos definíciók, inkább irodalmiak, ám rendkívül kifejezőek, találóak; egyik szebb, mint a másik. Aki kételkedik ebben, kérem, képzelje maga elé az Állami Operaház híres balettművészeit, az Állami Népi Együttes világhírű táncosait, vagy a Sávária Nemzetközi Társastáncverseny virtuózait.

*

Mi a szép? Dosztojevszkij szerint „a szép az eszményi". Ám definíció nélkül is sokféle választ adhatunk rá. Így például: szép a kisgyermek nevetése. A terített asztal karácsonykor. Virágzó gyümölcsfák a tavaszi kertben. A fiatal lány melle. A francia impresszionisták festményei. Jó időben, zsebre dugott kézzel csavarogni Firenzében és Párizsban. Segíteni a rászorulókon. Megérni szüleink aranylakodalmát és unokáink ballagását. (A példák tetszés szerint folytathatók.)

*

Mi a pornográfia? „Alattomos lélekaknásítás" – olvastam valahol. Később feljegyeztem ezt is: a pornográfia „a lelki sivárság jele, a szerelem hiánya".

*

Mi a hit? Nehezen megfogható. Mint a bárányfelhő, mint a délibáb. Mégis, mit mondhatunk ennél többet? A hit meggyőződés – érvek nélkül.

*

Mit jelent a testvériség? Az egymás iránti méltányosságot. A testvériség azonban csak a szabadság és az egyenlőség harmóniájában remélhető.

*

Mi a hatalom? Nem annyira elvont dolog, mint amennyire gondolnánk. A hatalom konkrét képződmény, intézményekkel és emberekkel.

*

Mi a különbség demokrácia és diktatúra között? Demokrácia: minden szabad, kivéve, ami tilos. Diktatúra: minden tilos, kivéve, ami megvan engedve.

*

Mit nevezünk kompromisszumnak? A kölcsönös megállapodással létrehozott érdekegyezséget. A jó kompromisszum olyan *alku,* amelyben mindkét fél egyformán nyer valamit. A rossz kompromisszum: megalkuvás.

*

A szolidaritásról. Sándor László szerint a szolidaritás a mai Magyarországon nagyon alacsony színvonalon áll. Ebben egyaránt szerepet játszanak a múlt hagyományai, a régi örökségek és a rendkívül kiszolgáltatott jelenlegi élethelyzet. A szolidaritás ma azt jelenti – véli az MSZOSZ elnöke –, hogy az erősebbek álljanak ki az esendő, a megalázható, a kirekeszthető személyek és csoportok mellett. Jelenti a kollektív fellépést az érdekérvényesítő képességgel kevésbé rendelkezők mellett. A szolidaritás lényege az, ha valaki vagy valakik képesek lemondani pillanatnyi előnyeikről, pozícióikról, s képesek áldozatot hozni mások érdekében. A szolidaritás persze azt is feltételezi, hogy legyen miből szolidárisnak lenni. (Bányamunkás, 2000. június)

*

Kertész Ákos, úgy látszik, kedveli a fogalomtisztázás feladatát, mert egy másik alkalommal, egy másik újságban így kezdi a Közírók nem utaznak metrón című cikkét: „A közírók olyan újságírófélék, akik kommentálnak meg elemeznek. Nem riporterek, nem ők hajtják fel a híreket, ők csak magyarázzák. Aki azt hiszi, magya-

rázni könnyű, téved. Ha valaki marhaságot mond, később számon kérik rajta, aztán megnézheti magát..." (Metro, 2000. július 14.)

*

A jóléti állam definíciójának közreadására Szabó Zoltán erzsébetvárosi polgármester vállalkozott a Népszabadságban (2000. július 3-án) megjelent cikkében. Eszerint – azon a szlogenen túl, hogy „Jólétet állampolgári jogon!" – nagyon leegyszerűsítve: „A jóléti állam a XX. századi szociáldemokrácia által kidolgozott *gyógymód* a tőkés termelés okozta, korábban kezelhetetlennek látszó gazdasági és társadalompolitikai nyavalyákra."

*

Mi az extrémizmus? „Minden olyan politikai mozgalom – válaszolja Konrád György író –, amely erőszakosan, személyeket támadóan, célzott gyűlöletbeszéddel lép fel. Extrémizmus az európai humanista demokrácia alapértékeinek a kétségbevonása... Az extrémizmus gyakran paramilitáris formákat ölt, egyenruhát visel, milíciákba szerveződik, fegyvereket vagy más harci eszközöket gyűjt, és megtanul velük bánni. Az idegenből ellenséget csinál, de még a barátból is, ha a közös akaratnak nem engedelmeskedik feltétlenül. Az extrémizmus kritériuma a testi és a szóbeli erőszak... Az extrémizmus stílus kérdése, sokaságra, kollektív csoportokra terjeszt ki személytelen gyűlöletet..." (Népszabadság, 2000. június 10.)

*

A deviancia a megszokottól eltérő, a társadalmi többség által elutasított magatartásformát jelenti. A szociológusok egy része úgy véli, a deviancia új formái jelentek meg. Az alkoholizmus, az öngyilkosság, a drogfogyasztás mellett újabban számolni kell a szekták, a hajléktalanok közösségeinek kialakulásával, a szervezett alvilággal, a fiatalokból álló utcai bandák vandalizmusával és a „fehérgalléros" bűnözéssel.

*

Nemrég hallottam e szót, fogalmat Bayer József politológustól az Eszmélet Baráti Körben: *euronacionalizmus*. Leegyszerűsítve, tömören: Idegenek, bevándorlók, ki Európából!

Válaszkísérletek

Kik a tévelygők? Akik mindent készpénznek vesznek, keveset gondolkodnak és ide-oda csapódnak.

*

Mi a normális? Lukács György megfogalmazása szerint „a normális igazi értelme: az emberiség normáinak megfelelő".

*

Mi a tehetség? A Nyugat legendás szerkesztője, Osváth Ernő szerint „tehetségnek azt nevezzük, aki többet tud, mint amennyit tanult".

Ehhez azonban még hozzátehetünk egyet és mást. A tehetség nem érdem, hanem adottság. A tehetség lehetőség a kimagasló eredményre. Az igazi tehetség az, aki nemcsak okos, hanem rendelkezik a szükséges személyiségjegyekkel, energiával ahhoz, hogy felismeréseit, ötleteit, találmányait megvalósítsa. A tehetséges ember sajátossága, hogy másoktól eltérőek az adottságai és szükségletei. A kivételes képességűek megkülönböztetett figyelmet érdemelnek. A tehetséges embereknek szellemi kihívásokra, képességeikhez mért feladatokra van szükségük.

*

Mi jellemzi az igazi vezetőt? Külön előadások, könyvek szólnak erről. Tömören: hideg fej, forró szív, tiszta kéz. Ezt még ifjúsági vezetőként hallottam, de máig sem felejtettem el, úgy belém vésődött. E frappáns jellemzést legutóbb a Magyar Vasutas című lap szakszervezeti vitájában használtam mottóként, s gyorsan népszerű lett, többen idézték.

*

Mi a politika? Válaszolhatunk így is: a politika az akaratok, az érdekek, az érzelmek világa. A lehetőségek művészete. A politika mint államművészet fontos a nemzetek életében, hiszen milliók sorsát befolyásolhatja és döntheti el évtizedekre, jó vagy rossz irányba.

Politikusnak is születni kell. Éppúgy, mint a költőnek, szobrásznak, a zeneszerzőnek.

*

Lehet-e hazudni a politikában? Nézzük, mit mond erre Bibó István? „Az általánosan elterjedt ellenkező nézettel szemben le kell szögeznünk, hogy a politikában hazudni nem lehet. Pontosabban lehet, de nem lehet hazugságra politikai konstrukciókat, politikai programokat építeni."

*

Miből áll a művészet anyaga? Másképpen fogalmazva: mi műalkotás létrehozásának a feltétele? Két dolog feltétlenül szükséges a művészethez: az életismeretekben, élettapasztalatokban testet öltő társadalmi valóság és az elvonatkoztatás a valóságos élettől.

*

Melyek a műalkotás megítélésének szempontjai? Erről megoszlanak a vélemények, de a következő három kritérium aligha mellőzhető: mit mond a művész (versével, regényével, festményével, szobrával stb.), mit ér, amit mond és hogyan mondja.

*

Mitől izgalmas az emberi arc, egy művészi portré? Talán attól, hogy egy egész világot hordoz. Olyat, amely csak az övé. Amitől összetéveszthetetlen.

*

Templomokban, bazilikákban járva, a Keresztény Múzeumban forgolódva gyakran felötlik bennem: mitől keresztény egy művészi alkotás? Mitől műalkotások a katedrálisokban látható festmények, szobrok, színes üvegablakok? Azt hiszem attól műalkotás a kép, a szobor, hogy igaz, jó és szép. És attól keresztény műalkotás, hogy szent is. Sajátja a jóság, az, hogy építi, erősíti a lelket. Egy giccses szentkép ezért nem lehet keresztény műalkotás. A keresztény műalkotás témája nem feltétlenül vallásos téma, minthogy alkotója sem feltétlenül vallásos ember. Ahogy e sorok írója sem az.

*

Szolgálni vagy kiszolgálni kell-e közönséget? A vagy-vagy helyett az is-ist szavaznék. Szolgálni kell abban, hogy igazi, jó és szép, értékes, szórakoztató és elgondolkodtató művészetet kapjon a közönség, és kiszolgálni úgy, hogy megfelelő körülmények, kedvező felté-

telek mellett élvezhesse az irodalmat, a színházat, a filmet, a zenét, a képző- és iparművészetet.

*

Mit jelent az ihlet, milyen az ihletett állapot? – kérdezték a Nobeldíjas írótól, Gabriel García Márqueztől. – „A romantikusok elcsépelték ezt a szót. Én nem úgy fogom fel, mint holmi kegyelmi állapotot – hangzott a válasz, sem mint isteni sugallatot, hanem mint valami megbékélést a témával, miután szívós munkával uralmunk alá hajtottunk. Amikor az ember írni akar valamit, valamiféle kölcsönös feszültség teremtődik meg az ember és a téma között, úgy, hogy az ember felszítja a témát és a téma felszítja az embert. Jön egy pillanat, amikor minden akadály leomlik, minden konfliktus elsimul, s az embernek olyan dolgok jutnak az eszébe, amilyenekről nem is álmodott: ilyenkor nincs a világon jobb dolog, mint írni. Én ezt nevezném ihletnek." (*A guajava illata*)

*

Miből áll a halálfélelem? Közel kerülünk a valósághoz, ha ezt állítjuk: félelem a fájdalomtól, a magánytól és a bizonytalanságtól.

*

Hogyan születnek, miért vannak messiások? Vajda Mihály filozófus szerint azért, mert az embernek szüksége van reményre, ígéretre, amit a messiástól (prófétától, világmegváltótól, valamiféle felsőbbrendűtől) várnak.

*

Kik a nárcisztikus személyiségek? A magukat szeretők. Az önimádók, akik olyanok, mint a kardvirágok.

*

Hogyan ítéljük meg az úgynevezett szexuális forradalmat, amely a hatvanas-hetvenes években lezajlott? – tette fel a kérdést Leszek Kolakowski lengyel filozófus, és válaszolt is rá: „Amennyiben hozzájárult, hogy a szex nyilvános és nyílt viták témája legyen, hogy az értelmetlen tilalomfák eltűnjenek – annyiban sikeresnek nevezhető. Az is az igazsághoz tartozik azonban, hogy a pornográf irodalom és művészet, a szexmánia robbanásszerű térhódítását is magával hozta,

ami már egész kultúránkat áthatja. Nyilván hozzájárult a család intézményének a széthullásához, amely amúgy is gyenge lábakon állt, noha ezt jó ideje láthattuk és aggodalommal figyeltük... Azt a szexuális fegyelmet, amit a római egyház tartana kívánatosnak, nem lehet a mai világra ráerőltetni... Nem lesz szexuális ellenforradalom..." (*Újabb kis előadások nagy kérdésekről*)

*

Mi a modernség? Váci Mihály szerint az időálló gondolat. „Nem az a modern, aki folyton változó formájú és eszméjű, hanem, aki időálló műveket alkot. A modern nem az, ami gyorsan feltűnik, hanem inkább az, ami sokáig fennmarad. Ne feltűnni akarj, hatni és megmaradni! Az a modern, aki előre akarja vinni a világot." (*Összegyűjtött művei*)

Vallomások

Azon kapom magam, hogy míg ifjúkoromban a kitűnni vágyás volt erősebb bennem, addig később, úgy hatvan körül, már az elvegyülés érzése lett a meghatározó. Vagyis: olyannak lenni, mint a legtöbb ember. Érdekes (és természetes) változás, hogy az előtérbe kerülést, a fényre törekvést egyre inkább felváltotta a félárnyékos háttérben maradás igénye, a termékenyítő, aktív szemlélődés öröme, a „szétnézni merengve" kívánalma. (Az okok vizsgálata, folyamatának taglalása külön tanulmány témája lehetne.)

*

Kezdő (korengedményes) nyugdíjas koromban azt is észrevettem magamon, hogy milyen jólesik szemernyi boldogságot csenni. Miközben távolodtam az aktív kor nagy, látványos, harsány eseményeitől, aközben felértékelődtek a szememben olyan apró dolgok, amelyeknek korábban nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget. Azóta jobban becsülöm például az evést, élvezem, hogy nem kell mindennap korán kelni, szeretek bámészkodni az óbudai piacon, hosszabbak a sétáim, egyáltalán: értékelem a létezést, az emberi életet, még ebben a válságos, ellentmondásos, idegesítő világban is.

*

Beszélgetni, tereferélni kell, de nem minden beszélgetés jó. Nem kedvelem az öncélú, semmiről sem szóló, formális szövegelést. Ezt persze nem azonosítom a könnyed, kellemes-szellemes, a humort sem nélkülöző csevegéssel. Igazán az olyan beszélgetéseket szeretem, amelyekben van derű és tartalom, amelyekből tanulhatok, töltekezhetem, amelyekben megmérhetem magamat mások ítéleteiben, szembesülhetek saját helyes vagy helytelen véleményemmel.

*

Félek a fanatikusoktól, tartok a rögeszmésektől, óvakodom a humornélküliektől. A legellenszenvesebbek a buták és erőszakosak, akik mindezt nem tudják magukról.

*

Visszataszító dolog a „nagy emberek" kicsinyessége, pitiánersége. Hasonlóan kellemetlen, mondhatnám ciki, ha le kell nézni azokat a főembereket, vezetőket, akikre fel kellene nézni. Olyanok ők társaik sorában, mint tök a görögdinnyék között.

*

Nemegyszer halljuk, hogy a jósnő megjövendölte ezt meg azt. Hogy is van ez? Vannak megérzések, ráhibázások, ám sokkal több a tévedés, a melléfogás. Ami nem jön be, arról nemigen beszélünk, azok feledésbe merülnek. Amelyek bejönnek, azok terjednek szájról szájra, sőt felértékelődnek.

Anyám mesélte, hogy előző éjjel megálmodta, amikor 1953 tavaszán 19 éves koromban egy éleslövészeten felrobbantam a rohamlövegben és megégett a kezem meg az arcom.

*

Mint minden ember, én is éreztem magamat makkegészségesnek, és voltam beteg. Több műtéten is átestem. Ám nemcsak egészség és betegség létezik, hanem egy köztes állapot is. Amikor már nem vagyunk teljesen egészségesek, de még nem vagyunk betegek. Ebből adódhat teendőnk is: megakadályozni, hogy ne sodródjunk a betegség felé, hanem kerüljünk vissza az egészséges léthez.

*

Hallgatom a tudományos kutató vallomását. Azt nyilatkozza, hogy hivatásból választotta pályáját. De olvastam olyan kutatóval készült interjút is, amelyben a tudós interjúalany ezt mondta: a kíváncsiság vitt a kutatáshoz. Az vonzott, hogy érdekelt egy probléma, és azt meg akartam ismerni, meg akartam oldani.

Hozzám ez utóbbi áll közelebb.

*

Miért rokonszenves nekem a szövetkezés, a szövetkezeti forma (mint például az általános fogyasztási és értékesítési szövetkezet)? Mert „az egyéni érdekeltség és kollektív haszon", az „egyéni boldogulás, kollektív boldogulás" elvét talán ezek őrzik és testesítik meg leginkább.

*

Romány Pál nyilatkozta egy interjúban, hogy „mindig vonzódtam a *miértek* és a *hogyanok* vizsgálatához". Megvallom, én is.

*

„...Rendkívüli módon *taszít* az, ami Magyarországon közélet címen zajlik – mondta Vásárhelyi Miklós, a Soros Alapítvány elnöke. – Taszít a hidegháborús légkör, a magyar közvélemény, az ország tudatos megosztása. Nem szívesen szólalok meg olyan légkörben, amelyben, ha mondok valamit, vagy érvelek valami mellett, akkor nem az a válasz, hogy ezt vagy azt vitassuk meg, hanem ehelyett csak minősítenek. Bármit mondok, a válasz rágalmazás és gyűlöletkeltés. Lehetőség szerint a személyiség megsemmisítése.

(Népszabadság, 2000. július 7.)

*

Az algyői mezőn az olajfúró tövében körülnézve-tájékozódva megkérdeztem interjúalanyomat, Szabó Ferenc olajbányászt, aki húsz éve főfúrómester, hogy mit tart szépnek és nehéznek az olajbányászatban?

Némi tűnődés után így válaszolt a keménykötésű, markáns arcú 47 éves férfi: „Hogy mi a szép az olajosok életében? A friss levegő. A szabadság érzete. Szabadok vagyunk, mint a madár. (Nem volt tagja az SZDSZ-nek.) Ez a munka alkalmat ad a nehézségek leküz-

désére, a hirtelen jött veszélyforrások megszüntetésére. Ehhez a munkához edzettség kell, egészséges bátorság, emberi keménység.

Hogy mi a nehéz? Az, hogy szilveszter délutánján, este és éjjel is dolgozni kell mínusz 20 fokos hidegben, szélben és sárban is becsülettel helyt kell állni, miközben mások nagyot mulatnak. De így van ez húsvétkor és más ünnepnapokon is. Nem könnyű hosszú ideig távol lenni a családtól, elfogadtatni ezt a feleségemmel és a két gyerekemmel. Ez van. Én választottam ezt a szakmát, ezt szeretem, ehhez értek."

*

Goda Gábor írja *Tűnődések* című könyvében: „...Szeretek beszélgetni, de nem nyilatkozni. Vannak barátaim, magas funkciókat töltenek be, és olyan kerek mondatokat mondanak és olyan hosszúakat, hogy csak ámulni tudok rajtuk... Nem érzem magam makacs embernek abban az értelemben, hogy ragaszkodnék a tévedéseimhez. Ragaszkodom ahhoz, hogy én magamat figyeljem, megnézzem, miben van igazam. És természetesen van olyan dolog, amelyben szinte gyerekkorom óta ugyanaz a véleményem..."

*

Nem szeretek veszekedni, feleselni, orrmutatásra orrmutatással válaszolni – mondja Konrád György egy interjúban. (Könyvhét, 1999. október 21.) Szeretek nyilvánosan gondolkodni... Mindenki olyan, mint a szövege... Nem hamarkodom el a véleménymondást. Magamban alaposan meghányom-vetem a dolgot, mielőtt leírom.

*

Nekem az emberi kapcsolatok nagyon fontosak, azért is tartok belőlük keveset – mondta egy interjúban Tandori Dezső.

*

Miért fontos Peter Tufonak, az Amerikai Egyesült Államok magyarországi nagykövetének a kaland? Egy interjúban így válaszolt erre a diplomata: „Nagyon kedvelem a kalandot, a kihívást, de ragaszkodom bizonyos megszokott dolgokhoz is, például a rendszeres testedzéshez. Gyakran épp olyankor jutnak eszembe a legjobb ötletek, gondolatok... Mindenki mást ért a kaland kifejezésen, ezért mindenkinek magának kell megfogalmaznia, hogy számára mit je-

lent. Van, akinek kihívás az utazás, másnak a szerelem az, vagy egy gyerek felnevelése. Nekem saját meghatározásom van rá: belevágni az ismeretlenbe, megfelelően kezelni a váratlan dolgokat, megoldást találni azokra a helyzetekre, melyek rátermettséget, találékonyságot igényelnek. Én ezt a fajta kalandot szeretem."

(Népszabadság Magazin, 2000. március 24.)

Történetek

Nyolcvankét éves apósom mesélte egy vacsora utáni, borozgató emlékezés alkalmával, hogy a harmincas évek elején nem is egyszer bicikliztek el anyósommal Gyulajról Csanytelekre. Faragó János ugyanis alföldi ember volt, Csanyteleken született, ott éltek szülei, testvérei, de ő kubikosként a Tolna megyei Gyulajra került utat építeni. Ide is nősült. Innen látogatott haza fiatal feleségével, biciklivel. Azért vállalták a hosszú kerékpározást, mert nem tellett a drága vonatra. Ilyenkor aztán felpakoltak, s elindultak a Gyulaj–Szekszárd–Baja–Kiskunhalas–Csongrád útvonalon Csanytelekre, és – néhány napos vendégeskedés után – vissza a Dunántúlra.

Két nap alatt megjárták az utat. Korán reggel indultak mindig, ha elfáradtak, megpihentek az országút szélén, falatoztak a szalonnából, a pogácsából, s ahol rájuk esteledett, bekopogtak szállásért. Sohasem utasították vissza őket. A különbség annyi volt, hogy egyszer az istállóban aludtak tiszta szalmán, máskor meg a gazda házában, a paplanos ágyban. Fizetniük azonban egyszer sem kellett. Soha nem bántotta őket senki.

*

Churchill írja emlékirataiban, hogy Sztálin a potsdami értekezlet egyik bankettjén étlappal a kezében körbejárta az asztalokat, és autogramokat kért a jelenlévőktől. Természetesen Winston Churchill is aláírta az étlapot. Hiteles források szerint Sztálin sok apró holmit – leveleket, különböző tárgyakat – őrzött dolgozószobájában, amelyeknek a jelentését csak ő ismerte.

*

A Magyar Szakszervezetek Országos Szövetségének alakuló kongresszusán (1990 márciusában) a Belkereskedelmi Dolgozók Szakmai Szakszervezetének küldötte így kezdte beszédét: „Tisztelt Kongresszus! Jó napot kívánok!" Ez utóbbi köszöntés kissé meglepte a hallgatóságot, ám a szónok azonnali magyarázattal szolgált. „Azért kezdtem így felszólalásomat, kedves kollégák – mondta derültség közben –, hogy bizonyítsam: a kereskedők még nem felejtettek el köszönni."

*

A szakszervezetek e legmagasabb fórumán két mezőgazdasági küldött is a szekérrel példálózott. Az egyik téeszküldött azt mondta: az ország szekerét évek óta azért nem sikerült kihúzni a kátyúból, mert még többen ráültek, ahelyett, hogy leszálltak volna róla. A másik, egy palócföldi vízügyes, a fizikai dolgozók és az értelmiségiek kapcsolatát így minősítette: „Nem az a baj, hogy az értelmiségiek felülnek a kátyúba jutott szekérre. Hanem az, hogy nem mondják meg, a munkások előre, hátra vagy oldalra tolják-e a szekeret."

*

A MEDOSZ Szövetség kongresszusának egyik küldötte lelkes felszólalását – ahogy ő mondta – egy Ady-idézettel zárta. Így: „Habár fölül a gálya s alul a víznek árja, azért a víz az úr." Igyekezetét a tanácskozást vezető elnök is értékelte, azzal a (kis) kiegészítéssel, hogy emlékeztetett rá: mi ezeket a verssorokat nem Adytól, hanem Petőfi Sándortól ismerjük.

*

A Vasutasok Szakszervezetének képviseletében kísértük Tapolcára a Thália Színház művészcsoportját. Gyülekezőhelyünkön, a színház bejáratánál mutatta be a művészetpropagandáért felelős munkatárs (bizony, akkor még volt ilyen is!) Balogh Erikát, a fiatal, népszerű színésznőt. Alig tudtam türtőztetni meglepetésemet. Gimnazistának néztem, és annyira jelentéktelennek, hogy ha az utcán találkozom vele, észre sem veszem. Hanem amikor kijött a vasutasokkal telt művelődési ház színpadára, kivirágzott, mint áprilisban a cseresznyefa. S ahogy énekelt, táncolt, József Attila-verset mondott, vibrált körülötte a levegő és szépséggel, gondolattal, vidámsággal

töltötte meg a színháztermet. Hát igen, mondogattam magamban, ez a művészet ereje, ilyen a művész életteli sugárzása. Ettől művész a színész. A tehetsége a plusz, amitől fénylik, amitől más a hétköznapi emberhez képest.

*

A Vasas Szakszervezeti Szövetség egyik kongresszusának ünnepélyes megnyitója – beszédekkel, nívós kulturális műsorral – a Pesti Vigadóban volt, amelyen részt vett és felszólalt Göncz Árpád köztársasági elnök is. Alighogy elfoglaltuk a helyünket és körbejárattuk tekintetünket, egyik szomszédom – szakszervezeti tisztségviselő volt – felém fordulva így szólt: „De szép ez a terem! Ki építette ezt az épületet?" Sajnos, nem tudtam megmondani (csak találgattam magamban). Minthogy tudósítóként voltam jelen az eseményen, már csak ezért is utána kellett néznem, hogy megtudjam a Pesti Vigadó alkotójának a nevét: Feszl Frigyes építész, romantikus építészetünk egyik jeles mestere. Ez volt a fő műve, amelyet 1859–1864 között építettek.

*

Az elmúlt napokban Márkus Imre meghívására egy kora reggeli konzultációs beszélgetésre indultam Óbudáról a Vasutasok Szakszervezetének Benczúr utcai székházába. A metró Dózsa György úti aluljárójában arra lettem figyelmes, hogy az egyik oszlop körül mintegy huszonöt-harminc főből álló embercsoport álldogál, nézelődik és vár. Legtöbbjük idős asszony, kezükben szatyor, de volt közöttük fiatalabb, javakorabeli ember is. Lelassítottam lépteim, majd megálltam. Mire várhatnak ezek az egy irányba figyelő emberek? – tűnődtem.

Néhány perc múlva, úgy fél és háromnegyed hét között megoldódott a rejtély. Jött két zsákos férfi, mire élénk mozgolódás, taktikus helyezkedés kezdődött a várakozók között. Megérkezett a várva várt újság, a Metro. Aki bírta, marta. A nagy tülekedésben egymás kezéből vették ki a lapot. Voltak, akik egész nyalábbal, felbontatlan csomaggal távoztak. A kihelyezett sötétzöld, vasrácsos tárlókban egy árva példány sem maradt.

Ennyire közkedvelt ez a függetlennek hirdetett újság? – morfondíroztam magamban úti célom felé haladva a trolin. Magam is jó ötletnek tartottam megjelentetését, olvasom is, ha utazás közben hozzájutok, ám ha nem kerül a kezembe, nincs különösebb hiány-

érzetem. És lám, mennyire népszerű, hogy kora reggel csaknem veszekednek érte. Talán azért, mert jó a formátuma, sok képet és információt tartalmaz, rövidek az írások, a közlemények, egyaránt megtalálhatók benne a magvas publicisztikák és a kis színes anyagok. Friss, aktuális és érdekes? Valószínű, mert aki hozzájut, visz haza is, a szomszédoknak, a munkahelyi kollégáknak, s talán eladásra is. Merthogy ingyenes a Metro. Ebben lenne sikerének titka? Nyilván ebben is, hiszen az újságok, a folyóiratok megvásárlása manapság már sokaknak anyagi nehézséget okoz.

*

Czerván Mártonné, az MSZOSZ Nyugdíjas Választmányának elnöke mesélte az egyik választmányi ülésen, hogy meghalt egy idős, magányos nő. Amikor a szakszervezet képviseletében kimentek a lakására az aktivisták, hogy megnézzék, a következőket látták: az elhalálozott asszony minden közüzemi számláját rendben kifizette, csak az életmentő gyógyszerét nem tudta kiváltani.

Tények

A történelemtudósok – ENSZ által nyilvánosságra hozott – felmérése szerint több mint 14 700 háborút jegyeztek fel az emberiség 5500 éves történelme során. 3,7 milliárdan estek el a harcmezőkön. Az 5500 év alatt mindössze 300 esztendő telt el háború nélkül. Az 1945-öt követő három évtized minden napján átlagban 11–12 helyen dúlt háború. A második világháború utáni áldozatok száma már a hetvenes évek közepén megközelítette a 25 milliót.

*

A kilencvenes évek közepén 825 millió volt az írástudatlanok száma a világon. Ázsiában 604 millió, Afrikában 156 millió, az arab országokban 57 millió, Latin-Amerikában 44 millió az analfabéták száma. Az Egyesült Államokban 25 millió ember soha nem tanult meg írni, olvasni, 35 millió felnőtt pedig elfelejtette, amit tudott. Nagy-Britanniában 2 millió analfabétát tartanak nyilván, Franciaországban 1 milliót, Németországban 1,4 milliót, Olaszországban

2,5 milliót, Hollandiában 375 ezret. Az ezredfordulón 900 millió analfabétával kell számolni – közölte az UNESCO főigazgatója Párizsban.

*

Felmérések szerint Földünk három leggazdagabb embere több vagyonnal rendelkezik, mint amekkora a legszegényebb 48 állam bruttó hazai összterméke együttvéve. A 225 leggazdagabb vagyona több mint ezermilliárd dollár, ami majdnem minden második földlakó, azaz közel hárommilliárd ember éves bevételének felel meg. Közel egymilliárd ember alultáplált; közülük tízmilliók lakhatnának jól abból a pénzből, amelyet a fejlett világ lakói kutya- és macskaeledelre fordítanak. Az egyenlőtlenségek nőnek: míg 1980-ban egy amerikai vállalatigazgató jövedelme 42 gyári munkás fizetésének felelt meg, 1998-ban már 419-ének.

*

Tizenhatmillió embert fenyeget az éhínség Afrika szarván, a három éve tartó szárazság és a helyi háborúk miatt. A nyolcvanas évek hasonló katasztrófája egymillió emberéletet követelt.

*

A XX. század elején 50 önálló állam létezett bolygónkon. 138 volt a gyarmati területek száma, s ezek 14 birodalom keretén belül léteztek. A század végére csaknem 200 államot tarthatunk számon.

*

A globalizáció következményeként napjainkban az ezredfordulón mintegy 60 ezer globális döntési centrum működik a világgazdaságban, több mint félmillió vállalkozással a világ 173 országában.

*

Hatmilliárdan élünk a Földön. A hatmilliárdodik újszülött 1999 nyarán jött a világra Szarajevóban.

*

Az Európai Unió statisztikai hivatalának adatai szerint 1999-ben az aktív lakosság 9,7 százaléka, 16,3 millió ember volt munka nélkül az uniós országokban.

*

Az Egészségügyi Világszervezet (a WHO) felméréséből értesülhettünk arról, hogy évente 80 ezren halnak meg Európában a benzingőztől terhelt rossz levegő miatt, s csupán Olaszországban 15 ezer áldozata van évente a szmognak.

*

A magyar gazdaság 2000 elején az uniós átlag 35 százalékán teljesít.

*

Egy független nemzetközi szervezet összesítéséből az derül ki, hogy „Magyarország közepesen korrupt". Vagyis a megvesztegethetők világrangsorában a középmezőnyben helyezkedünk el.

*

Egy 1990-ben végzett népszámlálás szerint az országban 946 ezren éltek egyszemélyes háztartásban, nyolc évvel később ez a szám 1 millió 10 ezerre nőtt.

*

Magyarországon a népesség 52 százaléka, a foglalkoztatottak 45 százaléka nő. Az azonos vagy hasonló munkát végző nők a versenyszférában 13 százalékkal, a költségvetési szférában 9 százalékkal keresnek kevesebbet, mint a férfiak. A feldolgozóiparban csaknem 20 százalék a férfiak előnye.

*

Hazánkban 1 millió 200 ezer alkoholbeteget tartanak számon, azonban sokan sem maguknak, sem környezetüknek nem merik bevallani a bajt. Ezért valójában ennél sokkal több az alkoholista. Olyannyira, hogy az országban minden családot érint valamilyen módon az alkoholizmus.

*

A három és félmillió dohányos honfitársunk évente 26 milliárd darab *cigarettát* fogyaszt, amelyeket, ha egymás mellé raknánk, a cigarettagyűrű háromszor körülérné a Földet.

*

Egy nemzetközi felmérés szerint a magyarok „kedvenc időtöltése a szex". Bár a franciák élnek leggyakrabban nemi életet, de a kutatók elemzései alapján a magyaroknak fontosabb a nemi élet, mint a vakáció, a szórakozás vagy a vásárlás.

*

Nálunk minden ötödik házasság felborul, széteseik.

*

Európában mi állunk az első helyen a fiatalkorú leányanyák számát tekintve.

*

2000 augusztusában a Hungaroring mellett az Erotik Campingben felavatták és „beüzemelték" az ország első türelmi zónáját. A prostituáltak priccsekkel felszerelt fabódékban várták – 40 ezer forint beugróért – a férfi vendégeket. A deszkákból felállított peepshownál kukkolni is lehetett.

*

Budapest utcáit naponta 40 tonna kutyaürülék szennyezi.

*

Jelenleg a hévízi lakásállomány 11,8 százaléka – 487 ingatlan – már külföldiek kezében van. Hévíz vonzáskörzetében már több mint 1000 ingatlant jegyeztek be külföldiek nevére.

*

Seattle és Davos után Millau: a globalizációval szemben fellépő civil szervezetek 22 ezer lakosú dél-franciaországi kisvárosban adtak egymásnak randevút. A Tarn folyó menti településen több mint 30 ezren gyűltek össze, hogy tiltakozzanak a – szerintük az USA által a világra erőltetett – globalizáció és annak káros hatása ellen.

(2000. június végén.)

*

Magyarországon – Tomka Miklós vallásszociológus felmérése szerint – a népesség 27 százaléka nem vallásos. A lakosság 32 százaléka úgy véli, Jézus csupán egy rendkívüli ember volt, talán nem is

élt. A magyarországi népesség ötöde szerint nem fontos a keresztelés. A megkérdezettek mintegy 30 százaléka nem tartja szükségesnek a templomi házasságkötést, hatoda az egyházi temetést sem. Az anyaországi magyarok 29 százaléka évente egyszer vagy soha nem imádkozik. Csökken a vallásukat gyakorlók aránya. Kisebbségben vannak azok, akik életük és szenvedéseik értelmét Istenben találják meg. (Népszabadság, 2000. április 22.)

*

Hollandia napjainkban Európa egyik leginkább elvallástalanodott országa.

*

Kanadában a legjobb az életminőség. A második helyen a norvégok, a harmadikon az amerikaiak állnak. Az ENSZ által elkészített 174 országot felölelő humán fejlődési rangsorban Magyarország a 43. helyet foglalja el. (2000. július)

Tanulságok

Csak változva lehet változtatni.

*

Minél erősebben elkötelezett valaki egy ügy vagy eszme iránt, minél mélyebb valakinek a meggyőződése, annál nehezebben tud váltani.

*

Nem igaz, hogy minden új jobb a réginél.

*

Ha az emberek gondolkodásának és magatartásának a megváltoztatásáról esik szó, általában mindenki a másikra gondol. A szomszédra, a barátra, az ismerősre, a beosztottra, a főnökre. Holott bármely változásra irányuló törekvésnek igazából azzal kell(ene) kezdődnie, hogy ne a másikat akarjuk megváltoztatni, hanem saját magunkat.

*

A tolerancia nem pusztán a mások nézetei iránt tanúsított türelmet jelenti. Hanem azt is, hogyan viszonyulnak egyes politikai erők és vezetők a személyüket ért *kritikához*. A toleráns ember – legyen bármilyen tisztség viselője – megszívleli a bírálatot. Bárhonnan érkezzék is az. De legalább mérlegeli. Akkor is reagál rá, ha nem ért vele egyet. Nem címkézéssel, ingerült, sértő elutasítással, hanem meggyőző érvekkel.

*

Véleményt nem csak szóban és írásban mondhatunk. Igaz, ezek a fő kifejezési formáink. Véleményünket azonban hallgatással is jelezhetjük. Sokszor jobban, mint beszéddel. Vannak esetek, amikor elég egy arckifejezés, egy mozdulat. Beszédesebb lehet a hallgatás, a csönd ereje, mint egy terjengős írásos dolgozat vagy egy hosszú felszólalás.

*

Életünk problémái – legyenek azok egyéniek vagy közösségiek – mindig rosszkor jönnek, mert idegesítenek bennünket, bizonytalanságot szülnek, félelmet keltenek. De jók is, mert gondolkodásra sarkallnak, erőfeszítésekre késztetnek, új megoldások lehetőségét hordozzák, más utakat-módokat ígérnek.

*

A régi bölcselet szerint a lovat egy ember is a vályúhoz vezetheti, de száz sem kényszerítheti, hogy igyék is belőle.

*

Gyakran halljuk és magunk is hangoztatjuk, hogy ne másoljunk, ne utánozzunk másokat, ne vegyük át egy az egyben más országok modelljeit. De *tanulni* lehet és kell is. Mindenből és mindenkitől. Miként mások is tanulnak tőlünk (ha nem is mondják). Szükségünk van mások tapasztalataira. Saját érdekünk ezek hasznosítása. Arra azonban ügyeljünk, hogy ez ne történjék kritikátlanul, szolgai módon, a magyarországi sajátosságok figyelembevétele nélkül.

*

Érdemes megtanulnunk, hogy ha tárgyalunk, alkudunk valakivel, nem számíthatunk százszázalékos sikerre – olvastam egyik politológusunk nyilatkozatában. Így igaz. Ha mindig totális győze-

lemre törekszünk, akkor aligha születhet kompromisszum, amely az eredményesség egyik feltétele és a demokrácia tartozéka. Sokszor bebizonyosodott ugyanis, hogy a mértéktartás, a reális cél kitűzése, a kölcsönös engedmények elfogadása előnyösebb tárgyalási magatartás, mint a maximumhoz való merev ragaszkodás.

*

Mi tagadás, nem szeretjük a veszteseket. Elhúzódunk azoktól, akik leszálló ágra kerülnek és közeledünk azokhoz, akiknek a pályája csillaga fölfelé ível. Pedig mindenki lehet – valamiben és valamikor – vesztes. És lehet *szépen* is veszítení, miként *csúnyán* is nyerni. Például doppingszert használni a világbajnokságon, az olimpián.

Mindezt bizonyítják a pártok szereplései a választásokon csakúgy, mint a futballcsapatoké a nemzeti bajnokságokban és a nemzetközi kupákban. Egyszer fenn, máskor lenn. Miként a politikusok a csúcson és a völgyben, a gödörben. Mint a színészek és az előadóművészek sikerlistái, mint a tévébemondók népszerűségének változásai.

*

„Az embernek nem kell mindig jól járnia! Nem kell minden helyzetből nyertesen kikerülnie! Aki ezt a kényszert el tudja engedni, az belsőleg nagyon szabad lesz. Az élet hosszú, bele kell hogy férjenek vereségek, összeomlások, újrakezdések is." (Mérei Ferenc)

*

A politikusok népszerűségét vizsgáló egyik Szonda Ipsos felmérése alapján megállapították, hogy „a közvélemény a politikában nem kedveli a konfrontációt".

*

Amikor a magyar nyelv más országbeli – elsősorban romániai és szlovákiai – használatának kisebb-nagyobb problémáiról, konfliktusairól hallok, mindig finnországi emlékeim jutnak eszembe. Mert mások is példát vehetnének északi rokonainktól. Az ezer tó országában, jóllehet a svéd anyanyelvűek aránya kb. ötszázaléknyi, a svéd nyelvet mégis kötelezően oktatják a finn iskolákban. De a svéd nyelv ismerete a közhivatalokban is kötelező.

*

A kommunikáció rendkívüli nagy szerepét és erejét bizonyította az a sorozat, amelyet a Magyar Televízió sugárzott a pszichoanalízisről. Megtudhattuk belőle a többi között azt is, hogy mit jelent maga a fogalom: pszichoanalizmus. Angolul azt jelenti: *beszélő kúra*. Vagyis a beteg elmondja gondját-baját-panaszát, a páciens beszél, vall magáról, életéről. Ez maga a gyógyító beszéd. Freud ezt az egyszerű(nek látszó) eszközt emelte be a gyógyításba, a pszichoanalízisbe.

*

Tudás és siker mostanában utkozni látszik. Úgy tűnik, a sikerességnek nem a tudás a legfőbb feltétele, hanem sok minden más. Tanulságos tapasztalat, hogy ha siker kívülről jön, például valamelyik párt támogatásával vagy a szerencse folytán, és nem belülről, a belső erők felhalmozódásából, akkor a siker törékeny és rövid életű lesz.

*

Egymás mellett – egy ideig – csaknem mindenkivel lehet élni, de együtt élni nem lehet akárkivel. Két akarnok például nem megy együtt sem a párkapcsolatban, sem a kollegális kapcsolatban. Kellenek az egymást ellensúlyozó, kiegészítő elemek.

*

Sokan kérik – mert szeretik –, hogy recepteket, szabályokat, útbaigazításokat kapjanak elhatározásaikhoz, cselekedeteikhez. Kellenek természetesen a támpontok, hiszen az emberi élet sokkal összetettebb, változatosabb annál, semhogy mindent tudnánk, mindenhez értenénk. Mégis azt kell mondanunk: jobb, érékesebb, kifizetődőbb az, ha magunk gondolkodunk a megoldáson, a tervezett lépés előtt. Ha magunk ızzadjuk ki a döntést – mint kagyló az igazgyöngyöt –, akkor örvendetesebb, felpezsdítőbb, előrelendítőbb érzésben lesz részünk, mintha készpénzért kapjuk azt, amit el kell határoznunk. S ha ezt rendszeresen tesszük – kisebb és nagyobb dolgokban –, akkor ez a felfogás sorozatos gyakorlattá válik, megszilárdult szokássá erősödik.

Óhajok

A villamoson, a buszon, a trolin nem az ül le előbb – hallottam egy nyugdíjas összejövetelen –, akinek fáj a lába, hanem azok, akiknek jobb, gyorsabb a lábuk.

Mennyivel szebb és emberibb lenne, ha mindez fordítva történne!

*

A gazdagok gazdagítása mellett a középosztály megerősítésének állandó hangoztatásával együtt arra is (nagyobb) gondot kellene fordítani, hogy a szegénység ne váljék nyomorrá Magyarországon.

*

A Nyugdíjasok és Idős Emberek Európai Szövetsége (a FERPA) végrehajtó bizottsága elfogadta, és 1999 novemberében egy nemzetközi konferencián megtárgyalta, meghirdette az aktív öregedés stratégiáját.

A jó hír örömét azonban mindjárt lehűti, ha belegondolunk, mi minden kellene az aktív öregedés eléréséhez. Csak néhány feltételt említve: a foglalkoztatás, az egészségügy javítása, a tanulási lehetőségek biztosítása, a nyugdíjak emelése, a nemzedékek közötti ellenérzések, konfliktusok csökkentése, a szolidaritás erősítése. Olyan társadalmi közszellem kialakítása és fenntartása, amely becsüli és tiszteli az időskorú embereket.

*

Kopp Mária egyetemi tanár, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Magatartás Tudományi Intézetének igazgatója szerint „aki saját magát megbízhatónak tartja, aki elhiszi magáról, hogy számítani lehet rá, aki értékes embernek gondolja magát, mind testileg, mind lelkileg egészségesebb öregségre számíthat". (Népszabadság, 1998. szeptember 22.)

De jó volna, ha így lenne!

*

„Én úgy szerettem volna élni
Minden halandóval beszélni
Mindenkinek nevét kérdezni
Mindenkinek szívét érezni."

– olvashatjuk Szép Ernő sorait Budapesten, a Liszt Ferenc tér 11. számú ház falán lévő emléktáblán, ahol a költő 1945-től haláláig, 1953-ig élt.

*

Ha én még egyszer 75 éves lehetnék! – sóhajtott fel Szent-Györgyi Albert 90. születésnapján.

*

Mit tagadjuk: idegesítjük egymást. Mármint mi, öregek, meg ők, a fiatalok. Pedig be szép volna, ha a kölcsönös megértés és szeretet jegyében éldegélnénk egymás mellett; végül is ugyanabban a társadalomban – írja Janikovszky Éva, a Népszabadságban megjelenő rovatában. (2000. július 6.)

*

A Nógrádi Művészeti Gála televíziós műsorában fellépett egy 91 éves énekes-táncos, nagybajuszú, idős szereplő is. Műsorszáma után a riporternő megkérdezte tőle, hogy mi a hosszú élet titka?

– Nem kell abbahagyni a köhögést és a légzést, angyalom – felelte a táncos lábú, tréfálkozó kedvű öregúr.

*

„Boldog leszek, ha sikerül odáig jutnom, hogy a halálos ágyamon elmondhatom – nem azt, hogy jobb vagyok, mert az lehetetlen, de erényesebb, mint a bölcsőben voltam" – írta Rousseau, a francia felvilágosodás egyik legnagyobb alakja *A magányos sétáló álmodozásai* című költői művében, belső naplójában, halála előtti utolsó számvetésében.

*

A tények tanúsága szerint immár tartósan érzékelhetjük, hogy a líra térvesztésének idejét éljük. Visszavonulóban a költészet. Ebbe azért – Vörösmarty, Arany János, Petőfi, Ady és József Attila, Rad-

nóti és Illyés hazájában – nem kellene csak úgy belenyugodnunk. De hogyan kellene visszaszerezni, helyreállítani a magyar költészet hagyományos rangját, hiszen a versek nélküli világ borzasztó lehet.

*

Mikor lesznek nekünk olyan játékosaink, mint a francia Zidane, vagy a portugál Figo, mikor lesz nekünk olyan válogatott focicsapatunk, mint a franciáknak, olaszoknak, hollandoknak? – sóhajtott fel egyik barátom 2000 nyarán, az emlékezetesen színvonalas és izgalmas Európai Labdarúgó Bajnokság idején.

*

Szeretném, ha az ellentétes politikai táborok, a kormánypártiak és az ellenzékiek is olykor elismernék egymás igazát és saját tévedéseiket – hallottam egy politikai fórumon.

*

Nem csak a királyok és a császárok akarnak uralkodni. A náluk kisebb rangú emberek is hajlamosak arra – ki jobban, ki kevésbé –, hogy társaikon uralkodjanak. A kívánatos az lenne, ha mindenki elsősorban önmagán uralkodna. Erre manapság is nagy szükség lenne.

*

Kovács Árpád, az Állami Számvevőszék elnöke, a korrupció jelenségköréről, összefüggéseiről, visszaszorításának tennivalóiról szóló cikkét a következőkkel fejezte be: „A küzdelem valójában a világon mindenütt arról szól, hogy a korrupciós járvány megfékezésével szolid »megbetegedési« arányt érjünk el. Vagyis a közigazgatás, a gazdaságirányítás működésére a kiegyensúlyozott, átlátható munkamenet, a tisztességes, rendezett, kiszámítható, normatív alapon történő ügyintézés legyen a jellemző, s a hiba, a visszaélés, a hanyagság, a gerincet görbítő kapcsolat pedig a kivétel. Ma még messze vagyunk ettől." (Népszabadság, 2000. augusztus 23.)

*

Bajcsy-Zsilinszky Endre kívánsága: *Legyen a magyar a jövőben gerinces.*

*

„A Veled, Uram! írásakor arra is gondoltam – nyilatkozta Bródy János –, hogy a megosztottság tragédiához vezet. Szerintem a magyar társadalom sokkal erősebb, határozottabb és döntésképesebb lenne, ha nem osztanák meg – és ha az emberektől nem vonnák el a döntési jogokat s a munkájuk hasznának jelentős részét."

(Vasárnapi Hírek, 2000. augusztus 13.)

*

Mádl Ferenc köztársasági elnök ünnepélyes beiktatása alkalmából elmondott beszédében egyebek mellett azt kérte, hogy „játsszuk békével az életet, hogy több okunk legyen a mosolyra s könnyebb legyen az álmunk..., hiszen könnyebb lesz az élet, ha józan derűvel és megértő bizalommal fordulunk egymáshoz".

Ehhez azonban – válaszolhatnánk a felhívásra – olyan politikára és kormányzati magatartásra lenne szükség, amely lehetővé teszi számunkra a könnyű álmokat, előhívja belőlünk a mosolyt és derűvel tölti meg hétköznapjainkat. Nem mondhatunk le álmainkról, vágyainkról, de nem lehetnek (és nincsenek) illúzióink sem.

Göncz Árpád elköszönő köztársasági elnök még 1998-ban, az Orbán–Torgyán-kabinet első ülése után mondta, hogy „mosolygós kormányt kívánok az országnak". Nos, két év múltán elmondhatjuk: éppen ebből volt a legkevesebb. Amikor az író-államfő átadta a stafétabotot a jogászprofesszor államfőnek, *emberközpontú országot* kívánt nekünk. Majd meglátjuk, mi lesz belőle.

Ajánlások

Mint minden gyermek, én is sok figyelmeztetést, tanácsot kaptam anyámtól, apámtól, nagyszüleimtől. Mire emlékszem leginkább? Anyám és nagyanyám mindig így eresztett el (játszani, az iskolába, mindenhová): „Légy jó! Vigyázz magadra!" Apám leggyakoribb intelme az volt: „Tanulj fiam, mert amit tudsz, azt senki sem veheti el tőled." Bölcs nagyapám, aki negyven esztendeig termelte a forgácsot a grófi uradalom bognárműhelyében, három szenvedélytől óvott: ne kártyázzak, ne járjak lóversenyre és ne politizáljak,

mert „az a legpiszkosabb dolog a világon". (A három közül a két elsőt máig betartottam.)

*

Magát fosztja meg a tisztánlátástól, aki előbb ítél, mielőtt megértené a dolgokat. A fordított sorrend az ajánlatos.

*

Ha nem is szeretjük egymást mi, emberek, de ne gyűlölködjünk. Legalább viseljük el egymást.

*

Legyünk óvatosak és megfontoltak e két szó kimondásával: *soha és mindig.*

*

Önigazolás helyett kezdjük önvizsgálattal.

*

Minden analógiánál becsüljük többre a konkrét helyzet alapos elemzését.

*

Ne csak kritizáljunk, javasoljunk is. Ne várjunk mindent felülről, kezdeményezzünk.

*

Ha mindenki kiabál, akkor azokra kell figyelni, akik hallgatnak.

*

A kezdő író legyen takarékos, mértéktartó, óvatos. Aki szerényen kezdi, dicsőségesen végezheti. Az elismerést nem lehet siettetni. André Maurois francia író szavai ezek.

*

Mivel a nyugdíjak emelését az országgyűlési képviselők hagyják jóvá, indokolt lenne, hogy a képviselők béremelését a nyugdíjasok állapítsák meg – olvastam az MSZOSZ nyugdíjas bizottsága irodájának falán kifüggesztett nyomtatványon.

*

Ha az adott helyzetben nem tudjuk eldönteni, mit kell tenni, akkor legalább arra tegyünk kísérletet, hogy megtudjuk, mit nem szabad csinálni.

*

Ne csak másoknak ajánljuk: vezető, szeresd a szókimondó, tehetséges beosztottakat.

*

Nem helyes dolog fillérben okosnak lenni és forintban ostobának. Rövid távú előnyökért ne szerezzünk hosszú távú hátrányokat.

*

A tévedés és az ügyetlenség a politikában sem jelenti ugyanazt. A politikus is ember, tévedhet tehát, de ügyetlen ne legyen.

*

Mindent idejében – tanítja bölcs Salamon *A prédikátor könyvében*. Tekintsünk az életben mindent ajándéknak, örüljünk a kis dolgoknak is.

*

Hemingway: „Mindenkinek meg kell teremtenie az apró örömök televényét."

*

Az a jó, ha megmámorosodás nélkül tudunk győzni, és pánik, kétségbeesés nélkül vagyunk képesek veszíteni, visszavonulni.

*

Az emberi magatartás középútja: ne játsszuk meg, de ne is ereszszük el magunkat.

*

Olyan kincseket kell felhalmozni, amelyeket nem emészt fel az idő: *emberséget, szépséget, igazságot.*

*

Sohase nyugodjunk bele önmagunk befejezettségébe.

*

Albert Einstein ajánlata: „Fordítsuk figyelmünket az emberre. Az ő sorsa legyen a fő szempont mindig, minden technikai törekvésben."

*

Lev Tolsztoj szerint „küzdeni kell, tévedni, verekedni és hibázni, elkezdeni és abbahagyni, örökké harcolni és veszíteni... S a halál küszöbén is úgy élni – ajánlja –, mintha az egész élet előttünk volna".

*

Hamvas Béla írja *A bor filozófiájá*ban: „Nyáron alkonyatkor a lugasban szentgyörgyhegyit inni, ez az élet nagy ünnepélyes pillanatai közé tartozik. Ilyenkor az asztalt le kell takarni sárga vagy rózsaszín abrosszal, a vázába virágot kell tenni, éspedig czíniát vagy napraforgót, és egészen nagy költőt kell olvasni, Pindaroszt vagy Dantét vagy Keatset. Aki az ilyen pillanatokat nem ismeri fel, azt elveszett embernek lehet tekinteni."

*

Színházról, színészről, színikritikáról írja (M)olnár (G)ál (P)éter: „El kell viselnünk a miénktől eltérőt. Méltányolandó a nézeteinkkel vitában álló. A türelem nehezen megtanulható tantárgya az élernek. A méltányosság rögös út. Leghelyesebb, ha ott kezdjük a másik megértését, hogy nem hisszük, mi vagyunk a legokosabbak a világon, még akkor sem, ha tényleg mindent jobban tudunk."

(Népszabadság, 2000. július 10.)

*

Szent-Györgyi Albert mondta az emlékezetes tévéinterjúban: „A tudás és a szépség a legfontosabb az életben. A legfőbb törekvés, hogy ehhez hozzájáruljunk."

Egy másik ajánlás a Nobel-díjas tudóstól: „Shakespeare-t, Arany Jánost nem betanulni kell, hanem átélni."

*

II. János Pál pápa 2000 húsvétján esélyegyenlőséget kívánt a világ országai között és az egyes társadalmakon belül. *Igazságosabb világot!* – hirdette az ünnepi misén Rómában.

*

„A kevés könyv közül, amelyeket néha még olvasok, Plutarkhoszt találom a leginkább vonzónak és tanulságosnak – vallja Rousseau. – Tegnapelőtt elolvastam erkölcsi művei közül azt az értekezést, amely arról szól: Hogyan lehet hasznot húzni ellenségeinkből?"

De nézzük, mit mond Plutarkhosz az értekezésben? Négy orvosságot ajánl a rágalom ellen: vigyázzunk a nyelvünkre, s ne fizessünk rosszal rosszért; tegyünk jót ellenségeinkkel, s vegyük észre erényeiket; a jó cselekedetében versenyezzünk velük; ügyeljünk arra, hogy az erény mindig a mi oldalunkon legyen.

(Jean-Jacques Rousseau: *A magányos sétáló álmodozásai*)

Jövőképek

„... Hol van ma a polgároknak világos jövőképe és önbizalma, és az erre való biztosítéka? – kérdezi olvasói levelében Kőrösi Ferenc Dunaharasztiról. – Összevissza beszélnek az ezeréves múltról, viszont a polgár, aki most él az országban, előre szeretne nézni, de nem lát semmit, mert az alagút végét befalazták előtte a sikertörténetekkel." (Vasárnapi Hírek, 2000. április 23.)

*

„A jövő nem megjósolható, de feltalálható" – mondta Gábor Dénes, a magyar származású, de élete nagyobbik felében Angliában alkotó fizikus-mérnök professzor, Nobel-díjas tudós.

*

„Tapasztalataim alapján mondom: a következő évek egyik hatalmas konfliktusköre lesz a nemzeti és etnikai konfrontációk halmaza, szerte a világon. A másik: a globalizáció árnyékában meg fog indulni – vagy már meg is kezdődött – a kis országok értelmiségi rétegének tömeges elvándorlása. A magyar fiatalok többsége már

most azt keresi pár órával a diploma megszerzése után, hogy melyik nyugati országban tud minél gyorsabban letelepedni..." – Péterfi Vilmos író, a *Barangolások őrangyalommal* című könyv szerzője. (Vasárnapi Hírek, 2000. június 25.)

*

„... A rendszerváltás óta eltelt évtized amolyan folyamatos számháború lett: az uniósok ismétlődően azzal kecsegtették a belépni vágyókat, hogy erre már csak alig öt esztendőt kell várniuk. Eljött az ezredforduló, s most – minő meglepetés! – megint *2005-ben* látják a reális dátumot a csatlakozásra."

([A]var [J]ános, Vasárnapi Hírek, 2000. június 25.)

*

Németh Miklós az EU-hoz való csatlakozásban látja a közeljövő legnagyobb feladatát, bár szerinte a nyugat-európai jövedelmi viszonyok hazai eléréséhez a legjobb esetben is még vagy tizenöt évnyi megfeszített munkára lesz szükség. (Hetek, 2000. június 24.)

*

Matolcsy György gazdasági miniszter prognózisa: 25 év múlva érhetjük el az Európai Unió országai gazdasági fejlettségének átlagát.

*

A sokat emlegetett globalizáció és Magyarország reménybeli EU-integrációja hatására várhatóan több százezer magyar költözik majd hosszabb időre (vagy praktikusan örökre) külföldre.

(Hegyi Gyula, Magyar Hírlap, 2000. július 4.)

*

A fenntartható növekedés időszakában jogos elvárás – olvashatjuk a szakszervezetek Civil Országjelentésében –, hogy a következő 2004-ig terjedő időszakban a foglalkoztatási szint 10 százalékkal növekedjék, ami 350–400 ezer új munkahely teremtését jelenti. Ezzel elérnénk az EU-országok jelenlegi szintjét. 2010-re pedig reálissá kell tenni azt a célt, hogy aki munkát keres, az lehetőséget is kapjon a munkavégzésre.

*

Eljött az idő, amikor bízhatunk a közös és reményteli jövőben. Sorsunk ma nem idegen hatalmak kezében van, és a csillagok állása is kedvező – mondta Orbán Viktor miniszterelnök a Magyar Reformátusok IV. Világtalálkozójának budapesti megnyitóünnepségén.
(Népszabadság, 2000. július 1.)

*

A prognózisok szerint 2050-re kétmillióval is csökkenhet Magyarország lakosainak száma. Ez nem pótolható úgy, hogy idehozok kétmillió embert. Egy ilyen tömeg integrálására nem képes a magyar társadalom.
(Cseh-Szombathy László szociológus, Népszabadság, 2000. július 1.)

*

Nádor Tamásnak arra a kérdésére, hogy milyenek a kelet-középeurópai térség esélyei, Tamás Gáspár Miklós a következő választ adta: „A kérdés még nem dőlt el: a régióhoz tartozó országok elindulhatnak erre is, arra is. Afelől semmi kétség, hogy Lengyelország a Nyugathoz tartozik (igaz, egy furcsa, talán idejétmúlt Nyugathoz), hiszen hatvannyolctól a rendszerváltásig nagyon mély forradalmat vívott. Ám a többiekért – beleértve Csehországot, Szlovéniát és hazánkat is – nem tenném tűzbe a kezemet. Ezekből még éppúgy lehetnek zűrzavaros balkáni országok, mint másfélék. Hiszen bennük mindenféle gazdasági, társadalmi és kulturális hatás keveredik. Itt még folynak az irányzatok közti csaták a jól ismert eszközökkel. Ennek pedig bármilyen következménye lehet... Ismétlem tehát: még nem dőlt el végérvényesen, hogy merre tartunk."
(Könyvhét, 2000. február 10.)

*

Liberális közgazdászok azt jósolják – mondja egy interjúban Mészáros István, az angliai Sussexi Egyetem professzora –, hogy 2020-ra Kína gazdasága háromszor nagyobb lesz, mint az Egyesült Államoké. (Ezredvég, 2000. február–március)

*

Arra az újságírói kérdésre, hogy mit gondol a jövőről? – Szepes Mária írónő a következőket válaszolta: Tudni kell, hogy rendkívül

kritikus korban élünk, melyben az emberiség fatális téveszméknek hódolva észrevétlenül sodródik az önpusztulásba, és mindezekhez óriási hatalommal is bír. Ha ésszel élünk, sorsunk uraivá válhatunk, akaratunkkal pedig minden terheltség leküzdhető.

(Metro, 2000. május 19.)

*

A cél egy olyan erős, egységes Európa kialakítása, amely legkésőbb a XXI. század második felére – az amerikai szuperhatalmi túlsúly fokozatos csökkenésének idejére – képes lesz a nemzetállami érdekeken túlhaladó módon globálisan képviselni és védelmezni az eurozóna érdekeit – hangoztatják a párizsi Le Figaróban megjelent közös cikkükben Giscard d'Estaing (egykori francia államfő) és Helmuth Schmidt (volt nyugatnémet kancellár). (2000. április 10.)

*

Az egyik legfontosabb feladat az „abszolút szegények" – azaz a napi egy dollárnál kevesebből élők – számának felére csökkentése 2015-ig. Meg kell állítanunk az AIDS terjedését, különösen a fiatalok körében. Át kell hidalnunk a „digitális szakadékot". Lépni kell továbbá az oktatás, az egészségügyi ellátás és a környezetvédelem területén – jelentette ki Kofi Annan, az ENSZ főtitkára budapesti látogatása során (2000 júliusában).

*

A globalizáció gyorsulása minden korábbinál mélyebben rendezi át az eszmék és ideológiák térképét – prognosztizálja Szalai Erzsébet szociológus. (Népszabadság, 1998. szeptember 10.)

*

Mértékadó elemzők, jövőkutatók szerint a XXI. század nem egyszerűen a XX. század meghosszabbítása lesz.

Tartalom

Nyitott szemmel és nyílt lélekkel
Beharangozó / 9

GONDOLATOK TÁRLATA
Feleselő vélemények – versengő nézetek

Megfigyelések / 13
Noteszlapok / 16
Gondoljunk bele / 19
Egy mondatban / 23
Képeslapok / 26
Kérdések önmagunkhoz / 29
Dilemmák / 33
Kételkedő / 37
Dohogások / 40
Kérdés – felelet / 44
Kiegészítések / 47
Feleselő / 51
Tűnődések / 54
Kaleidoszkóp / 57
Vélemények / 61
Kommentárok / 65
Jut eszembe / 68
Megállapítások / 71

A LÉLEK LÉLEGZETVÉTELE

Reggeli borotválkozás / 77
A közös ismerős / 77
Kakastollasok / 79
Megszállás vagy felszabadulás? / 80

„Műveletlen ország" / 83
Márai, az ember / 84
„Önként és dalolva" / 85
Borsos Miklós a művészetről / 87
Hab a tortán / 88
Örömfelolvasás / 89
Balzac ne tudná? / 91
Legyőzhetetlenek lennénk? / 91
Arcvonások Gáspár Sándorról / 92
Nagypapának lenni / 93
Balikával a cirkuszban / 95
A lélek lélegzetvétele / 96
Marcelina, Kevin és a többiek / 98
Kik a rászorultak? / 99
Két mondat Sartre-tól / 100
Nincs megalázó munka? / 101
„Nyitnikék" / 102
Vita a barátommal / 103
Az elhervadt dicsőség / 105
Ki a demokrata? / 107
Nem értik... / 107
Böngészni jó / 109
A drámaíró és a gazdasági vezetők / 110
„Cifra nyomorúság" / 110
Emlékezés Váci Mihályra / 111
Haladás és maradiság / 113
Hrabal és az egyszerű emberek / 115
Hová tűnt a szerénység? / 117
Vészharang / 118
Óriásplakátok / 119
Kulcsszavak / 121
Meddig fogyunk? / 121
Tőkei Ferenc nélkül / 122
Sikondai olvasónapló / 123
Indira Gandhi igazsága / 125
Az emberi méltóságról / 127
Mi az élet értelme? / 130

A GONDOLKODÁS SZERETETE
Felismerések, történetek, vallomások

Érdekes / 133
Emlékeztető / 136
Figyelmeztetések / 140
Ellenvetések / 144
Tapasztalati hozamok / 147
Felismerések / 150
Hasonlatok / 153
Emlékképek / 157
Tisztázzuk a fogalmakat / 161
Válaszkísérletek / 165
Vallomások / 168
Történetek / 172
Tények / 175
Tanulságok / 179
Óhajok / 183
Ajánlások / 186
Jövőképek / 190

ISSN 1216 – 1861

ISBN 963 640 942 0

Felelős kiadó a szerző
Felelős szerkesztő Tabák András
000212 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató
Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság

Z

„A nagy filozófusok megtanítanak értelmünk használatára. De ha az élet valamilyen feladat elé állít, hiába kérünk segítséget Arisztotelésztől, Spinozától, Hegeltől, hiába folyamodunk Szent Tamáshoz, sőt Szent Ágostonhoz – nem könyörülnek rajtunk. Magunknak kell gondolkoznunk."

Ezeket a sorokat Kolozsvári Grandpierre Emil vetette papírra. Egyetértek a kitűnő, népszerű és termékeny íróval, aki egyszerre jelent számomra kedvelt szépírót és okos bölcselőt. Üdvözlöm idézett megállapítását, mert saját tapasztalataim is megerősítik azt, amire felhívja a figyelmünket: magunknak kell gondolkoznunk. Én is ezt tettem. Kikínlódtam, kitermeltem, kifaragtam gondolataimat. Ezeket az összegyűjtött, letisztult és ölelkező gondolat-gombolyagokat, füzéreket tartalmazza e könyv(ecske). Nem pusztán azért, hogy egy meghatározott értékrend védelmében és képviseletében felmutassam a kikristályosodott támpontokat, segítsem a szellemi tájékozódást. Sokkal inkább azért, hogy mások is továbbgondolhassák az itt olvasottakat, s nyomukban új, előrevivő, cselekvésre ösztönző gondolatok születsenek.

500 Ft